

O
UNIVERSITETS BIBLIOTEKET I OSLO
UNI

IOTEKET I OSLO
UNIVERSITETS BIBLIOTEKET I OSLO

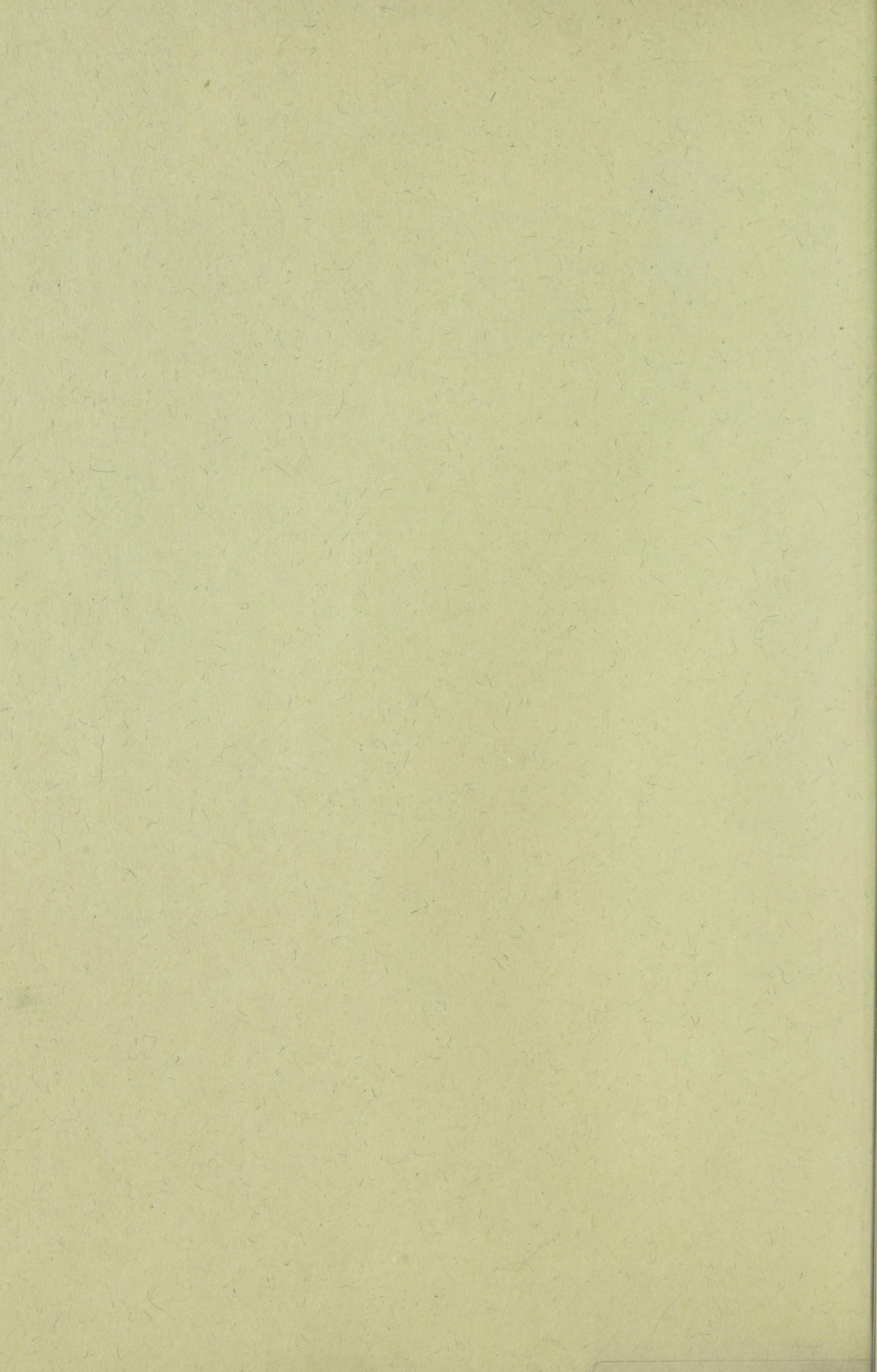

* 7 5 0 A 1 2 9 9 7 *

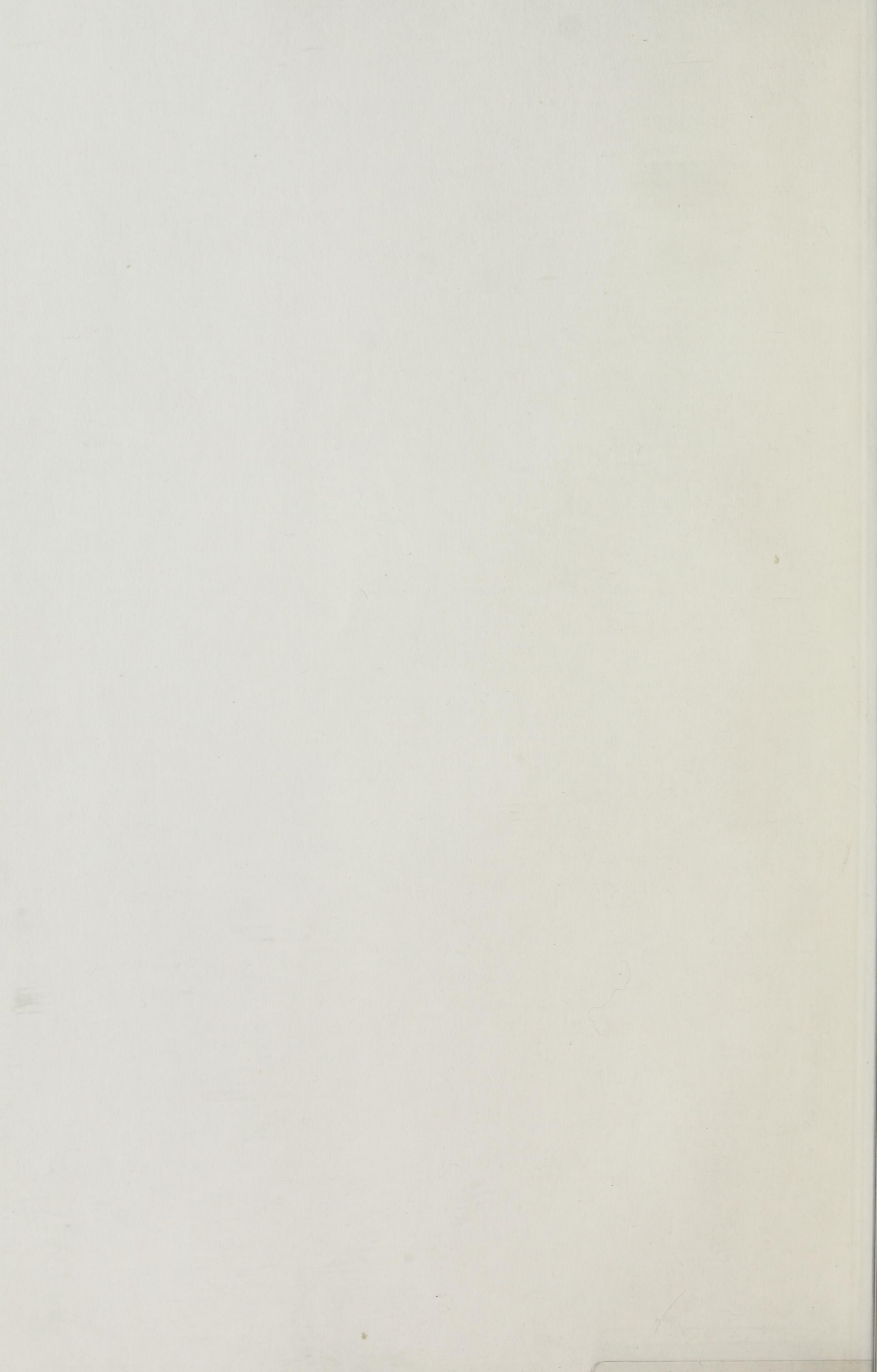

Nasjonalbiblioteket

avdeling Oslo

SKIPTVET HERRED

1814—1914

BIDRAG TIL EN BYGDEBESKRIVELSE

AV

A. SKIPPERUD

1916

TRYKT HOS ECK-JANSEN & NILSEN, KRISTIANIA

SKIPTVET HERRED

1814—1914

BIDRAG TIL EN BYGDEBESKRIVELSE

AV

A. SKIPPERUD

1916

TRYKT HOS ECK-JANSEN & NILSEN, KRISTIANIA

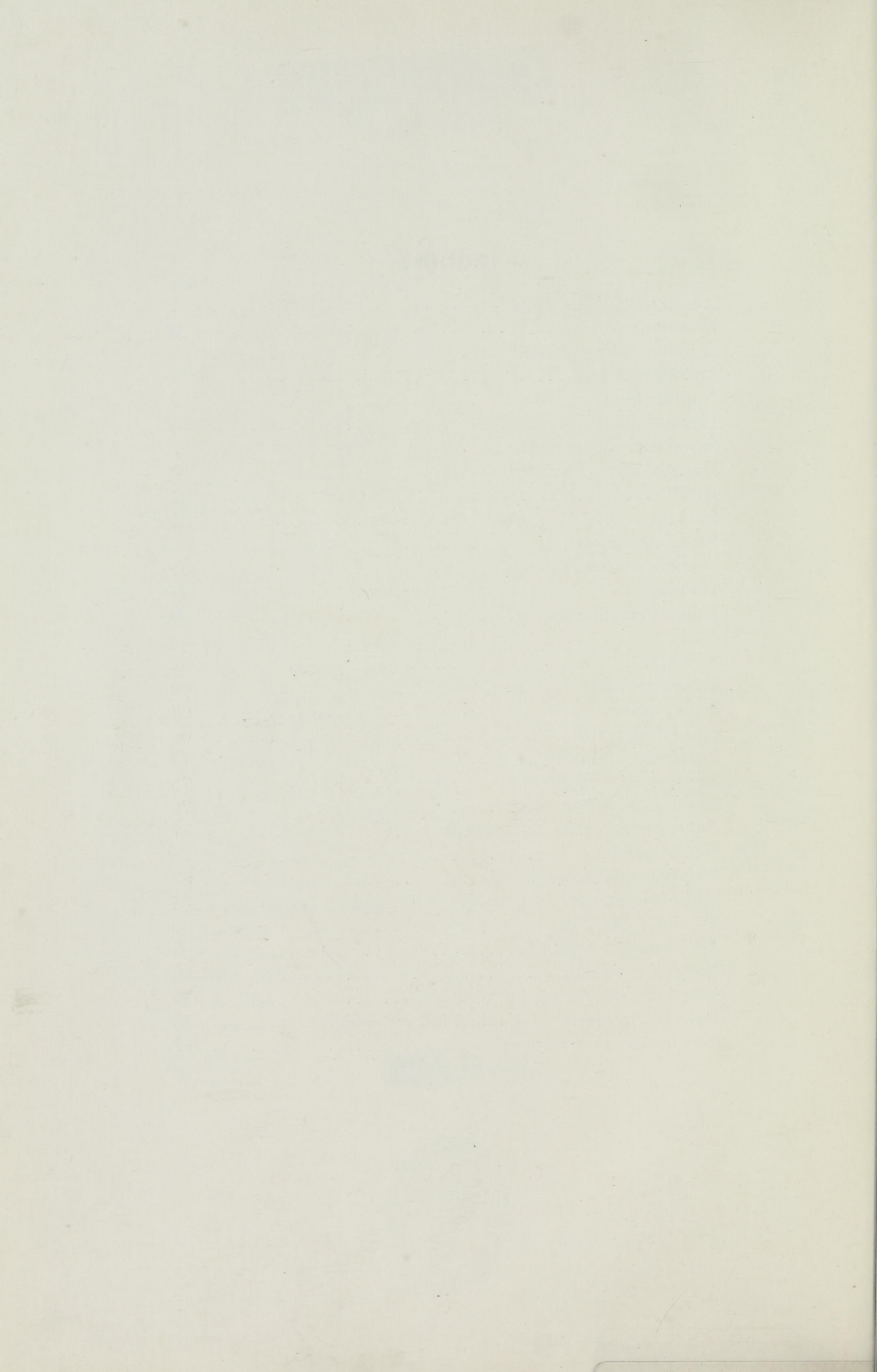
75GA12997

Handwritten signature in blue ink

Indhold.

	Side
Almindelig beskrivelse.....	1
Herredets fortid.....	6
Administrative forhold.....	8
Folkemængden.....	11
Næringslivet.....	17
Husdyrholdet.....	25
Skogbruk.....	27
Landbrukets samvirke.....	28
Husflid.....	32
Industri.....	34
Fløtningsvæsen.....	37
Vamma kraftanlæg.....	41
Handel.....	48
Kommunikationer.....	49
Post.....	55
Telefon.....	58
Sundhetsvæsen m. v.....	60
Fattigvæsen.....	63
Herredsstyret m. v.....	66
Ordførere i Skiptvet.....	72
Lensmænd i Skiptvet.....	75
Kommuneutgifter.....	76
Skatydere, formue og indtægt.....	77
Skolevæsenet.....	78
Skiptvet folkeboksamling.....	82
Kirkelige, religiøse og moralske forhold ..	84
Prester i Skiptvet.....	90
De moralske forhold.....	95
Seder og skikker.....	96
Ungdomsarbeide og foreningsliv.....	110
Skiptvet sykepleie- og tuberkuloseforening.....	116
Litt om de enkelte gaarde.....	117

Forord.

Skiptvet herredsstyre bevilget 26de november 1912 et beløp til en fremstilling av bygdens utvikling i de sidste 100 aar. Til at besørge arbeidet utført valgtes medlem av utstillingskomiteen, Christen A. Hauger.

Christen A. Hauger avgik nogen tid derefter ved døden, og blev undertegnede senere av herredsstyret valgt som hans eftermand i komiteen og anmodet om at forestaa utførelsen av ovennævnte arbeide.

Paa grund av mangel paa tid og de fornødne forutsætninger til dette arbeide avslog jeg at overta det medmindre det lykkedes mig at faa en eller to medarbeidere. Omsider lykkedes dette, idet jeg efter gjentagne anmodninger fik bevæget d'herrer gaardbruker Chr. Christian- sen og lærer A. Huus til at bistaa mig ved utarbeidelsen av en fremstilling som forutsat av herredsstyret. Hr. kirkesanger B. Berge har ogsaa paa anmodning ydet et betydelig bidrag til samme.

Mine medarbeidere og jeg gjør ikke fordring paa, eller venter nogen anerkjendelse for at ha levert noget framifraa arbeide. Dertil manglet vi alle som nævnt forutsætning og tildels lokalkjendskap. Vi har dog efter bedste evne søkt at løse vor opgave, — stykkevis at skildre bygdens fremgang og utvikling. Ved siden herav har vi forsøkt gjennom spredte træk at gi kjendskap til befolkningens liv og interesser i nævnte tidsrum.

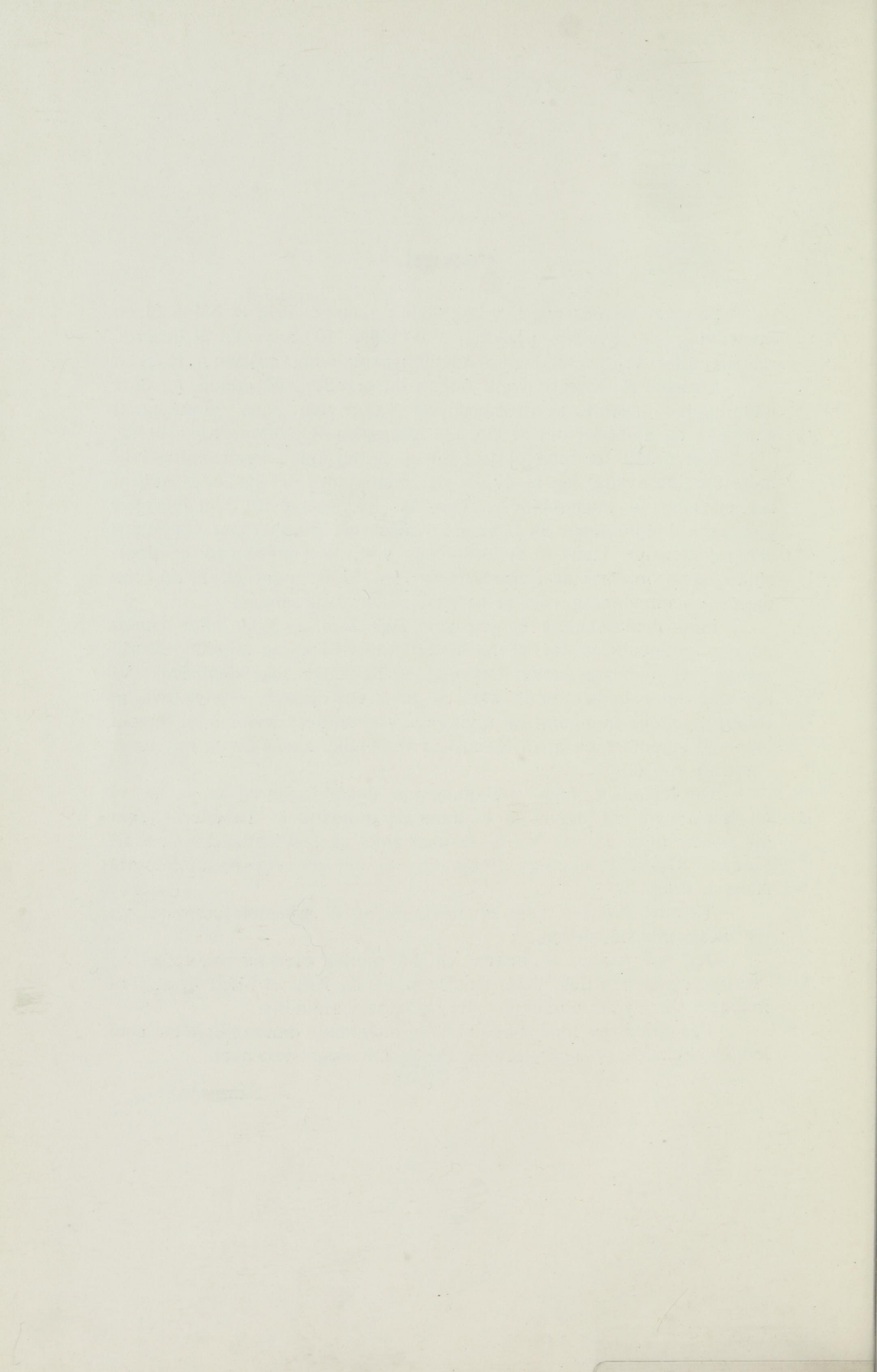
De historiske data vedkommende enkelte gaarde m. v. har vi fra Riksarkivet og delvis de kommunale protokoller. Tabellerne, som gir boken dens største værd, er utarbeidet av Det statistiske Centralbureau. Omtrent samtlige fotografier er tat av vor amatørfotograf Hans J. Berg.

Til alle, som har ydet sin medvirkning til arbeidets utførelse, vil jeg uttale min bedste tak.

Jeg tør haabe, at boken vil bli mottat med overbærenhet og velvilje, og at den dog, trods sine mangler og feil, vil bidra til at gi et indblik i vor bygds utvikling i det forløpne aarhundre.

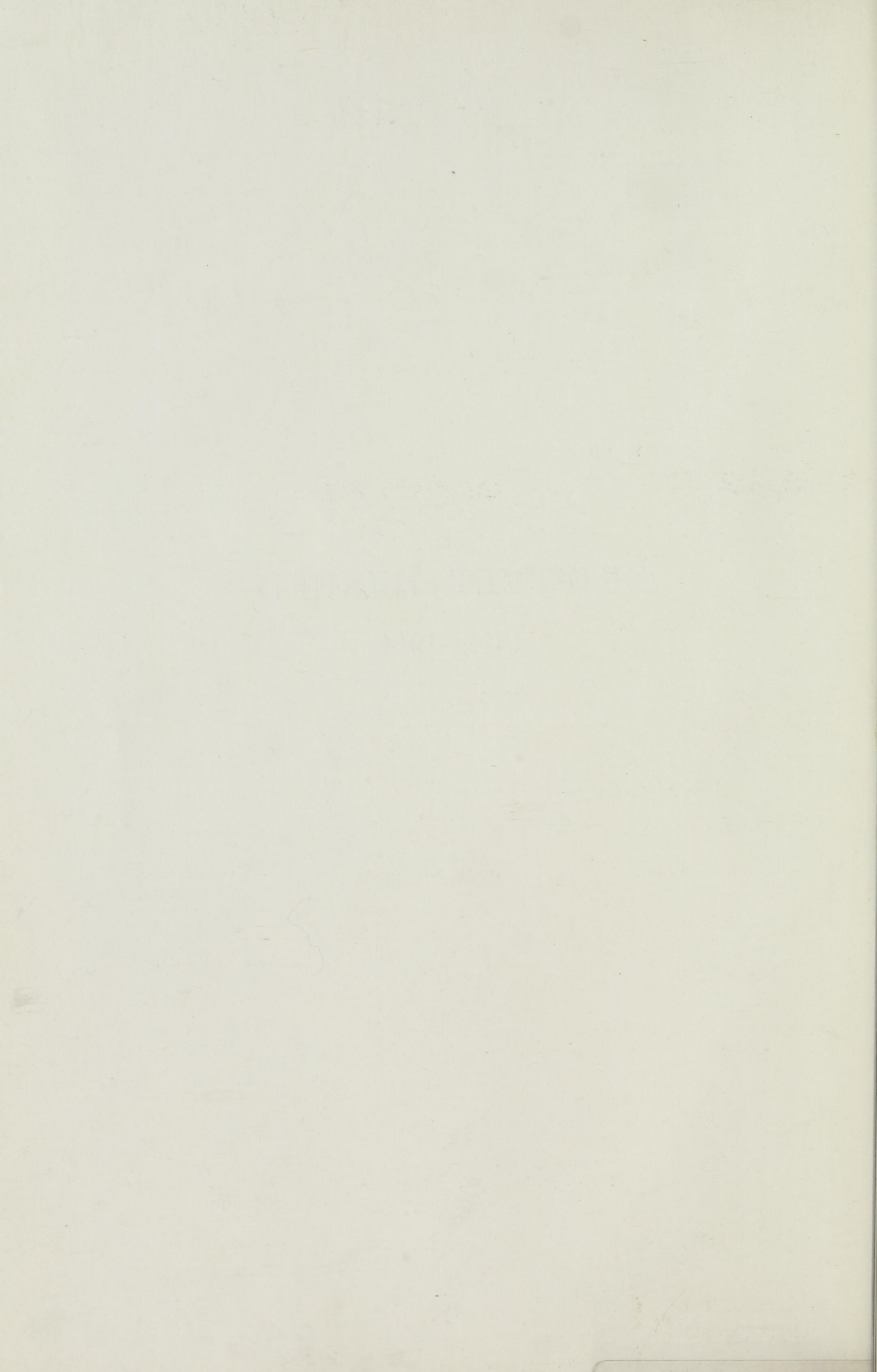
Paa grund av forskjellige uheldig tilstøtende omstændigheter, som meget beklages, er utgivelsen av boken blit noget forsinket.

A. Skipperud.

SKIPTVET HERRED

1814—1914

Almindelig Beskrivelse.

Beliggenhet, grænser og størrelse.

Skiptvet herred ligger langs Glommen i det indre Smaalenene og har form av en noget langstrakt firkant med spidserne i nord og syd. Det grænser i nord og nordvest, fra gaarden øvre Holm til Skakebakke, mot Spydeberg, i vest, fra Skakebakke til søndre Berg, mot Svindal (anneks til Vaaler) og i syd, fra søndre Berg til Glenne, grænser det mot Tune herred. Desuten er det ved Glommen adskilt fra Varteig, Rakkestad, Eidsberg og Askim herreder. Skiptvet har saaledes i det hele 7 nabobygder.

Herredets største længde er 17 km. i nord—syd fra øvre Holm til Skaar, og største bredde er ca. 10 km. i øst—vest fra Skipperud til gaarden vestre Berg. Skiptvet er et indlandsherred med et samlet areal av 101.4 km.², hvorav 8 km.² er ferskvand.

Naturlig beskaffenhet.

Skiptvet herred har en gjennemsnitshøide over havet av ca. 120—130 m. og holder svakt mot sydøst. I den vestlige og sydlige del er herredet opfyldt av større og mindre skogklædde aasstrækninger, som kun i den sydligste del naar frem til Glommen. Av disse kan nævnes Tyriklevaasen (193 m.) og Glennerøset (188 m.). I den vestlige del længer mot nord hæver der sig flere lignende aasstrækninger. Her ligger saaledes Bogsaasen (219 m.), Kvisleraasen (219 m.) og Jonsrudaasen (238 m.), som er herredets største høidepunkt over havet. Her har i gamle dage staat en varde, og aasen kaldes derfor ogsaa i daglig tale hyppigst „Var'aasen“. Inde mellem disse aaspartier findes der paa flere steder aapent, dyrket sletteland. Saaledes ved gaardene

Lund, Maalen og Berg i den vestlige del og ved Gjerstad og Haug i den sydlige del av herredet.

Herredets nordlige og østlige del danner en slette, som paa flere steder blir avbrutt av mindre aaspartier og dalsænkninger med smaa bækkeleier. Sletten sænker sig i tildels bratte bakker ned mot Glommen, og der blir derfor langs denne paa sine steder et noksaa kupèrt og bølgeformig terræn.

De fleste aaser og høidedrag i herredet er dækket med skog, saa egentlig snaufjeld er her litet av. Bergarten er grundfjeld (gneis). Naar undtas nogen smaa forekomster av nikkel paa enkelte steder, findes her saa godt som ingen nyttige mineraler i fjeldene. Granit forekommer ogsaa kun yderst sjelden.

Jordbunden bestaar langs Glommen av frugtbar lermuld, som egner sig godt for akerbruk. Længer inde blir lerjorden stivere, og i den vestlige del er jordbunden tildels mager med en blanding av sand og graalere.

Skogen, som tidligere var noksaa uthugget, har i de sidste aar vokset til, saa nu har de fleste gaarder skog nok til eget behov, og flere gaarder endog skog til salg.

Av herredets areal ligger 18.46 km.² under 63 m. o. h., 66.64 km.² mellem 63 m. og 157 m. o. h. og resten 16.25 km.² over 157 m. o. h.

Elver og bækker.¹⁾

Glommen berører Skiptvet i en længde av 22 km. og dækker 7.99 km.² av herredets areal. I den nordlige del, fra Holmshullet og nedover til Kjosebogen gaar den noksaa rolig og kan roes her i en længde av ca. 1 km. Men saa blir den efterhvert stridere og danner flere smaa stryk, indtil den gjør en sving nordøstover og danner Vammafos. Faldet i den egentlige Vammafos er 5.7 m. ved lavvand, men dette avtar ved flom. Det hele fald, fra Kjosebogen til nedenfor Vammafos, utgjør ved lavvand ca. 11.2 m. Ved utbygningen av Vammafos vil faldhøiden hæves til 23 m., og der vil da danne sig en ca. 3 km. lang innsjø opover.

Nedenfor Vammafos gjenoptar elven straks sin sydøstlige retning. Noget nedenfor fossen er Jutulbroen, som strækker sig

---

¹⁾ Væsentlig utdrag av G. Sætren: „Beskrivelse over Glommen“.

tvers over løpet, samt Tigelstøgraalen. Over disse grunder danner der sig et mindre stryk, og med dette ophører det trange løp, som Glommen har hat nedenfor Øieren. Nedenfor Tigelstøgraalen ligger den lille vakre Valdisholme, som var befæstet i middelalderen. Elven blir nu stadig bredere, saaledes at dens bredde, som ved Lindhol kun utgjør 200 m., nede ved Grønsund er 600 m. og noget længere syd 1200 m. Grønsund er et gammelt og meget benyttet overfartssted for hovedveien fra Eidsberg gjennom Skiptvet til Moss. Op til Lindhol kan der gaa dampbaat fra Sarpsborg. Ved Nes gjør Glommen en bøining mot syd og strømmer nu i sydlig retning flere km. i et elveleie, som ved sommervandstand er indtil 1.5 km. bredt og nærmest kan betragtes som en sjø med flere evjer. Paa vestre side findes saaledes Skipperudevjen, hvori Haugsbækken eller Rødsbækken falder ut, og straks nedenfor Skougsevjen. Længer nede har man Vidnesevjen, som Vidneselven falder ut i.

Ved lavvand svinder bredden ind, saa der danner sig en elv, som slynger sig frem mellem sand- og lerbanker. Elvebunden bestaar som regel av fin sand og lere, som støver let, naar den blir tør. Elvebredderne dannes paa flere steder av høie og bratte lerbakker, hvorfor flommen kun paa faa steder gjør skade. Derimot har der av og til forekommet utglidninger eller jordfald, saaledes i tidligere tider ved Skipperud og Skoug.

Haugsbækken eller Rødsbækken kommer fra Myrertjern, som ligger vestenfor Kvisleraasen, optar enkelte smaabækker og strømmer saa i mange krumninger gjennom opdyrket mark, til den falder ut i Glommen ved Næs. Længden er 11 km. Før i tiden var der smaa kvernbruk paa flere steder langs bækken, saaledes baade ved Skallerud, Vister, Onstad og Dalby, og nede ved Foss var der baade sagbruk og mølle. Vandføringen er imidlertid ujevn, saa intet av disse bruk er igang længer.

Vidneselven kommer fra myrer og smaatjern — bl. a. Lundstjern — paa grænsen mot Vaaler og Spydeberg, strømmer først sydover og optar tilløp fra Bogstjern, gaar derpaa sydøstover, til den falder ut i Vidnesevjen, som gaar ind fra Glommen. Elven har flate bredder ovenfor gaarden Gjerstad, men kommer derpaa ind i et meget kupert strøk. Den strømmer her i et trangt dalføre, som begrænses av bratte lerbakker og har flere tverdaler,

hvorfra der kommer smaabækker. Den største av disse har sit utspring fra Bergatjern. Nærmest Glommen har elven bratte og høie bredder. Elvebunden er fast overalt, undtagen ved Haug, hvor der skal være myrgrund. Den er fra 3 til 8 m. bred og 11 km. lang. Elven har flere vandfald. Et av disse er utbygget og driver Vidnes mølle, sagbruk og høvleri. Vandføringen er imidlertid nok saa ujevn.

Hobølelven, som falder ut i Vansjø, faar et tilløp fra Bergsjø-tjern, der ligger paa grænsen mellem Skiptvet, Vaaler og Spydeberg.

Moser og tjern.

I herredet ligger flere torvmoser. Den største og viktigste av disse er Breimosen, som ligger paa høidedraget mellem herredets vestlige og østlige del syd for Jonsrudaasen. Her findes ypperlig strøtorv, og man har derfor dannet torvstrølag og bygget 2—300 torvstrøhytter. Ogsaa folk fra nabobygderne, særlig Eidsberg, faar sit torvstrø fra Breimosen. Flere av de andre moser indeholder ogsaa strøtorv, men er av mindre betydning. Brændtorv findes ikke i nævneværdig grad. Der er meget, som tyder paa, at Breimosen engang har været et tjern, som litt efter litt er blit uttørret eller fylt med mose.

Skiptvet har ingen innsjøer, men en del smaatjern, hvorav de fleste ligger paa grænsen mot naboherrederne. Saaledes kan nævnes: Kjernsbæktjern, Bergatjern, Trestrikletjern, Bogstjern, Langetjern, Lundstjern, Bergsjøtjern og Myrertjern, ialt 8. Men de er saa smaa, at de tilsammen kun dækker ca. 1 hektar av herredets areal.

Høidetabel.

(For gaardene gjælder brukets høieste punkt over havet.)

Navn.	Meter over havet.	Navn.	Meter over havet.
Thon	218.1	Lund skole (den gamle)	160.6
Lund	171.9	Heiestad	160.0
Holm, vestre	164.7	Maalen	156.2

Høidetabel. (Forts.).

Navn.	Meter over havet.	Navn.	Meter over havet.
Jonsrud	143.7	Svae, nordre og søndre .	102
Holene	131.8	Holm, øvre østre	99
Nordre Borger	121.4	Langli skole	94.8
Skiptvet kirke	119.9	Vister	95.1
Karlsrud	119.2	Vang og Hønstvet . . .	87.8
Skjelle	114.8	Hol skysstation	87.2
Hauger	114.5	Sundaas	74.4
Kjos og Onstad	109.8	Rød	70.6
Vestholm	107	Kullebunden	62
Langli	105.7	Haugen	54.9
Aslaksrud	102		

Herredets fortid.

Herredets nuværende navn, Skiptvet, blev i ældre tider skrevet paa høist forskjellige maater. Almindeligst skrev man dog enten *Skygþveit* eller *Skipþveit*. Den første av disse former er den ældste og blev særlig brukt i middelalderen. Men senere forekommer begge disse former ved siden av hinanden. Nogen sikker forklaring av navnets betydning kjendes ikke. I daglig tale uttales det som „*Sjøttve*“.

Skiptvet har været bebygget allerede i stenalderen. Men i den første tid har nok bebyggelsen været noksaa tynd. Den har antagelig indskrænket sig til en del enkle og spredte bosteder, særlig langs Glommen; ti her har man gjort de fleste stenalderfund. Dog har man ogsaa i den vestlige del av bygden fundet en gammel boplads fra stenalderen. Paa Aaleskjær ved Glommen er der 2 gravrøiser fra bronsealderen, og paa Borgaas ved Solberg findes ruiner efter en saakaldt „bygdeborg“ fra den samme hedenske tiden. I den yngre jernalder eller vikingetiden ser det ut som at bebyggelsen har spredt sig ut over den største del av herredet. En utsending fra universitetets oldsakssamlinger har i den sidste tid fundet ca. 100 gravhauger her i bygden, og han antar, at de fleste av disse skriver sig fra vikingetiden. Dette har sin særlige interesse, da man som bekjendt ellers i amtet har fundet forholdsvis faa spor fra denne tid.

I den ældre middelalder hørte Skiptvet under Vingulmark. Senere blev denne landsdel ogsaa kaldt Østfold, da den laa paa østre side av Foldenfjorden (den nuværende Kristianiafjord). Paa vestsiden hadde man Vestfold.

Under Haakon den gode blev landets kystdistrikter inddelt i skibreder (skipreiða) og Skiptvet utgjorde da sammen med det nuværende Spydeberg herred et skibrede, som kaldtes *Vimar* eller *Vimum*. Senere blev skriftformen ændret til Veme, Vemme eller Vembe.

I reformationsaarhundredet bestod det nuværende Smaalenenes amt av en række smaa forleninger, hver bestaaende av et eller flere skibreder. De norske len blev av kongen som oftest bortforlenet til danske adelsmænd eller befalingsmænd for en viss aarlig avgift. I slutten av det 16de aarhundrede utgjorde Vembe skibrede et saadant len. Det berettes saaledes, at den 28de april 1587 fik Alexander Durham forlening paa sin og hustrus levetid over Skiptvet og Spydeberg sogne efter Oluf Kalips. „Alle bønder og tjenere skulde svare ham og hans hustru og give dennem paa H. Maj.s vegne deres aarlige landskyld, leding, tiende, foring, sagerør, Egt, Arbeide og al anden rente og rettighed“.

Den 8de november 1604 fik Alexander Raab von Papenheim ved Kgl. Maj.s aabne brev Skiptvet og Spydeberg gods i forlening, „naar fru Mette Urne til Høisgaard, avgangne Alexander Durhams efterleverske, ved døden avgaar“.

H. Maj.s brev av 1ste mai 1613 meddeler, at „Papenheims avgift og regnskab skal begynde og angaa fra Philippi Jacobi dag 1613“.

Paa grund av sin heldige beliggenhet paa vestsiden av Glommen har Skiptvet gaat fri for de fleste av de herjinger og plyndringer, som særlig herrederne paa østsiden av Glommen har været utsat for under de hyppige krige med Sverige i Dansketiden. Under Syvaarskrigen (1563—70) har dog svenskerne ogsaa hjemsøkt Skiptvet og plyndret en del. I 1567 avbrændte de saaledes Skiptvet prestegaard.

I 1814 hadde Skiptvet flere ganger besøk av norske hæravdelinger. En avdeling „bergenhusinger“ laa saaledes en tid paa Rød og gaardene deromkring, og frem paa sommeren i august kom en del av general Staffeldts brigade over Grønsund under tilbaketoget fra Rakkestad. Bygdens befolkning frygtet ogsaa for overfald og plyndring av svenskerne. Det fortælles saaledes, at paa enkelte gaarder nær Glommen var man begyndt at flytte ut indbo og løsøre for at bringe det i sikkerhet. Men som vi vet endte krigen med konventionen i Moss 14de august 1814, og siden den tid har vi oplevet 100 aar i fred.

Administrative forhold.

I den ældste historiske tid hørte alle østenfjeldske fylker under Eidsivatings lagdømme. Men under Olav den hellige blev fylkerne i Viken lagt under det nyoprettede Borgartings lagdømme med tingsted i Borg eller Sarpsborg. Efter sysselsinddelingens indførelse under kong Sverre hørte Skiptvet under Borgarsyssel, som havde navn efter tingstedet. Ved enevoldsmagtens indførelse i 1660 blev „Fredrikstad og Smaalenenes amt“ oprettet. Efterhaanden blev amtet for korthets skyld kaldt „Smaalenenes amt“, d. v. s. et amt samlet av „smaa len“.

Amtet var delt i 3 fogderier. Fra først av hørte Skiptvet under Rakkestad fogderi, som omfattet herrederne Rakkestad, Rødenes, Skiptvet og Spydeberg. Men senere blev det slaat sammen med Heggen og Frølands fogderi, som omfattet Trøgstad, Askim og Eidsberg herreder, og embedet blev nu kaldt: „Rakkestad, Heggen og Frøland fogderi“. Efter 1880 sløifet man de to sidste navn og skrev nu bare Rakkestad fogderi. Oprindeligt var fogderne kun betjenter hos lensherrene, men blev nu statens øvrighed, skatteopkrævere for stat og amt og politiembedsmænd i sit distrikt.

Ifølge loven av 21de juli 1894 blev Rakkestad fogderi nedlagt i 1912 og oppebørselforretningerne gik over til amtskassereren og politiforretningerne til Sarpsborg politimester.

Før 1847 hørte Skiptvet under Rakkestad sorenskriveri. Men ved en omordning av jurisdiktionen i 1847 blev det tidligere Heggen og Frøland sorenskriveri nedlagt, og isteden blev et nyt, Trøgstad, sorenskriveri oprettet. Dette kom til at bestaa av tinglagene Trøgstad, Askim, Spydeberg og Skiptvet.

I 1905 blev Trøgstad sorenskriveri nedlagt, og da blev Skiptvet og Spydeberg lagt under Moss sorenskriveri, mens de to andre

tinglag blev lagt under Rakkestad sorenskriveri. Denne forandring vakte adskillig misnøie blandt befolkningen i Skiptvet, da man nu maatte reise den lange og ofte noksaa besværlige vei til Moss, hver gang man hadde noget at utrette paa sorenskriverkontoret.

I tidligere tider har herredet været inddelt i fjerdinge. Men i 1860 blev det inddelt i følgende 5 skolekredser: Langli, Haugen, Karlsrud, Vidnes og Lund. Kredsinddelingen er den samme fremdeles.

I kirkelig henseende utgjør Skiptvet et prestegjeld med kun ett sogn.

Herredstyret.

Før 1837 var det embedsmændene, som styrte i Norges bygder og byer. Bønder og borgere betalte sin skat, men det var embedsmændene, som bestemte, hvad pengene skulde benyttes til. Ved formandskapslovene av 1837 fik kommunerne fuldt selvstyre, og statens embedsmænd (amtmanden) fik nu bare at se efter, at der blev styrt som lovene foreskrev.

Skiptvet herredstyre bestaar av et repræsentantskap paa 16 medlemmer. Formandskapet bestaar av 4 medlemmer.

Fattigstyret, som administrerer herredets fattigvæsen, bestaar av 9 herredsvalgte medlemmer, 1 medlem fra hver av herredets 9 fattigroder. Desuten er sognepresten selvskrevet medlem av fattigstyret.

Skolestyret, som ifølge skoleloven av 1889 administrerer herredets skoler og deres anliggender, bestod indtil 1894 av 7 herredsvalgte medlemmer. I 1894 blev dette antal forøket til 10, nemlig 2 medlemmer fra hver skolekreds. Desuten møter som selvskrevne medlemmer herredets ordfører, sognepresten og en repræsentant for herredets lærerstand, ialt 13 medlemmer,

Forlikskommissionen. I den første tid hadde man en fælles forlikskommission for hele sorenskriveriet. Men siden 1843 har Skiptvet hat egen forlikskommission bestaaende av 2 forliksskissærer, som vælges av og blandt herredets stemmeberettigede for 3 aar ad gangen. Møter avholdes som regel første torsdag i hver maaned.

Ligningsvæsenet. Herredet er inddelt i 9 ligningskredser, som falder sammen med de 9 fattigroder i bygden, og ligningsnævnden

bestaar derfor av 9 medlemmer. Desuten er der en fast ansat sekretær, som utfører nævndens kontormæssige arbeide. Ligningsraad er derimot ikke opprettet. Overligningsnævnden bestaar av kun 5 medlemmer, ett fra hver skolekreds.

Sundhetsvæsenet. I 1814 hørte Skiptvet under Smaalenenes landfysikat. Men fra 1836 hørte herredet under Rakkestad distriktslægeembede, og da dette blev delt i 1862, kom Skiptvet under Eidsberg lægedistrikt, hvortil herredet fremdeles hører. Naar den nye lægeordning kommer istand, vil Skiptvet antagelig faa sin egen distriktslæge. Herredet har i flere aar hat egen kommunelæge. Herredet har helseraad og sundhetsvedtægter, approbert ved kgl. resolution av 23de august 1912.

Skiptvet herred utgjør et tinglag og danner eget lensmandsdistrikt. Herredet har ogsaa egen sparebank, opprettet i 1904, og egen brandkasse for løsøre, opprettet i 1912.

Foruten alle disse offentlige og kommunale institutioner, som er nævnt ovenfor, findes der i herredet en række foreninger, som arbeider for et eller andet nyttig formaal, dels for bygden og dels for samfundet, og som derfor bør nævnes ved denne anledning.

Først i rekken maa nævnes *Skiptvet landmandslag*, som særlig skal støtte og ivareta landmandens interesser i bygden. Under landmandslaget arbeider flere underavdelinger, saaledes *Skiptvet indkjøpslag* og *Skiptvet kreditlag*.

Herunder maa ogsaa nævnes bygdens 4 *kvægavlsforeninger* og *Skiptvet torvstrølag*.

Endvidere skal nævnes *Skiptvet ungdomslag*, som særlig tar sig av ungdommen i bygden, og *Skiptvet skytterlag*, som arbeider for skyttersakens fremme. Loge „*Skiptvet*“ og *Vidnes avholdsforening* staar særlig i spidsen for avholdsarbeidet i bygden.

Skiptvet sykepleie- og tuberkuloseforening maa ogsaa nævnes. Den har skaffet bygden egen sykepleierske, som den delvis lønner, og har desuten faat istand et tuberkulosefond til hjelp for tærings-syke, som skal underkaste sig sanatorieophold.

Av politiske foreninger kan nævnes *Skiptvet venstreforening*, som har arbeidet siden 80-aarene.

Folkemængden.

Skiptvet.

Aar	Hjemmehørende folkemængde.		
	Mænd.	Kvinder.	Tilsammen.
1665	—	—	700
1769	—	—	1155
1801	—	—	1703
1815	—	—	1495
1825	—	—	1795
1835	—	—	2164
1845	1186	1150	2336
1855	1313	1351	2664
1865	1493	1541	3034
1875	1361	1397	2758
1890	1206	1190	2396
1900	1149	1079	2228
1910	1251	1163	2414

Der foreligger ikke nøiagtige oplysninger om landets folke­mængde før 1769. Alle talangivelser av folkemængden før den tid i de enkelte bygder maa derfor kun betragtes som skjønsmæssige.

I Skiptvet har folkemængden øket meget hurtig i de blomstrende fredsaaer for vort land fra 1769 til 1801. Tilveksten utgjør henimot 50 pct. paa 32 aar. Dette tiltrods for at en dræpende forraatnelsesfeber bortrev en mængde mennesker i 1771 og 1772 saavel her som i flere av amtets øvrige bygder. Den raske utvikling av landets næringsliv, særlig jordbruk, handel og skibsfart, i slutten av det 18de aarhundrede, har vel hat tilfølge, at folke­mængden har øket tildels noksaa sterkt.

Ved folketællingen i 1801 hadde Skiptvet:

142 selveiende bønder.	4 dagarbeidere.
145 husmænd.	1 inderst.
12 leilændinger.	26 nationalsoldater
4 føderaadsfolk.	3 artillerister.
36 kvindelige haandarbeidere.	12 dragoner.
16 lægdsfolk eller fattige.	2 skoleholdere.
8 skræddere.	1 kirkesanger.
2 tømmermænd.	1 sogneprest.
3 sersjanter eller underofficerer.	1 kaptein.
1 rentenist.	1 lensmand, konstitueret.
2 skomakere.	1 presteenke.
1 murer.	1 underlensmand.

Desuten 2 avskedigede lensmænd.

I 1816 hadde Skiptvet 121 selveiende bønder, 30 leilændinger og 126 husmænd. Herredet hadde da 97 matrikulerte gaarder med 151 opsittere.

I 1835 hadde herredet 197 selveiende bønder, 60 leilændinger og 125 husmænd med jord.

Fra 1801 til 1815 avtar folkemængden saavel her som i de fleste andre bygder i Smaalenene. Grunden hertil maa søkes i den usedvanlig store mortalitet i krigsaarene, særlig 1808 og 09, da fogderiet hadde 1361 flere dødsfald end fødte. Krig og hungersnød krævet sine ofre, og hertil kom, at bygderne blev herjet av en dræpende blodgang, som bortrev en mængde mennesker, skjønt man i rikelig grad anvendte de bedste lægemidler, som kjendtes. I 1812 var storparten av det indhøstede korn bedærvet, og den usunde næring herav bidrog til, at blodgangen brøt løs igjen i 1813, skjønt i mindre grad end tidligere.

Fra 1815 øker folkemængden jevnt til 1865, da herredet har over 3000 indbyggere. I de 200 aar siden 1665 har folkemængden mer end firedoblet sig i herredet, og den har næsten tredoblet sig paa de ca. 100 aar siden 1769. Men fra 1865 viser der sig en stadig tilbakegang like til 1900, da folkemængden atter begynner at øke. Grunden til, at folkemængden avtok fra 1865, maa søkes deri, at omkring den tid var husmandsvæsenet paa det høieste, men avtar jevnt til aarhundredets slutning, da de sidste husmandshytter blev nedlagt. Utvandringen til Amerika

begyndte ogsaa omkring den tid og tiltok med aarene. En hel del av arbeiderbefolkningen søkte ogsaa i de gode tider ind til byerne, særlig da Kristiania, og blev bosittende der. De forskjellige flytninger av tømmer-sorteringslensen fra og til bygden kan vel ogsaa ha indvirket litt paa folkemængdens bevægelse.

I de sidste aar har man begyndt at utparcellere enkelte av de større bruk, samtidig som der er dannet flere arbeider- og smaabruk, saa der er al utsigt til, at folkemængden fremdeles vil øke.

Aar (femaar).	Gjennemsnitlig femaarsvis tilsammen.					
	Gitte par.	Levende fødte.	Herav utenfor egteskab fødte.	Døde.	Overskud av fødte.	Ut-vandrede.
1856—60 } 1861—65 }	103	580	42	289	291	?
1866—70	73	454	45	275	179	18
1871—75	86	457	62	268	189	85
1876—80	88	396	59	279	117	78
1881—85	73	340	41	218	122	118
1886—90	61	361	30	229	132	48
1891—95	45	316	29	217	99	21
1896—00	52	293	27	187	106	9
1901—05	65	245	25	191	54	93
1906—10	49	273	16	169	104	61

Man vil av ovenstaaende tabel se, at av 580 fødsler i hvert femaar fra 1856 til 65 er der 42, som er født utenfor egteskap. Det vil si $7\frac{1}{4}$ pct. uegte fødte barn. Men saa forværrer forholdet sig i de følgende aar like til femaaret 1876—80, da de uegte fødte utgjør næsten 15 pct. av samtlige fødsler. Fra nu av tar dog forholdet en vending til det bedre, saa Skiptvet har gjort god fremgang i sedelig henseende de sidste 30 aar. I femaaret 1906—10 utgjør de uegte fødte saaledes kun 5.8 pct. av samtlige fødte.

Folkemængden efter hovedgrupper av alder.

Alders- grupper.	1865.		Alders- grupper.	1910.	
	Mænd.	Kvinder.		Mænd.	Kvinder.
0— 5 aar	228	252	0—15 aar	459	438
5—15 „	389	411	15—30 „	281	238
15—30 „	315	337	30—50 „	233	236
30—60 „	442	424	50—70 „	160	184
over 60 „	119	117	over 70 „	92	58
			Uopgit	1	2
Tilsammen	1493	1541		1226	1156

Folkemængden efter egteskabelig stilling.

Egteskabelig stilling.	1865.		1910.	
	Mænd.	Kvinder.	Mænd.	Kvinder.
Ugifte	961	994	819	731
Gifte	467	462	330	338
Enkemænd og enker	63	83	69	81
Fraskilte	2	2	—	4
Egteskabelig stilling uopgit .	—	—	8	2
Tilsammen	1493	1541	1226	1156

Folkemængden efter fødesteder.

Aar.	Personer født i herredet.	Personer født udenfor herredet, men i andre indenrikske		Personer født i utlandet.	Herav i Sverige.	Uopgit fødested.	Tils.
		herreder.	byer.				
1865	2376	629	16	13	?	—	3034
1890	1739	576	100	23	22	—	2438
1910	1578	506	257	30	24	11	2382

Beregnet fordeling av den samlede befolkning efter næringsveier.

Erhvervsgrupper.	1865.	1910.
	[Hjemmehørende folkemængde.	Tilstedeværende folkemængde + sjømænd fraværende i utlandet.
I. Landbruk og fiskeri ¹⁾	2806	1566
II. Industri.....	135	148
III. Handel, landtransport og sjøfart ²⁾	5	373 ?
IV. Immaterielt erhverv.....	44	32
V. Formue, pension o. l.....	7	79
VI. Uten erhverv.....	37	185
Tilsammen	3034	2383

Mens folkemængden i Skiptvet i aarene 1865—1910 gik tilbake med kun 620 personer, saa gik antallet av personer, der ernærer sig av landbruk og fiskeri, tilbake med ikke mindre end 1360 personer. Og da fiskeri ikke forekommer som selvstændig erhverv i noget tilfælde her i herredet, saa maa hele denne tilbakegang tilskrives landbruket. Dette har nok sin væsentligste grund deri, at husmandsvæsenet som tidligere nævnt litt efter litt ophørte i dette tidsrum. En betraktelig del av de personer, som i 1865 ernærte sig av landbruk, tilhørte nemlig husmandsklassen. Hertil kommer, at de fleste smaabrukere har en anden hovedernæring ved siden av og blir derfor henført under en av de andre erhvervsgrupper, særlig II og III. Begge disse grupper har nemlig øket i antal siden 1865. Likeledes de, som lever av sin formue. Føderaad hører nemlig til sjeldenheterne nu. Desværre har ogsaa antallet av personer uten erhverv øket i nok saa betænkelig grad.

Bebyggelsen i Skiptvet fordeler sig nok saa jevnt utover hele herredet. Her findes ingen saakaldte industricentrer og derfor heller ingen bymæssig bebyggede strøk. Tættest bebygget er den østlige del av herredet, særlig langs Glommen og langs herredets hovedveier.

¹⁾ Føderaad er medtat i gruppe I.

²⁾ Lensearbeiderne maa være medtat i denne gruppe for 1910.

I den vestige del av herredet er bebyggelsen mere spredt. Ved folketællingen i 1910 fordelte den hjemmehørende folkemængde i herredet sig paa de 5 skolekredse saaledes:

1.	Vidnes kreds	585 personer.
2.	Karlsrud „	546 „
3.	Haugen „	524 „
4.	Langli „	403 „
5.	Lund „	356 „

Ialt 2414 personer.

I Haugens kreds bor der gjennemsnitlig 40—50 mennesker paa hver km²., i Karlsrud og Vidnes 20—30, i Langli kreds 15—20 og i Lunds kreds 10—15 mennesker pr. km². Gjennemsnitsbebyggelsen for herredet utgjør ca. 24 mennesker pr. km².

Næringslivet.

Jordbruk og fædrift er herredets væsentligste næringsvei. Av folketellingen 1910 sees, at $\frac{2}{3}$ av befolkningen er knyttet til landbruket og dets binæringer. Av herredets areal er 40.44 pct. dyrket mark — gjennemsnittet for amtet er 23.22 pct. — der for størstedelen bestaar av lerjord. Den frugtbareste del er strøket langs Glommen. Den vestre del — „Mørkja“ kaldet — er mindre frugtbar. Jorden her bestaar av vandlere. I denne del findes ogsaa de fleste frostlændte bruk i herredet. Ifølge matrikuleringen av 1860 skulde der i bygden være 46 bruk, som lider av frost, 12 bruk av oversvømmelse og 8 bruk av jordskred. De fleste av de bruk, som led av oversvømmelse, ligger langs Haugselven, men er nu disse, ved en i 1901 efter landbruksdirektør Sverdrups plan foretat regulering av elven, blit tørlagte. De 8 bruk, som lider av jordskred, ligger langs Glommen.

De viktigste sædarter er havre og rug. Av hvete og byg saaes ogsaa en del, men mindre nu end før. I 1875 var utsæden av hvete 47 hl., i 1907 76 hl. og av byg i 1875 389 hl., i 1907 kun 41 hl.

Havre kan vel sies nu for tiden at være eneste salgsvare av korn. Før i tiden solgtes ogsaa litt rug, som kjørtes til Moss og blev avsat der.

Poteterne begyndte i 1835 at bli i almindelig bruk. I dette aar sattes 1019 hl., i 1907 2546 hl. Der avles nu saa meget, at der aar om andet haves endel tilsalg. Avsætningsstedet for disse er i regelen Sarpsborg. Græsfrøavlen har ogsaa tat sig godt op i de sidste aar. I 1875 avledes der 3525 kg., i 1907 10 221 kg. Dette kvantum er fuldstændig tilstrækkelig til bygdens behov, mulig ogsaa tilovers.

Turnipsdyrkningen er ogsaa blit mer almindelig her. Den dyrkes nu paa de fleste gaarde i herredet.

Gjødselbehandlingen er nu for tiden gjennomgaaende god. Torvstrø brukes nu paa de fleste steder. Der findes flere større torvmoser i herredet, som ikke alene er tilstrækkelig til bygdens behov, men ogsaa utenbygds gaardbrukere — fra Eidsberg og Spydeberg — forsyner sig med torvstrø herfra.

Jordbruket har i de sidste 30 a 35 aar tat et betydelig op-sving. Dette skyldes vel i første række den bedre gjødsel-behandling og den tiltagende bruk av kunstig gjødning, tillike at jorden med de tidsmæssige akerbruksredskaper, som nu haves, blir bedre bearbeidet.

I 1871—75 avledes der her av rug 3731 hl., havre 16 146; i 1906—10 henholdsvis 6795 og 22 127 hl.

Klimatet for jordbruket er gunstig, dog i enkelte aar forlitet nedbør i vaarmaanederne.

Paa den offentlige nedbørstation i herredet har nedbøren i de 5 sidste aar været:

Nedbør

i Skiptvet optat ved amtets nedbørstation, Langli skole:

Maaned.	1909.	1910.	1911.	1912.	1913.	1914.
	mm.	mm.	mm.	mm.	mm.	mm.
Januar	27	53	35	4	40	8
Februar	9	81	44	23	20	75
Mars	41	31	33	96	51	68
April	52	105	43	3	44	36
Mai	75	68	39	41	42	41
Juni	40	53	35	88	44	21
Juli	98	118	24	56	99	40
August	135	99	31	118	62	41
September	88	39	67	41	26	—
Oktober	230	96	82	94	24	—
November	37	83	111	122	95	—
December	119	68	77	117	65	—
For aaret	951	894	621	799	612	—

Utsæd i Skiptvet herred. Angit i hektoliter.

Aar.	Hvete.	Rug.	Byg.	Havre.	Bland- korn.	Erter.	Tils. korn og erter.	Poteter.	Til grønfor (vikker, havre m. v.).	Græsfø.
1835	4	84	153	2103	8	76	2428	1019	—	—
1845	1	118	203	2332	8	92	2754	1831	—	—
1855	14	225	357	2856	4	104	3560	2115	—	—
1865	94	218	346	2678	1	53	3390	2022	—	Kg.
1875	97	287	389	2691	15	28	3507	2397	7	3525
1890	90	298	214	2632	6	14	3254	2787	23	5132
1900	146	403	58	2283	2	19	2911	1950	80	7432
1907	76	453	41	2514	34	14	3132	2546	68	10221

Foldighet.

Aar.	Hvete.	Rug.	Byg.	Bland- korn.	Havre.	Erter.	Poteter.
1835	9	12	7	6	4	5	8
1871—75	—	13	8	9	6	6	6
1906—10	—	15	7.2	—	8.8	6.9	6
Beregnet avl i hektoliter (gj.snitlig pr. aar):							
1835	41	992	1071	52	8 413	389	8 149
1871—75	970	3731	3112	135	16 146	168	14 382
1906—10	760	6795	295	340	22 127	97	15 276

Opgaver hentet fra matrikuleringen i 1860-aarene.

Omkring aar 1865.

Antal bruk.¹⁾

Med under 20 maal indmark . . .	29
20— 50 maal indmark . . .	97
50— 200 — „ — . . .	201
200— 500 — „ — . . .	35
500—1000 — „ — . . .	5
Over 1000 — „ — . . .	1

Tilsammen 368 særskilt skyldsatte jordbruk.

Skog til husbruk.

Antal bruk, hvorfra opgave mangler.	Antal bruk, der ingen har.	Antal bruk, der har nogen.	Antal bruk, der har tilstrække- lig.
280	28	60	—

Skog til salg.

Antal bruk, hvorfra opgave mangler.	Antal bruk, der ingen skog har.	Antal bruk, der har noget skog.	Salg aarlig. Spd.
—	365	3	63

¹⁾ Ved klasseinddelingen er arealet av underbruk (husmandspladser o. l.) medregnet i hovedbrukenes arealer.

Herligheter.

17 vandfald. 1 tømmerlæense.

Mangler.

Frostlændt.	Oversvømmelse.	Jordskred.
46 bruk.	12 bruk.	8 bruk.

Havnegangens tilstrækkelighet.

Antal bruk, der ingen har.	Antal bruk, der har util- strækkelig.	Antal bruk, der har nogenlunde tilstrækkelig.	Antal bruk, der har til- strækkelig.	Havneret.
65	267	11	20	4

Havnegangenes beskaffenhet.

Jordmark med tildels bakker.	Fjeldmark.	Skoghavn.
195 bruk.	174 bruk.	9 bruk.

Let eller tungbrukt.

Antal bruk, letbrukt.	Antal bruk, middels.	Antal bruk, tungbrukt.
168	86	112

Under tungbrukt var 19 bruk særdeles tungbrukte.

Herredets samlede areal av:

Aker og dyrket eng.....	33 536	maal
Naturlig eng	4 198	—

Tilsammen indmark 37 734 maal

Areal ifølge jordbrukstællingen 1907:

Samlet landareal.....	93.34	km. ²
Herav dyrket jord	37.75	„ (aker, dyrket eng og have).
— naturlig eng	0.59	„
— helt eller delvis skogbevokset	47.96	maal.

Særskilt anvendt til:

Hvete	276	maal
Rug	2 466	„
Byg	172	„
Havre	6 197	„
Blandkorn	87	„
Erter	43	„
Poteter	832	„
Turnips	251	„
Kaalrabi	1	„
Grønfor	167	„
Andre vekster	3	„
Brak	2 211	„

Ialt aker 12 706 maal

Kunstig eng til græsfrøavl	607	„
— „ — høislaat	21 069	„
— „ — beite	3 124	„

Ialt aker og dyrket eng 37 506 maal

Naturlig eng til høislaat	45	„
— „ — beite	548	„
Kjøkkenhave	32	„
Frugthave	213	„ (Antal frugttrær 2657).
Areal skikket til opdyrkning	3 902	„
Opdyrket 1901—1907	295	maal

Utmark:

Utslaatter	0	maal
Havn uten skogbestand	4 495	„
— med —	24 264	„
Skogmark	23 698	„

Av det samlede landareal utgjør:	For herredet.	For amtet.
Dyrket jord (aker, dyrket eng, have)	40.44 pct.	23.22 pct.
Naturlig eng	0.64 „	0.73 „
Andet areal	58.92 „	76.05 „
	<hr/>	
	100.00 pct.	100.00 pct.

Antallet av fjærfæ m. v. ved forskjellige tællinger:

Aar.	Høns.	Ænder.	Gjæs.	Kalkuner.	Bikuber.
1890.....	2 539	14	59	—	221
1900.....	4 137	96	58	34	254
1907.....	3 522	7	55	—	193

Antallet av redskaper og maskiner:

Aar.	Slaa- og meie- maskiner.	Radsaa- maskiner.	Hesteriver.	Damptræske- maskiner.
1875	1	?	—	—
1890	45	4	—	—
1900	123	2	—	—
1907	161	29	152	—

Jordbrukenes fordeling efter deres areal av dyrket jord i 1907:

	Antal særskilt skyldsatte bruk.	Antal ikke særskilt skyldsatte bruk.	Til- sammen.
1. Bruk uten dyrket jord (aker og eng)	7	2	9
2. — med indtil 5 maal dyrket jord	5	9	14
3. — 5.1 „ 10 — „ —	8	—	8
4. — 10.1 „ 20 — „ —	21	12	33
5. — 20.1 „ 50 — „ —	81	3	84
6. — 50.1 „ 100 — „ —	116	1	117
7. — 100.1 „ 200 — „ —	101	—	101
8. — 200.1 „ 500 — „ —	32	—	32
9. — 500.1 „ 700 — „ —	2	—	2
10. — 700.1 „ 1000 — „ —	—	—	—
11. — over 1000 — „ —	—	—	—
	373	27	400

Eiendomspriser beregnet efter foretagne salg:

Aar.	Kroner pr. sk. daler.		Kroner pr. sk. mark.	Kroner pr. sk. mark efter ny beregning.
	Spd.			
1852—55	849	3 396	1 439	1 354
1856—60	1 050	4 200	1 780	1 675
1861—65	1 061	4 244	1 798	1 692
1866—70	821	3 284	1 392	1 310
1871—75		3 761	1 594	1 594
1876—80		3 690	1 564	1 564
1881—85		4 440	1 881	1 881
1886—90	—		—	1 941
1887—91	—		—	1 898
1888—92	—		—	1 898
1889—93	—		—	2 017
1890—94	—		—	1 976
1891—95	—		—	1 991
1892—96	—		—	2 170
1893—97	—		—	2 212
1894—98	—		—	2 008
1895—99	—		—	1 974
1896—1900	—		—	1 943
1897—01	—		—	1 958
1898—02	—		—	1 895
1899—03	—		—	2 094
1900—04	—		—	2 183
1901—05	—		—	2 158
1902—06	—		—	2 099
1903—07	—		—	2 340
1904—08	—		—	2 229
1905—09	—		—	2 257
1906—10	—		—	2 402
1907—11	—		—	2 529
1908—12	—		—	2 613

Forholdet mellem skylddaler og skyldmark

var for Skiptvet som	1 : 2.36
— Smaalenenes amt	1 : 2.78
— Riket	1 : 2.09

Husdyrholdet.

I 1835 holdtes der i herredet 264 heste, 1080 storfæ, 825 faar og 99 svin. Husdyrholdet har øket nogenlunde jevnt — naar undtas tiaarsperioden 1890—1900, da det viste en ubetydelig tilbagegang — undtagen for faarenes vedkommende.

I 1907 holdtes 462 heste, 2226 storfæ, 94 faar og 170 svin. Den sidste opgave er imidlertid misvisende, da denne er tat 31—12, for de fleste svin blir jo i regelen nedslagtet før jul.

Hvad kvægavlen angaar, saa er denne nu kommet i god gjænge. Efterat det første dyrskue i 1889 blev avholdt her, blev der lagt mere an paa en systematisk opdræt end før, men først i 1894, da den første kvægavlsforening blev dannet, tok opdrættet en større fart til fordel for rødkollerne og er disse nu saaatsige eneraadende.

Der virker nu fire kvægavlsforeninger i herredet og har disse flere bra okser, deriblandt 1ste præmieoksen „Jack“, hvorefter der falder et godt og kraftigt avkom. Der virker ogsaa en kontrolforening, som omfatter 21 besætninger.

Med hensyn til avdrætten, saa har man i de sidste aar gaat mere over fra hjemmetilvirkning og til melkesalg, saa disse nu antas at staa jevnbyrdige.

Efter lensmændenes femaarsopgave omkring 1870 solgtes der ca. 4200 kg. smør. Prisen opgives til kr. 1.60 pr. kg. Av melk og ost solgtes intet.

Den aarlige gjennemsnitlige melkemængde pr. ko utgjorde i 1865 1000 potter. I 1910 utgjorde den 1900 liter pr. ko.

Pr. stykke utgjorde den gjennomsnitlige slagtevegt og værdi:

	1870.		1907.	
	Vegt kg.	Værdi kr.	Vegt kg.	Værdi kr.
Hester		160.00		350.00
Kjør	120	80.00	150	160.00
Voksne faar	18	12.00	28	25.00
Svin	120	80.00	100	100.00
Do. under 1 aar.....	72	40.00	—	—

Omkring 1870 antas aarlig at sælges:

50 stk. melkekjør, 100 okser, 320 ungfæ, 700 faar og 100 svin, derav 90 under 1 aar.

Meierier fandtes ikke i herredet hverken i 1865, 1870, 1875 eller i 1910.

Husdyrhold i Skiptvet herred:

Aar.	Hester.	Storfæ.	Faar.	Gjeter.	Svin.	Høns.	Ænder.	Gjæs.	Kalkuner.	Bikuber.
1835	264	1080	825	1	99	—	—	—	—	—
1845	326	1411	963	4	151	—	—	—	—	—
1855	423	1720	890	—	193	—	—	—	—	—
1865	359	1682	756	—	156	—	—	—	—	—
1875	359	1731	457	—	87	—	—	—	—	—
1890 (³¹ / ₁₂)....	362	2102	349	—	107	2539	14	59	—	221
1900 (³ / ₁₂)....	433	2086	90	—	340	4137	96	58	34	254
1907 (³¹ / ₁₂)....	462	2226	94	—	170	3522	7	55	—	193

Skogbruk.

Av herredets samlede areal er 47.96 km.² eller 51 pct. helt eller delvis bevokset med skog. Denne ligger spredt over hele herredet dog mest i den vestlige del. Bestanden er gran og furu og i strøket langs Glommen nogen løvskog fornemmelig or, asp og bjerk. Skogen er for størstedelen godt veksterlig.

Landbrukets samvirke.

Eftersom forstaaelsen av, at en intensivere drift av jorden maatte til, og dette mer og mer blev fremholdt i landbruksblade og tidsskrifter vaaknet sammenslutningstanken hos bønderne.

I 90-aarene begyndte man ogsaa her i bygden mer og mer at bruke kunstgjødsel, endda mange hadde frygt for, at man ved at benytte denne vare vilde utarme jorden. Forbruket steg imidlertid smaat om senn, men da man var avhængig av fabrikerne og handelsstanden baade med hensyn til pris og varens kvalitet hændte det nok, at man mange ganger kunde faa lite igjen for sine surt erhvervede penger.

I følelsen herav var det, at amtets landhusholdningsselskap i midten av 90-aarene sendte sin amtsagronom, hr. Johs. Iversen, rundt om i bygderne for at vække forstaaelsen av betydningen for bøndernes sammenslutning. Resultatet av et foredrag, amtsagronomen holdt i Skiptvet kommunelokale den 18de januar 1896 var

Skiptvet landmandsforening,

som efter foredraget, av de forsamlede gaardbrukere enstemmig blev besluttet stiftet. Paa det første møte blev valgt en lovkomité, som til et den 25de januar bestemt møte fremla forslag til love, som da blev vedtat.

Efter lovenes § 1 er foreningens maal „at samle bygdens indvaanere til fortsat arbeide om landbrukets og dets binæringers fremme“.

Landmandsforeningen blev straks møtt med velvilje av gaardbrukerne, og den har virket meget godt inden sit formaal.

Foreningens første formand var Olaves O. Dahl, Aslaksrud, som fungerte indtil 1900.

Foreningens væsentligste virksomhet har fra først av været at organisere fælleskjøb av kraftfor og kunstgjødsel, men den har

siden sin stiftelse hat mange og store saker under behandling. Allerede dens første virkeaar foretok man fælleskjøb av kunstgjødsel fra Stavanger kemiske fabrik. 1897 beløp omsætningen av kraftfor og kunstgjødsel sig til 4782 kr. Denne har imidlertid steget aar for aar, saa den nu er oppe i ca. 40 000 kr.

En av de første frugter av landmandsforeningens arbeide var dannelsen av de 2 første kvægavlsforeninger *Skiptvet* og *Øvre Skiptvet kvægavlsforening*, som begge blev stiftet i slutten av 90-aarene.

Fra 14de januar 1900 til 1912 har Martin Heiestad fungert som foreningens formand, og det var først under hans energiske ledelse, at den fik den almene tilslutning, den nu har. 1901 besluttedes, at man ogsaa skulde opta fællesindkjøb av husholdningsvarer blandt sin virksomhet, likesom der senere blev optat omsætning av de forskjellige maskiner og landbruksredskaper.

1904 stiftedes efter l.m.foreningens initiativ *Skiptvet torvstrølag*, som driver med strøtorvdrift paa „Breimose“. Det har nu ca. 100 torvhytter a 12 m.³.

Et av de betydeligste socialøkonomiske løft, landmandsforeningen har tat initiativet til, var oprettelsen av den i 1905 startede *Skiptvet sparebank*.

1906 foranlediget styret dannet en *fjøsregnskapsforening*, som imidlertid gik ind efter et aars virksomhet.

Foreningen har videre med støtte fra landhusholdningsselskapet forestaaet avholdelsen av 2 korte husholdningskurser, flere foredragskurser, likesom der ofte har været holdt foredrag paa foreningens møter.

Foreningens omsætning var 1902: 4917 kr.; 1905: 28 139 kr.; 1906: ca. 29 000 kr.; 1907: 32 239 kr.; 1908: 30 386 kr.; 1909: 27 358 kr.; 1910: 29 310 kr.; 1912: 45 751.96 kr.

1909 blev endel gaardbrukere enige om at danne et særskilt kreditlag under navn av *Skiptvet kreditlag*, der staar som en underavdeling av landmandsforeningen.

1912 valgtes Emmar J. Hoel som landmandsforeningens formand og fungerte som saadan til 1914, da Olaf Haug valgtes.

1912 blev det besluttet, at man skulde ophøre med omsætningsvirksomheten, hvorfor denne gren av foreningens arbeide blev overtat av det samtidig stiftede *Skiptvet indkjøpslag*, som valgte Ludvig Aastorp som formand. Som lagets forretningsfører valgtes Martin Heiestad — landmandsforeningens mangeaarige formand —,

der nu som før forestaar lagets indkjøb gjennom Landhusholdnings-selskapernes Fælleskjøb og — for husholdningsvarernes vedkom-mende — delvis hos private grosserere.

Skiptvet indkjøpslag's omsætning fra dets stiftelse har været:

1912—13	.....	30 201.18	kr.
1913—14	.....	31 628.09	„

Skiptvet kreditlag, hvis formand har været Emmar J. Hoel 1910, H. Skallerud 1911, H. Holene 1912, Olaves O. Dahl 1913 og M. O. Skipperud 1914, har fra dets stiftelse hat følgende omsætning:

1910	.....	9 925.69	kr.
1911	.....	14 435.85	„
1912	.....	19 370.43	„
1913	.....	21 101.63	„

Det er saaledes ikke smaatterier av pengeomsætning, som gaar gjennom landmændenes organisationer nu for tiden.

Skiptvet svineavlsforening blev stiftet 1909 under medvirken og økonomisk støtte fra landmandsforeningen.

1911 tok landmandsforeningen skridt til opprettelse av egen brandassurancekasse for løsøre, og resultatet av dens arbeide var „Skiptvet gjensidige brandassuranceforening for løsøre“, som traadte i virksomhet 1ste januar 1913.

Landmandsforeningen er indmeldt som underavdeling av Smaa-lenenes amts landhusholdningsselskap og som medlem av Norsk Landmandsforbund.

Foreningens medlemsantal ned gjennom aarene har været fra 58 i dens første virkeaar til 220 ved utløpet av 1913.

Av disse er 60 medlemmer av *Skiptvet kreditlag* og resten av *Skiptvet indkjøpslag*.

Skiptvet kontrolforening blev stiftet høsten 1912 med 20 medlemmer og har som formaal ved veiledning i forberedning og foring, fjøsstel, melkekontrol og regnskapsførsel at virke for fremme av et lønnende husdyrbruk. — Dens formand fra stiftelsen har

været Chr. Christiansen, Vister. Dens første kontrollør var Hans Jacob Hauger fra høsten 1912 til vaaren 1914, og senere har Thorbjørn Christiansen været ansat.

Blandt landbrukets samvirke bør ogsaa nævnes, at en større del av gaardbrukerne i søndre og nedre del av bygden har besluttet og paabegyndt opførelsen av et nyt tidsmæssig *meieri* ved Koffeld — selv om foretagendet er startet som aktieselskap.

Husflid.

Husfliden har i fortiden indtat en meget fremtrædende plass i bøndernes og husmændenes husliv her i bygden. Ja, det kan vel sies, at den har git hele husstellet sin form.

Det var især den kvindelige husflid, som var den mest fremtrædende. Alt stof til seng- og gangklær blev tilvirket i hjemmene av hjemmeavlede produkter, og det var heller ikke smaatterier som skulde tilvirkes. Tjenerne fik den gang en andel av sin løn i færdige klær, og naar husets øvrige familie skulde forsynes dermed fra top til taa, altsammen av hjemmевirkede saker, hadde kvinderne sin fulde hyre med at faa alt færdig i rette tid.

Tillike skulde der ogsaa oparbeides en beholdning, især av sengklær; for den husmor, som ikke hadde nogen saadan, blev anset for at være mindre dygtig i sin huslige gjerning.

Det var om høst- og vinterkveldene, at spinding av uld, lin og stry foretoges, vævning derimot længere frem over vaaren, naar der blev længere og lysere dager.

Linavl dreves i den tid paa hver gaard, likesom der ogsaa holdtes et betydelig antal faar, for at tilveiebringe materialer til det ovenomhandlede virke.

Den mandlige husflid stod ikke saa høit som den kvindelige, vel som en følge av forholdene. Der dreves dengang et noksaa betydelig kornavlsbruk, og hele avlingen blev trasket med „sliul“. Dette var et meget anstrængende arbeide, som optok mandfolkenes tid en større del av vinteren, og derfor var træskefolkene noksaa trætte, naar de om kvelden avsluttet sit arbeide, saa de av den grund hadde mindre lyst til at begynde med noget huslig arbeide.

Smie fandtes i den tid saaatsi paa hver gaard og kjone ogsaa paa de fleste gaarde. Man beslog sine hester og reparerte sine redskaper selv, og naar et nyt redskap skulde anskaffes, som

ikke gaardens folk kunde utføre, kom i regelen haandverkeren paa stedet og utførte arbeidet, saa nyanskaffelsen blev noksaa billig. Paa kjonen tørket man sit korn færdigt til malning samt malt og lin. Her blev ogsaa linet bearbejdet — braatet, skakt og heklet — færdigt til spinding.

Nu er imidlertid disse to slags huse næsten forsvundne, ja for kjonens vedkommende kan vel sies aldeles. Hestenes beslag og reparationen av redskaper blir nu i regelen utført av haandverkeren.

Linavlen er nu ganske ophørt, likesom ogsaa saueholdet paa det nærmeste kan sies at være „en saga blot“. Tøi og færdigsydde klær kjøpes nu hos kjøpmanden, likesom størstedelen av det skotøi som nu slites er fra fabrikkerne.

Av sengklær tilvirkes vel endnu en del i hjemmene, men i regelen ikke av hjemmeavlede men av indkjøpte materialer.

Industri.

I 1818 — det første aar fra hvilken der ha's nogen paalidelig statistik — fandtes der i herredet 5 utførselssauge og en „større del mindre saugbrug“. De vigtigste av disse var de 4 sauge ved Videnæs, der var taksert til 150 tylvter tømmer. Der var derhos saugbrug ved Lund (2), Foss, Berg, Hoel og Skaug. Av kvernbruk fandtes Søndre Berg, Søndre Haug, Skallerud, Vister, Ski, Foss og Hoel og mulig flere, da man paa den tid opsatte et litet møllehus ved omtrent hvert et litet fossefald i smaabækene til formaling av det korn, man avlede paa gaarden. De største bruk var da Berg, Haug, Skaug og Hoel, hvilke alle modtok korn til formaling for bygdens folk. I aarhundredets løp — omkring 1840 — blev der opført en ny større mølle ved Vamma. I 1880 hadde herredet efter statistiken 4 sagbruk, 4 møllebruk og 2 garverier med ialt 16 arbeidere.

Disse bedrifter var:

Saghytten sagbruk	med 2	arbeidere.
Lund „	2	„
Søndre Berg „	1	„
Foss „	1	„
Søndre Berg Møllebruk	1	„
Haug „	2	„
Hoel „	1	„
Vammenes „	2	„
Aamot garveri (Th. Andersen)	2	„
„ „ (Andr. Johannessen)	2	„

I 1909 hadde herredet ingen industrielle bedrifter av saadan beskaffenhet at de stod under fabriktilsynets kontrol.

Den ved Vammenes (Vamma) opførte kornmølle blev drevet indtil omkring 1900, da den av de daværende eiere, Glommens

træsliperi, blev solgt til bortflytning. Den maatte nemlig vike plass til fordel for det nu omtrent færdigbyggede storartede Vamma kraftanlæg.

De øvrige smaamøller i herredet er efterhaanden nedlagt, saa man nu kun har den av brukseier A. F. Wold ved Vinesdalen i 1895 opførte kornmølle igjen. Ved siden av møllebruket opførte Wold samtidig sagbruk, men baade møllen og sagen nedbrændte totalt ved en i 1903 opstaat ildebrand. Aaret efter opførtes imidlertid paa samme tomt nyt tidsmæssig møllebruk i forbindelse med sagbruk og høvleri, som nu drives med 5 arbeidere. Paa grund av for daarlig regulering og mulig forlitet nedslagsdistrikt, hænder det imidlertid, at bruket maa staa paa grund av vandmangel eller maa gaa med innskærket drift en større del av aaret. For at faa formalt sit korn er man derfor nødt til at søke til utenbygds møller og da hovedsagelig til Glommen mølle ved Kykkelsrud i Askim.

Sagbrukene ved Foss, Saghytten og Søndre Berg er helt nedlagt for flere aar siden. Saghytten sagbruk blev i 1900 indkjøpt av de langs Haugsbækken værende eiendomsbesittere og dammen nedrevet. Der blev derhos utsprængt en del i bækkeleiet for at hindre, at deres eiendomme blev oversvømmet vaar og høst. Dammen ved Lund's sag gik istykker for endel aar siden og er efterpaa ikke utbedret, hvorfor ogsaa dette sagbruk for tiden er nedlagt.

1904 opførte H. C. Onstad og A. C. Riuk et damp-sagbruk ved Vister, som sammen med Wolds sagbruk ved Vines nu besørger den væsentlige skur inden bygden. Fredrikstad tømmerdirektion opførte efter lensens flytning til Nes sagbruk dersteds, og Anders Holmerud indkjøpte for endel aar siden et damp-sagbruk, som imidlertid hittil ikke har været av nogen større betydning.

Ved Vister opførte Onstad & Riuk 1905 et tidsmæssig frørenseri likesom Langli & Heli træskelag 1910 opførte frørenseri ved Holen.

1911 opførtes ved Vister damp-sag høvleri, som drives med saglokomobilet.

For tiden er kun det ene av garverierne paa Aamot i drift med 1 mand.

Som man av foranstaaende vil erfare, er ikke Skiptvet noget større industridistrikt, noget man, naar hensyn ta's til bygdens isolerte beliggenhet med lang transportvei til jernbane og lasteplass, ikke kan vente.

Forsaavidt det nu paagaaende arbeide med planlæggelsen av eget elektricitetsverk for bygden fører til noget resultat kan man maaske haape paa en bedring av disse forhold.

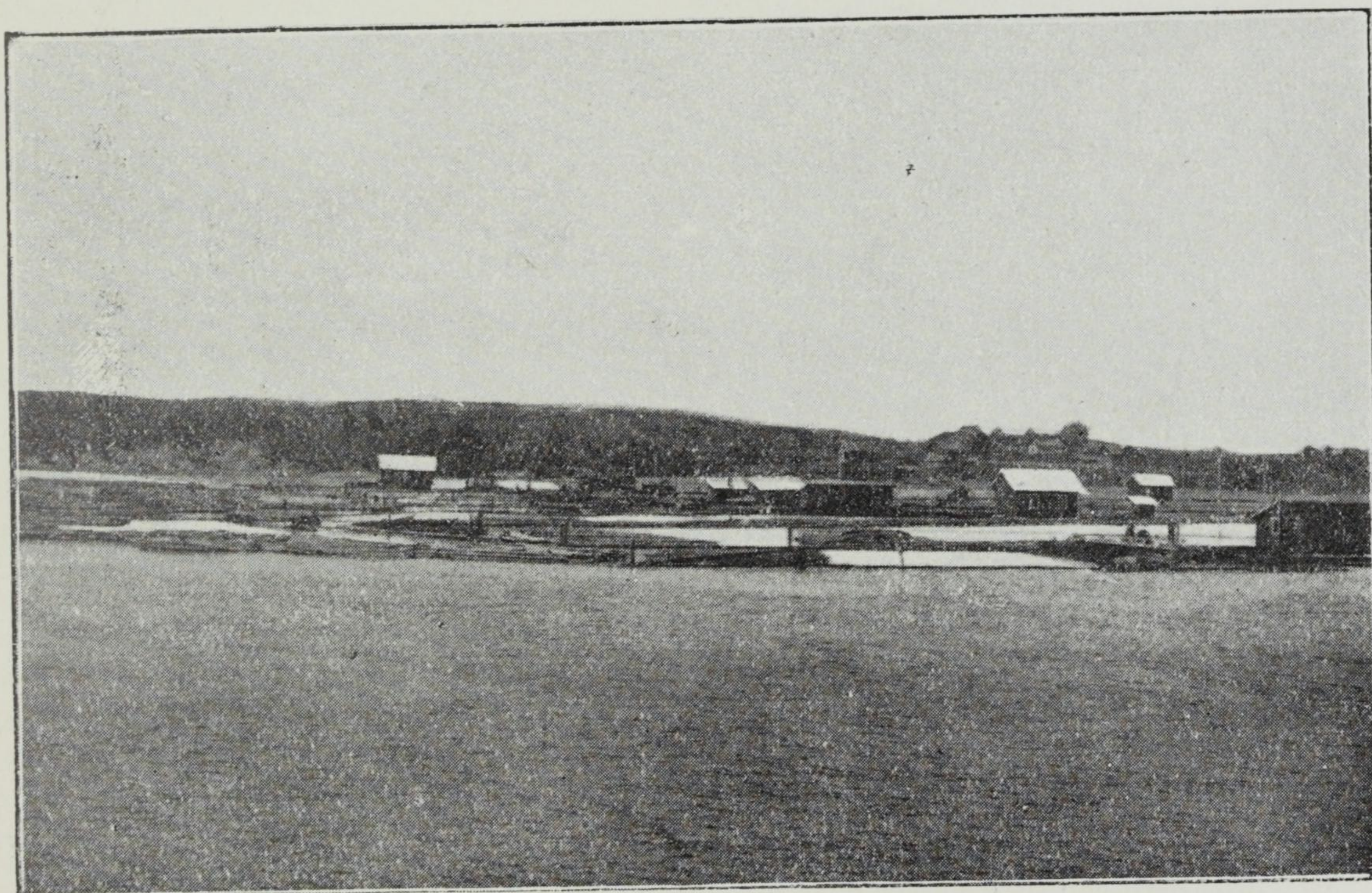
Det burde kanskje i denne forbindelse nævnes, at en større del gaardbrukere indeværende aar har sluttet sig sammen om opprettelsen av et nyt tidsmæssig meieri ved gaarden Koffeld, beregnet paa at motta 6000 l. melk daglig.

Fløtningsvæsen.

Nes lense.

Av direktør *Blakstad*.

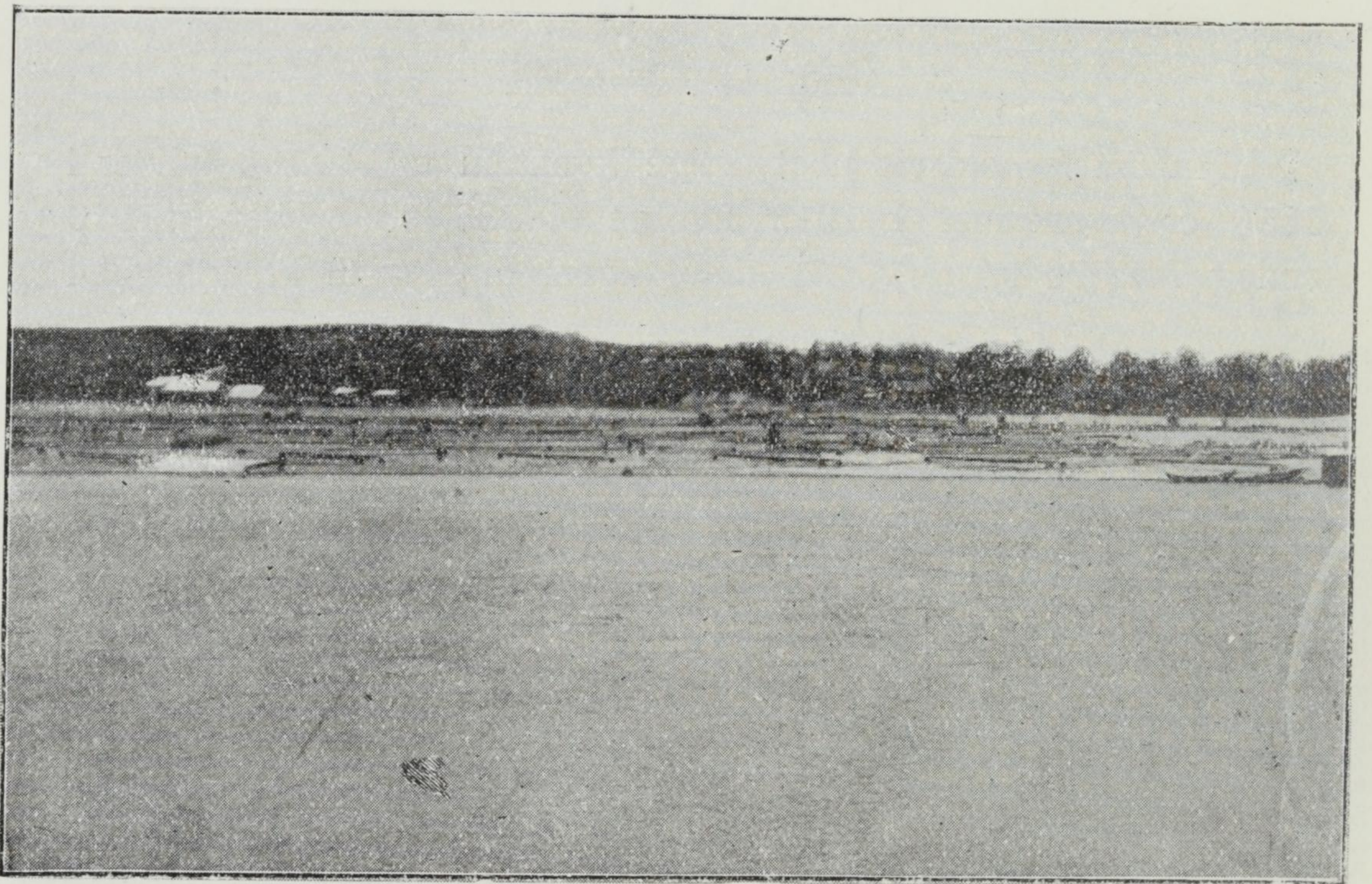
Fra det forholdsvis ubetydelige kvantum av 42 700 tylvter i 1850 er kvantumet i 1912 forøket til 586 400 tylvter (i 1910 endog 742 876 tylvter). Av dette kvantum blev til Fredrikstad i

1852 fremfløtet 19 000 tylvter, og i 1912 349 710 tylvter (i 1910 553 312 tylvter).

Det er selvindlysende, at en saadan enestaaende forøkelse av det aarlige tømmerkvantum nødvendigvis har maattet medføre en tilsvarende ændring i saavel metoder som midler. Indtil 1850, da det fløtede tømmerkvantum kun dreiet sig om nogle og tyve tusen tylvter, var de indretninger, der da stod til raadighet, av

meget primitiv art. I selve elven mellem Mørkfos og Vammafos var litet eller intet gjort. Ved Lindhoel var anbragt en samlelse for tømmeret, men om nogen sorteringslense var der ikke tale. Enhver av trælasteierne hadde der sine egne folk, som gjennemsøkte beholdningen paa lensen og uttok, hvad der vedkom dem. Tømmeret lagdes i saakaldte flaker, og et visst antal saadanne flaker blev ved mandskapshjælp nedfløtet til de privilegerte sagbruk ved Sarpfossen og ved Soli; kun en ubetydelighet blev fløtet gjennem Sarpfossen til Fredrikstad og dersteds forædlet til hollandske bjelker; det var jo først efter sagbruksprivilegiernes

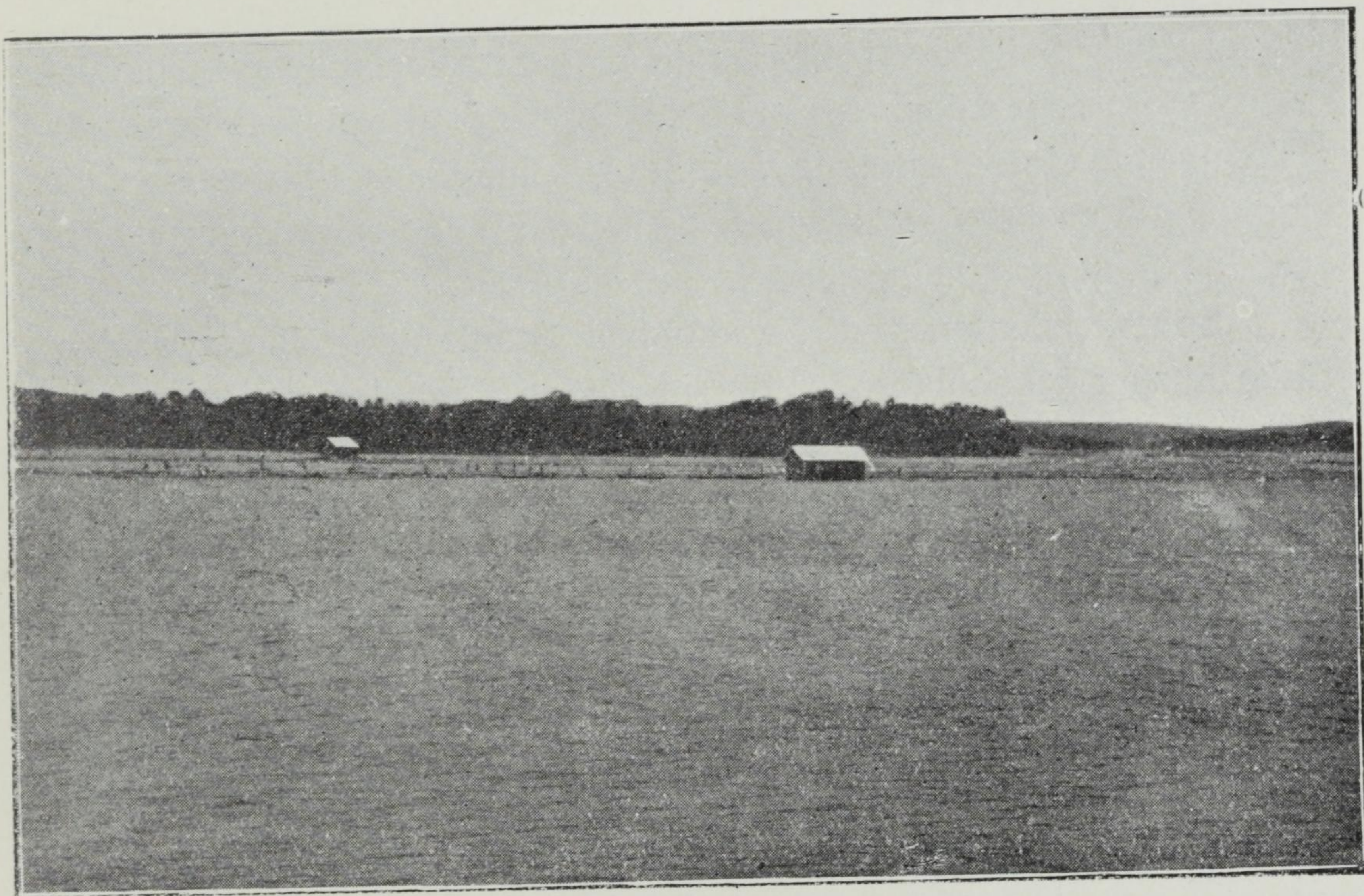

ophævelse i 1854 at sagbruk oprettedes ved Fredrikstadelven. En gjenganger fra denne tid er det, naar fløtningsfolkene i nedre Glommen den dag idag benævner trælast til brukene ved Sarpfossen med sagtømmer og last til brukene ved Fredrikstad med bjelker — et ganske typisk eksempel paa konservatisme.

Omkring 1850-tallet begyndte det aarlige tømmerkvantum at stige, og de gamle metoder og hjælpemidler viste sig allerede snart utilstrækkelige for det voksende tømmerkvantum. Fra denne tid skriver sig en vaaknende forstaaelse av nødvendigheten av at utbedre elven mellem Mørkfos og Vammafos, og man ser derfor, at der fra nu av regelmæssig hvert aar anvendes større eller mindre beløp til bortryddelse av hindringer i elveleiet, opførelse av skjærme etc. for at bringe vasdraget i bedre fløtningsmæssig skik.

Den gamle lense ved Lindhoel viste sig ogsaa utilstrækkelig baade paa grund av forøkelsen i tømmermengden og paa grund av forøkelsen av trælasthandlernes antal. Det besluttedes derfor at anlægge en beholdnings- og sorteringslense ved Nes og Buskildsrud, beliggende ca. 4 km. længere nede i vasdraget. Den nye sorteringslense ved Nes og Buskildsrud blev tat i bruk i 1852 og bibeholdtes paa samme sted indtil 1895, da den blev flyttet til Furuholmen, ca. 12 km. længere nede i vasdraget.

Sorteringen av tømmeret saavel ved Nes som Furuholmen lense foregik saaledes, at alt tømmer, bestemt til brukene nedenfor

Sarpfossen, flaatelagdes sams, mens tømmer til brukene ved Sarpfossen sortertes hvert merke for sig.

Det til Fredrikstad bestemte tømmer blev, efterat være fløtet gjennem Sarpfossen, indsamlet i en beholdnings- og sorteringslense ved Hvidsten nedenfor Sarpfossen; denne lense blev anlagt i begyndelsen av 50-aarene.

Efterhvert som der byggedes flere og flere sagbruk langs Fredrikstadelven, og tømmerkvantumet, der skulde fløtes gjennem Sarpfossen, økedes fra aar til aar, opstod tanken at undgaa Sarpfossen, hvor tømmeret særlig i ugunstige vandstande i betydelige mængder blev beskadiget. Efterat mange planer til omgaaelse av Sarpfossen var utarbeidet og drøftet, besluttedes det i 1887, efter forslag av daværende fløtningsinspektør R. C. Furu-

holmen, at bygge en kortere tømmerrende forbi Sarpfossen. Denne rende blev færdigbygget, saaledes at den kunde tas i bruk vaaren 1888. Hermed var et betydelig skridt gjort til bedring av fløtningsforholdene for det tømmer, der var bestemt til brukene nedenfor Sarpfossen.

Efterhvert som tømmermængderne økedes og skibstrafiken til Sannesund havn vokset i betydning, opstod der stadig sterkere og sterkere interessekonflikter mellem fløtningen og færdselen, og spørsmålet om løsning av disse tvistigheter var i slutten av 90-aarene og begyndelsen av 1900 gjentagende gjenstand for undersøkelser og overveielser.

I 1905 blev der i ekstraordinær generalforsamling i Fredrikstad tømmerdirektion besluttet at forlægge hele fløtningen til Glommens vestre arm. I denne plan indgik at tilveiebringe en forbindelse mellem Isnesfjorden og Visterflo ved sprængning av en ca. 3 km. lang fløtningstunnel.

Sorteringslensen ved Furuholmen kunde efter den nye plan ikke længer bibeholdes, for det første fordi den laa nedenfor indløpet til Glommens vestre arm, dernæst var pladsen paa dette sted for snever til en saa stor sorteringslense, som maatte til, naar alt tømmer skulde sorteres efter merker.

Planen gik derfor ut paa at flytte lensen tilbake til Nes, hvor den som tidligere nævnt hadde sin plads fra 1852 til 1895.

Den nye sorteringslense ved Nes blev færdigbygget saaledes at den kunde tas i bruk fra vaaren 1909. Der blev i

1909	sortert	642 474 ⁴ / ₁₂	tylvter
1910	--	742 876 ⁵ / ₁₂	--
1911	—	465 909 ⁹ / ₁₂	—
1912	—	586 399 ⁶ / ₁₂	--
1913	—	ca. 540 000	—

Det bemerkes, at fløtningen i 1913 endnu ikke er helt avsluttet, og tømmerkvantumet derfor kun tilnærmelsesvis er angit. Lensens bygning medførte en utgift av alt ialt *kr.* 224 497.08.

W. Blakstad.

Vamma kraftanlæg

er beliggende ved Vammafossen i Glommen, ca. 6¹/₂ km. nedefor Kykkelsrud og ca. 32 km. ovenfor Sarpsfossen. Faldet er ved en regulert vandføring av 220 m.³ i sek. 27 meter høit og dannes ved opstuvning av Vammafos, Trosvigfos, Skabbefos, nedre og øvre Helifos, Vrangfos, Alvimfos, samt Erterisstrykene til undervand Kykkelsrud. Vammes undervandstand er Sarpsfossens overvandstand.

Ingen av de her ovenfor nævnte fosser har tidligere været utnyttet i noget øiemed, naar undtas, at der paa vestre side av Vammafossen har ligget et nu forlængst nedlagt møllebruk.

Fossene blev i 1902 og 3 indkjøpt av generaldirektør Eyde, som dannet A/S Vamma Fossekompani. Ved eiendomskjøp og ekspropriation blev der sikret ret til opdæmning av samtlige fald.

I 1912 kjøpte A/S Hafslund aktiemajoriteten i A/S Vamma Fossekompani.

Anlæggets dispositioner er følgende:

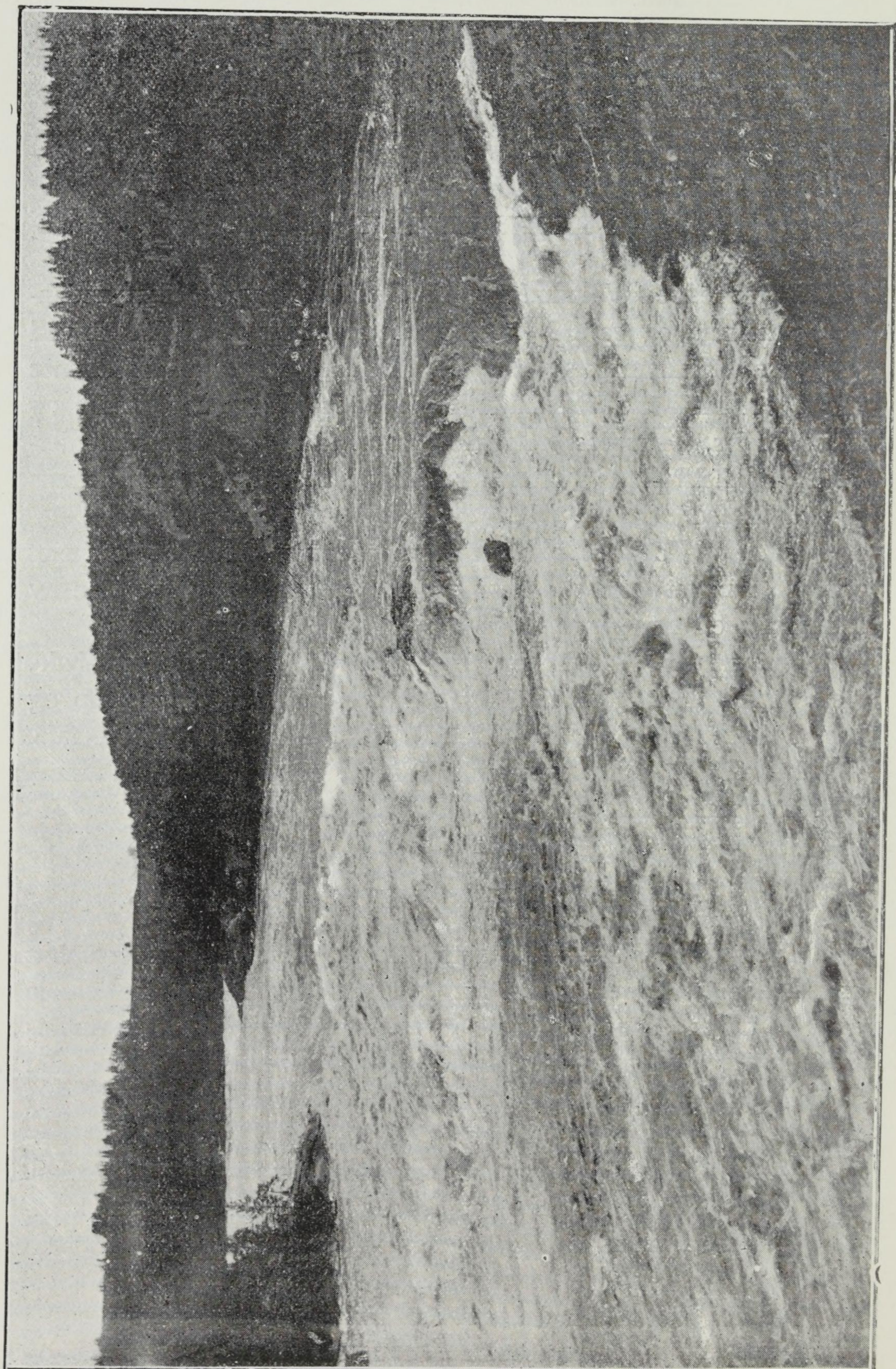
Tvers over Glommen paa toppen av Vammafossen er opført en ca. 280 meter lang betondam, hvis midterste del i en længde av 160 meter er forsynet med 15 stk. indtaksanordninger til turbinrørene. I vestre landfæste er der anordnet et udtapningsløp, der i forbindelse med en foran dammen opstøpt betonfangdam muliggjør en næsten fuldstændig tørlægning av dammen, om dette i fremtiden maatte være ønskelig eller nødvendig for tilsyn og reparation.

Umiddelbart bak dammen, parallelt med denne, ligger kraftstationen med plads for 15 aggregater. — I vinkel med kraftstationen paa elvens nordside transformatorstationen.

Paa sydsiden av anlægget er flømløpet anbragt, utsprængt i fast fjeld. Dets overløb har en samlet bredde av 100 meter og

er for vandets regulering forsynet med 2 valser paa 20 og 28 m. længde. Flomløpet kan gi avløp for ca. 4000 m³. vand pr. sek.

FØR UTBYGNINGEN.

Anlæggets enkelte dele.

Dammen.

Dammen er i hele sin længde fra nordre land til anslutning til flomløpet ført op til kote 56.79 meter over havet. Dens største høide er 38 meter og største bredde i bunden 27 meter. Kronbredden varierer mellem 4.40 meter og 7.60 meter for de forskellige profiler. Fundamentene er overalt utsprængt til fast fjeld.

Dammen er opført av beton og for de mest paakjendte deler vedkommende i blandingsforholdet 1:3:5, forøvrig i 1:4:6. Den er paa vandsiden forsynet med tætningskikt i 1:2, der atter er forsynet med en cementpuds, hvorpaa er anbragt 2 strøk Inertol. Dammens luftside er beklædt med granitkvader i løftestens størrelse. For dammens drænering er der sørget ved et meget omstændelig og nøiagtig anbragt net av drænsrør, saavel mot vandsiden som i bunden og i alle dillatationsfuger.

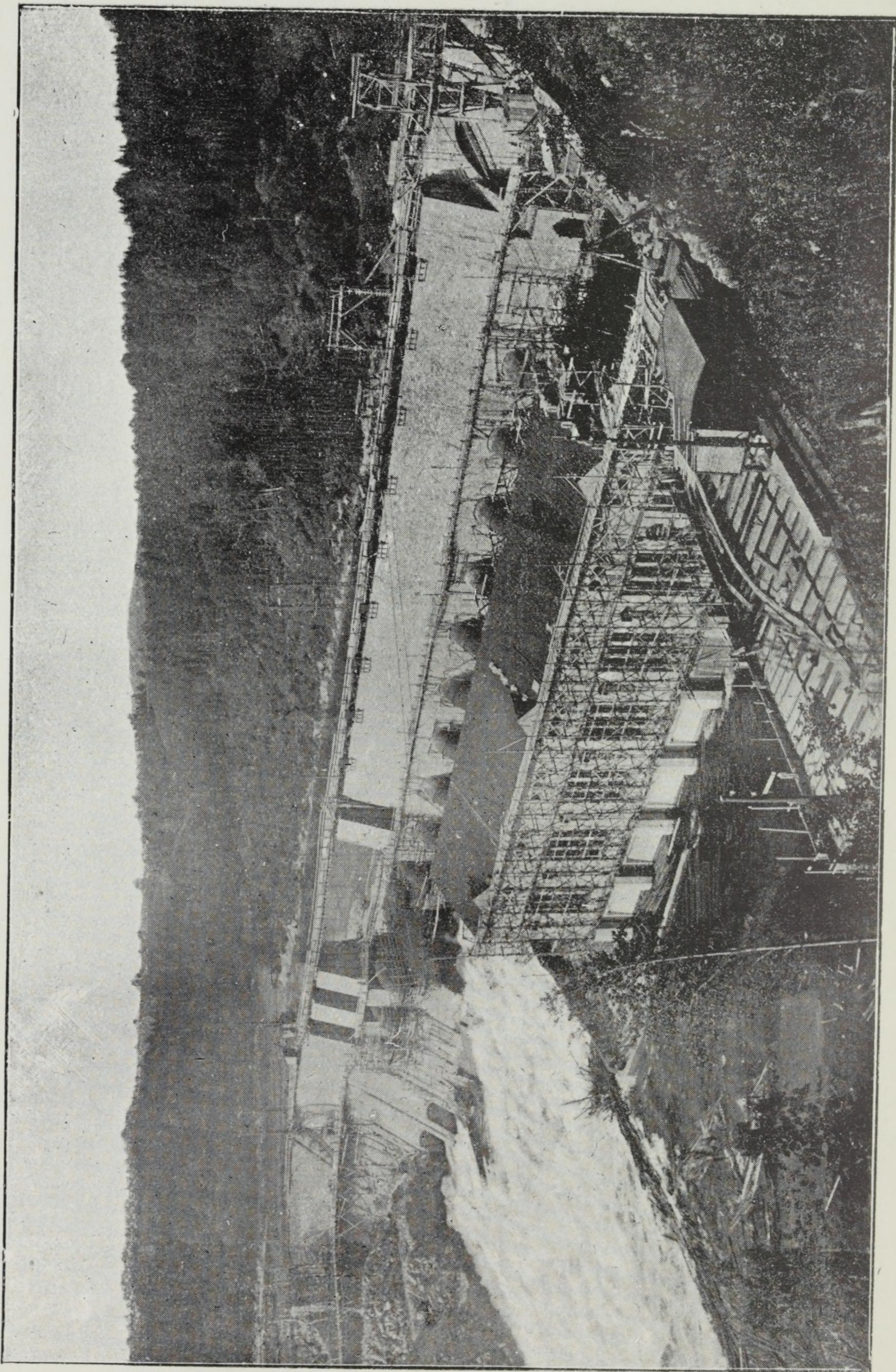
De 15 indtak til turbinrørene er i en indbyrdes avstand av 10 meter anordnet i den mitre del av dammen; desuten er der anordnet et indtak for magnetiseringsturbinerne. Indtakene er for avstængning av rørene forsynet med trottventiler 4.5 m. i diameter. Foran disse er varegrinderne anbragt, der er konstruert for elektrisk opvarmning til forhindring av isnaalsdannelser, utført efter de paa Kykkelsrud gjorde erfaringer.

Fra indtakene i dammen gaar de 4.2 meter store turbinrør i en S-kurve langs dammens luftside ned til kraftstationen. De er her indstøpt i en stor oplagerklods, foruten at de mellem dammen og kraftstationen hviler paa 2 særskilte fundamenter. Rørene er forsynet med ekspansionsmuffe.

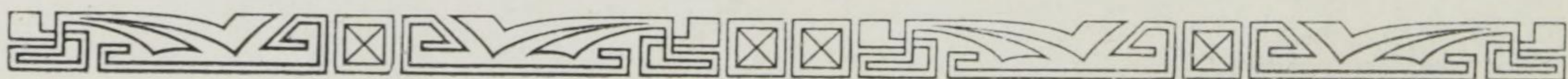
Tapningsløpet er nedsprængt til kote 25.79 i vestre landfæste og bestaar av 2—7 meter brede og 8 meter høie aapninger, paa forsiden avstængbare ved 2 sæt luker over hinanden. Disse manøvreres med et spil, anbragt paa en løpebro paa damkronen.

Kraftstationen.

Kraftstationen er under utbygning for 6 maskiner à 12 000 hk, samt 2 magnetiseringsturbiner. Der er ved de i dammen anbragte indtak anledning til at utbygge kraftstationen til utnyttelse av en yderligere regulering samt for flomvand til ialt 15 maskinaggregater. Maskinerne utføres som dobbelte Francis turbiner med horisontal akse.

DAMMEN MED KRAFTSTATION

Generatorerne har et omdreiningstal av 214 og er helt indkapslet. De faar sin avkjøling gjennom luftkanaler, hvis indtak ligger i maskinsalens fasadevæg mot elven.

Paa grund av de store svingninger undervandstanden gjennomgaar mellom regulert vandføring ved vandstand 23.04 og flomvandstanden 31.09, kommer generatorgruben, hvis bund ligger paa kote 26.39, betydelig under vandstanden i flomtiden. Av hensyn hertil er fundamentene utført særskilt omhyggelig i tæt støpning, og vil eventuelt indtrængende vand bli opsamlet gjennom et meget omstændelig dræneringsnet, der har avløp til samlebrønne, forsynet med kraftig pumpemaskineri.

Transformatorstationen

er anlagt i vinkelret tilslutning til kraftstationen. Kablerne fra maskinaggregaterne føres i en egen kabelkanal mellom dammen og kraftstationen frem langs forsiden av transformatorstationen og videre herfra til transformatorerne. Hjørneanslutningen mellom begge bygninger er optat av verksteds- og lagerrum samt av sporforbindelse til avlæsningspladsen fra kranen paa det ovenforliggende jernbanespor paa kote 56.79.

Flomløpet.

Dette er utsprængt i fjeldet paa søndre side av elven, og er beregnet for at kunne opta en flom paa ca. 4000 m.³, uten at denne gaar over damkronen paa kote 56.79.

Til regulering av de mindre vandføringer og for samtidig slipning av tømmer er der anordnet 2 reguleringsvalser. Den ene har tærskel paa kote 48.79, en lysaapning paa 20 meter med diameter paa 2¹/₂ meter, den anden har tærskel paa kote 47.79, lysaapning paa 28 meter med diameter paa 3¹/₂ meter. Den søndre del av tærsklen har en længde av 45 meter, og er et frit overløp paa kote 51.29.

Foran reguleringsvalserne og det faste overløp er anordnet en fagverksbro.

I anslutningen til pilarene mellom reguleringsvalserne er der av hensyn til tømmerfløtningen opført 2 ledepilarer, hvis forside er utført i en bredde paa 12 meter og skal tjene til at forhindre tømmeret fra at sette sig fast. Til ledning av tømmeret tjener en mellom flomløpet og det ovenforliggende land anbragt stiv lense.

I flomløpets bund like indtil ledemuren er der utsprængt en særskildt rende for fløtningen for tømmeret under de mindre vandføringer. Flomløpet er forøvrig saaledes konstruert, at man, ved at gi det et sterkt fald like fra tærsklen av, opnaar en stor hastighet av vandet. Man kan derfor, eftersom hastigheten stiger, indskrænke løpets bredde i forhold hertil.

Utbygningen av Vamma kraftanlæg paagaar fremdeles, men vil bli avsluttet i løpet av 1914.

Den første avdæmning blev utført i 1905, hvorved der konstateres fjeld over det hele damfæste, frit for større kløfter. Elveleiet er ved et skjær, den saakaldte Vammasten, delt i 2 løp, et smalt paa nordre land paa ca. 20 meter og et bredere paa ca. 125 meter paa sydsiden av Vammastenen.

I 1907 besluttedes anlæggets utbygning, og gik man i august maaned s. a. igang med anlæg av de nødvendige veiforbindelser, opførelse av huse, anskaffelse av arbeidsmaskineri, bro over elven samt tørlægning av damfæstet i fossen etc.

Disse arbeider gjennemførtes høsten 1907 og vaaren 1908, samtidig som dammen blev fundamentert.

Arbeiderne blev derpaa i det væsentligste indstillet av hensyn til de store utbygningsarbeider, der samtidig foregik paa Rjukan, og som blev drevet for regning av samme selskap, som dengang eiet Vamma, nemlig Norsk Hydro-elektrisk Kvælstofaktieselskap.

I aarene 1908—1909 og delvis 1910 var man med en arbeidsstyrke paa 50 til 100 mand væsentlig beskjæftiget med uttagning av fjeld i flomløpet. Sommeren og høsten 1910 anlagdes den 5 km. lange sidebane med tilslutning til Askim station paa Smaalensbanens indre linje.

Høsten og vinteren 1911—1912 blev derpaa først hoveddammen paany tørlagt og derpaa det smalere nordre løp, hvor dammen blev opstøpt. For tørlægning av kraftstationens fundamenter blev der rundt disse opført en fangdam, der for den langvarige utsprængnings skyld og av hensyn til flomvandet blev utført i beton.

I 1912 blev der sat litt mere fart i anlægsarbeiderne i paavente av, at Kristiania kommune vilde avslutte kontrakt med selskapet angaaende leie av kraft eller kjøp av anlægget. Da forhandlingerne herom ikke førte til noget resultat, avhændede i juli 1912 Norsk Hydro-elektrisk Kvælstof A/S aktiemajoriteten til A/S Hafslund.

Da A/S Hafslunds anvendelse av kraften vilde bli en anden end av Hydro forutsat, gik man efter overtagelsen igang med projektets delvise omarbeidelse. Aggregatorernes størrelse besluttedes utført for 12 000 HK. mot tidligere 8350, og dammen forsynet med ialt 15 stk. indtak for utnyttelse av flomvandet. Transformatorstationen anordnes i direkte forbindelse med kraftstationen.

Kort tid efter paabegyndtes en planmæssig drift av utbygningsarbeiderne, samtidig som turbinrør, turbiner og andet jernarbeide bortsattes delvis til A/S Kværner Bruk og delvis til J. & A. Jensen og Dahl.

For transport av maskingodset til kraft- og transformatorstationen anlagdes en 1325 meter lang sporsløife i fald 1 : 15 fra Vamma jernbanestation og ned til anlægget i høide med damkronen. Herfra fires godset ved hjælp av en utliggerkran ned til en avlæsningsplan, der staar i sporforbindelse med bygningerne.

Turbinerne er levert av A/S Kværner Bruk og J. & A. Jensen og Dahl, Kristiania. Generatorerne er bestilt hos Siemens-Schuckert Werke. Transformatorerne er likeledes bestilt hos S.-S. W.

Opførelsen av kraft- som transformatorstationens overbygning er bortsat til entreprenørfirmaet A/S Høyer-Ellefsen, men forøvrig utføres samtlige byggearbeider av selskapet.

Handel.

Den første landhandler, som kjendes i Skiptvet, var Henrik Nicolai Lund paa Sundaas. Han hadde privilegert handelsret fra aaret 1827 og solgte blandt andet ogsaa brændevin i større og mindre dele. Landhandler Lund avgik ved døden i 1844, og fortsatte hans enke forretningen nogle aar efterpaa. Flere utskjænkingsrettigheter av brændevin inden herredet kjendes ikke, likesom der heller ikke kjendes til flere landhandlerier, der blev drevet i kraft av privilegium.

Paa foranledning av en skrivelse fra fogden, uttalte herrestyret i møte den 7de november 1855, at man ansaa det for hensigtsmæssig, om der til den faste skyss-station, som skulde oprettes i bygden, blev knyttet bevilling til at drive landhandleri, mulig om kommunen derved kunde bli fri for utgifter til samme. I et møte litt efterpaa, hvor der forelaa en anmodning om formandskapets anbefaling til at erholde privilegium for drift av landhandleri, blev der svaret, at man fandt det ikke for hensigtsmæssig, at der var 2 landhandlere paa stedet.

Efterat loven av 28de september 1857 om utvidelse av handelsfriheten paa landet var utkommen, etablerte der sig straks flere landhandlere. I begyndelsen av sekstiaarene var der saaledes 5 landhandlere og 10 aar senere 8 landhandlere i bygden.

Nu for tiden drives der 9 forretninger, nemlig paa Hønstvet, Langeli, Lystvet, Lund, Skipperud, Ski, Tveter, Vamma og Vines.

Av disse er forretningen paa Tveter den ældste. Den har av den nuværende indehaver, O. Arnesen, været drevet i 45 aar. Dernæst i rækken kommer A. Skipperuds forretning paa Langeli, som er 31 aar gammel.

Av ølutsalg har — forsaavidt kan sees — kun været et og dette var forenet med gjestgiveriet paa Hoel.

Kommunikationer.

Skiptvets offentlige veinet fra 1814—1914.

Om veinettets tilstand fra 1814 til 1826 kan der av her-
værende dokumenter intet oplyses, men i 1826 fandtes der i
Skiptvet følgende offentlige veie:

Hovedveie ingen.

Bygdeveie:

Grønnesund—Gjerstad	11214 m.	(17801 alen)
Langli—kirken	8568 -	(13601 „)
Sundaas—Holm	6244 -	(9912 „)

Tilsammen 26026 m. offentlig vei.

I tidsrummet mellem 1826 og 1860 har der fundet følgende
forøkelser og forandringer sted i Skiptvets offentlige veinet, nemlig:
Veien fra Grønnesund til Svindalsdelet ved Gjerstad er over-
gaat til hovedvei.

Desuten har man følgende nye bygdeveier:

Skakkebakke bro—Kofeld	7671 m.
Kjos—Lund	6398 „
Landbrohagen—Stuput	2555 „
Kirken—Videnæs	3524 „

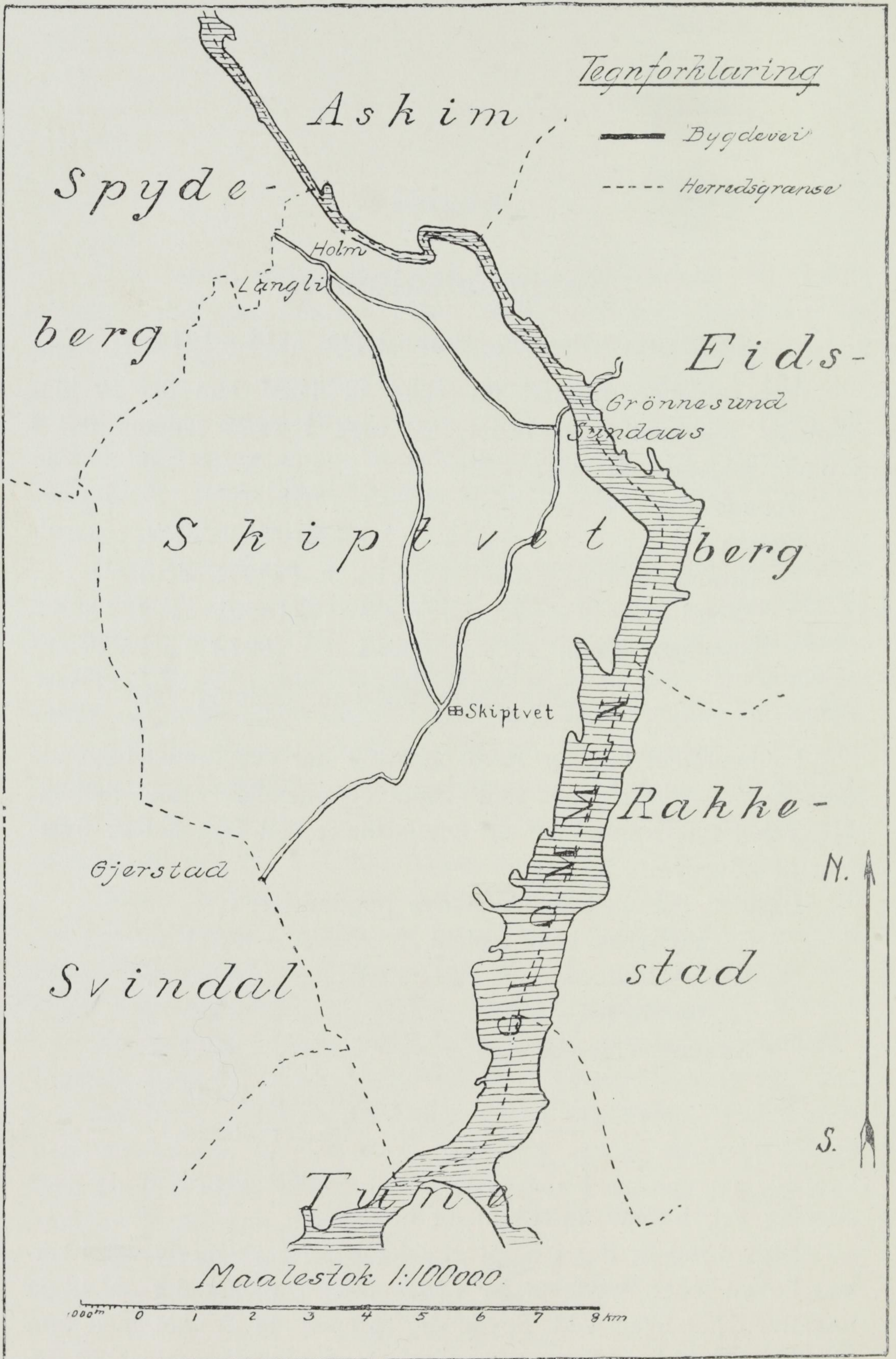
Tilsammen 20148 m.
fra før 26026 „

Altsaa ialt i 1860 46174 m.

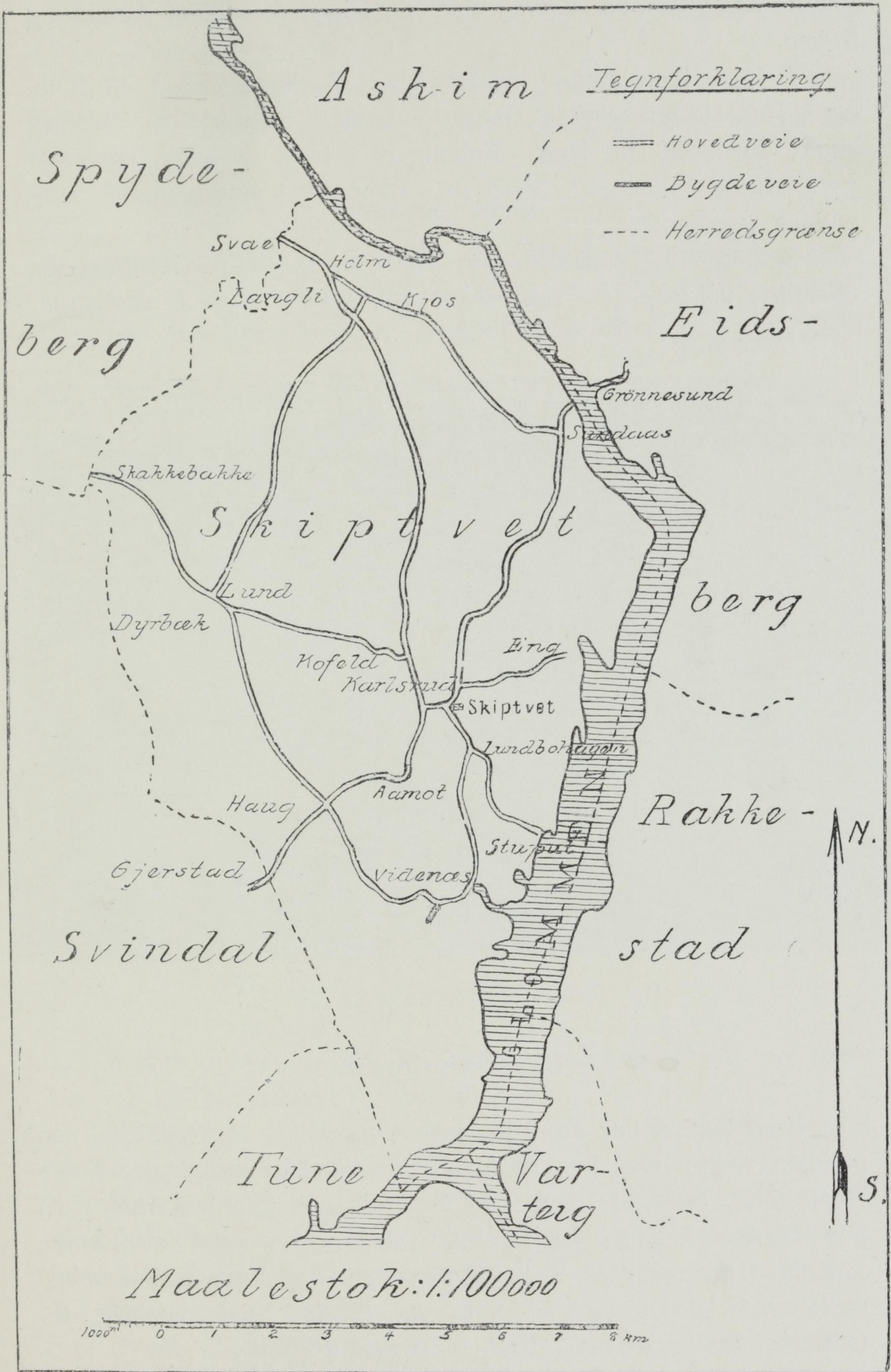
offentlig vei, hvorav 11214 m. er hovedvei.

Efter 1860 er der i Skiptvet ikke bygget nogen ny vei, hver-
ken hoved- eller bygdevei før 1894—97. Da blev der anlagt en
hovedvei fra Svæe ved Spydeberg grænse til Aamot med arm
til Skiptvet kirke. Svæe—Aamot har en længde av 10370 m.
Den gamle bygdevei fra kirken til Langli blev ved anlæggelsen
av den nye vei nedlagt, likeledes blev nedlagt stykket av den

OFFENTLIGE VEIE I SKIPTVET 1826.

OFFENTLIGE VEIE I SKIPTVET 1914.

gamle hovedvei fra Grønnesund til Gjerstad mellem Aamot og kirken.

I 1901 blev anlagt bygdeveien: „Karlsruud—Eng“ 1740 m. og i 1902 bygdeveien: „Haug—Videnæs“ med arm til Videnæs skole, ialt 3650 m. lang. Endelig er i 1914 avsluttet veianlægget: „Haug—Dyrbæk“ 3946 m. Denne vei er dog endnu ikke endelig godkjendt.

Skiptvet vil saaledes den *1ste januar 1915* ha følgende offentlige veie:

Hovedveie:

Grønnesund—kirken	6342 m.	
Aamot—Gjerstad	3450 „	
Svae—Aamot med arm . .	10370 „	
		————— 20162 m.

Bygdeveie:

Skakkebakke bro—Kofeld .	7671 m.	
Kjos—Lund	6398 „	
Langli—Sundaas (tidligere Sundaas—Holm)	5434 „	
Kirken—Stuput	3044 „	
Landbrohagen—Videnæs. .	3055 „	
Karlsruud—Eng	1740 „	
Haug—Videnæs	3650 „	
Haug—Dyrbæk	3946 „	
		————— 34938 „
		————— Tilsammen 55100 m.

Skyss-stationen.

Herredet har kun en skyss-station, som blev oprettet 1865 paa gaarden vestre Hoel hos Anton Larsen Hoel. Den var paa vestre Hoel indtil 1902, da den blev flyttet til nabogaarden østre Hoel hos Emmar J. Hoel. 1912 blev stationen overtat av Laurits J. Koffeld paa gaarden Koffeld. Stationen har skysspligt til nabostationerne Gislingrud ved Slitu st., Finstad ved Eidsberg st., Onsaaker i Svindal og Tettum i Spydeberg.

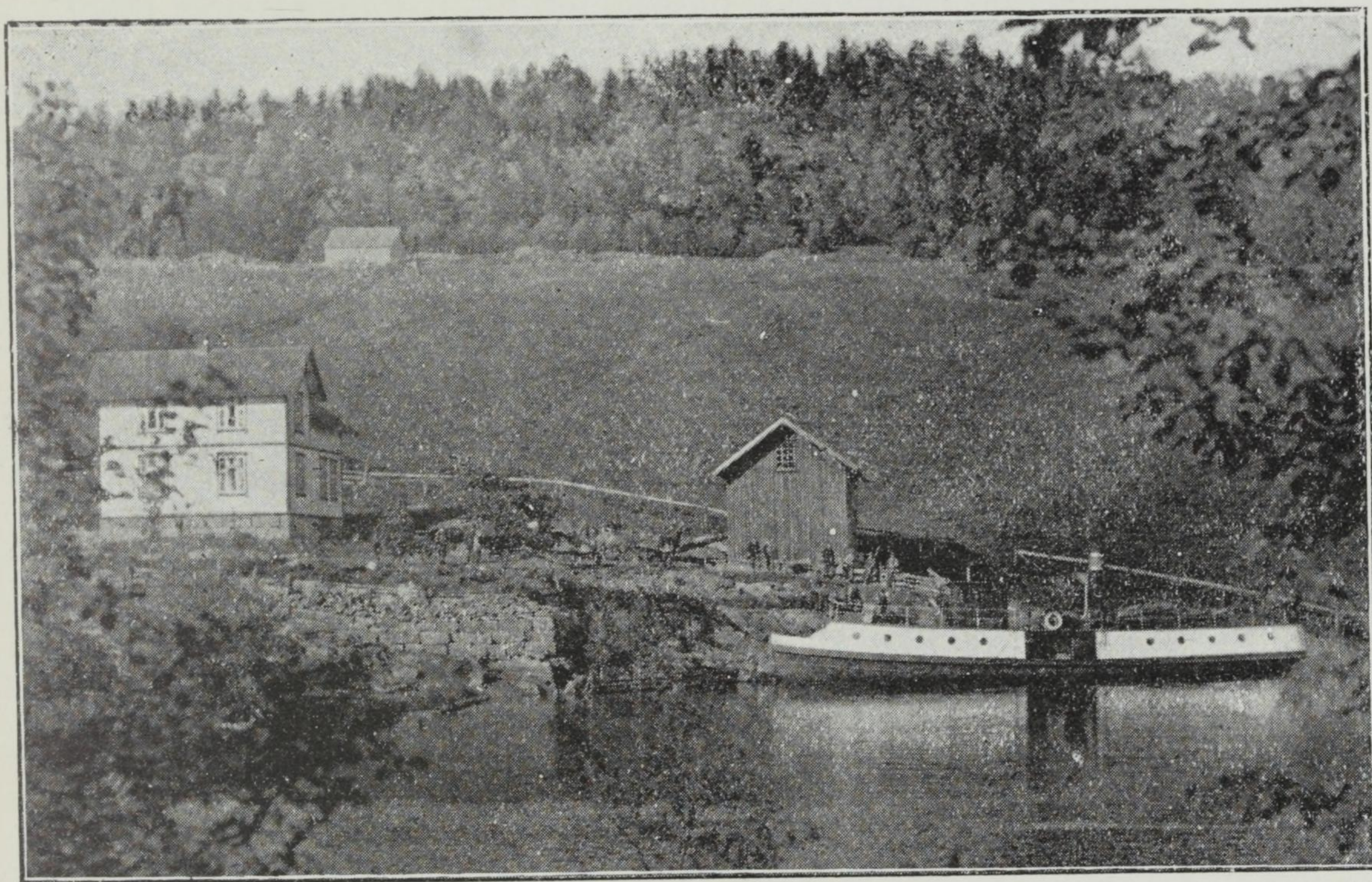
Skyss-stationen her har aldrig været tungt belastet, idet stationen ved Spydeberg, hvorfra den største skysstrafik kommer,

overtar baade tur- og returskyss for de fleste trafikkanter, nemlig de mange handelsreisende.

Den faste godtgjørelse for stationen var 120 kr. indtil 1902, da den blev nedsat til 80 kr. pr. aar. Den er imidlertid nu forhøiet til 300 kr.

Dampskibsfart.

Omkring 1860 fik herredet fast dampskibsforbindelse med Sarpsborg, idet et mindre dampskib „Kolibri“ ved den tid blev sat i rute paa Glommen fra Lindhol lense til Sarpsborg. Dets

D/S KRABBEN VED VINES.

fartstid var imidlertid ikke av lang varighet, idet det en vakker dag tok sig en dukkert og gik tilbunds.

„Kolibri“ blev 1869 efterfulgt av D/S „Krabben“, som pløier Glommens bølger den dag i dag.

„Krabben“ gik først i rute helt op til Lindhol lense, senere — i 80-aarene — blev ruten innskærket til Grønsund (Salmonrud), i 90-aarene til Nes (Sorgenfri) og i de sidste aar til Skipperud (Nes lense).

Denne dampskibsforbindelse med Sarpsborg, som er Skipperud's nærmeste (og bedste?) avsætningssted, har hat meget stor betydning for herredet, idet man i fartstiden fra april maaned til

utover mot jul paa en billig og bekvem maate kommer til og fra byen. Trafikken har ogsaa stadig øket, saa „Krabben“ for en del aar siden maatte tilbygges for at greie den. Efter ombygningen rummer den 112 passagerer og endel last.

Stoppestederne i Skiptvet har været Stuput, Snekkerhytten og Glenne. 1896 blev der anlagt ny brygge ved Vines bruk, og har dette fra den tid utviklet sig til at bli det største stoppested i hele ruten. Stoppestedet ved Stuput er nu sløifet, saa man nu kun har Skipperud, Vines og Glenne som faste stoppesteder inden herredet. „Krabben“s nuværende elskværdige fører, hr. kaptein Johannessen, optar dog passagerer hvorsomhelst efter ruten, naar man bare signaliserer til ham.

Lørdagene, som er fast torvdag i Sarpsborg, har „Krabben“ i mange aar gaat 2 ture fra Vines stoppested, men det har i sommertiden ofte hændt, at den har maattet gaa en ekstratur op til Furuholmen for at hente passagerer, som ikke har kunnet medtas paa den ordinære morgentur.

I den sidste tid er baade gods- og passagertrafikken indskrænket betydelig, idet herredet ved den nye stats-, amts- og bygdevei Nordby—Trøsken med bro over Minge vand, har faat en meget let veiforbindelse med Sarpsborg — kun 22 km. fra herredsgrænsen ved Gjerstad.

Mange foretrækker derfor nu at kjøre landeveien med sine varer, og er man paa den maate blit uavhengig av „Krabben“s mulig lidt korte ophold ved Sarpsborg.

En anden ting, som ogsaa spiller ind i dette forhold, er den nye vandstandsregulering ved Sarpsfossen, som gjør at vandstanden i sommertiden er lavere nu end før og derved hindrer „Krabben“ i at gaa ind Glengshølen, men maa den væsentlige fartstid lægge til ved Opsund brygge, hvorfra der op til Sarpsborg centrum er ca. 2.5 km.

Foruten „Krabben“ trafikeres Glommen fortiden av slæpebaatene „Opsund“, „Isnæs“ og „Minge“, som slæper tømmermoserne fra Nes lense til tømmerunellen ved Toppen i Tunø. I den sidste tid er der ogsaa endel private motorbaater igang paa Glommen.

Det kunde kanskje være av interesse at nævne, at „Krabben“ i 80-aarene fik en konkurrent i sin rute, idet „Krabben“s tidligere fører — kaptein Christoffersen — da satte igang et mindre dampskib, „Otto“, mellem Nes og Sarpsborg. Efter et par aars fart blev „Otto“s rute indstillet og skibet solgt til et andet sted.

Post.

Omkring midten av det 17de aarhundrede fik vi den første post her i Norge. I den første tid var det dog kun de største byer, som fik direkte nytte herav, saa det er først i det 19de aarhundrede, at ogsaa landsbygden har faat regelmæssig postforbindelse.

Fra 1814 og utover har Skiptvet neppe hat nogen ordnet postforbindelse utad. Bygden ligger jo lidt tilsides for de store færdselsveier, og den maatte derfor vente i længste laget paa en reform som denne. Da der saa blev aapnet postaapneri paa Salmonrud i Eidsberg, blev Skiptvet henvist dit i postal henseende.

Imidlertid nægtet Skiptvet sogneprest omkring 1860 at besørge sine offentlige breve avhentet og avsendt uten erstatning. Han blev derfor av det offentlige tilstaat 12 spd. aarlig for at besørge sin post mellem Eidsberg postaapneri og sin prestegaard hver onsdag og lørdag. Sognepresten paatok sig da ogsaa uten særskilt godtgjørelse at besørge posten for bygdens folk avsendt og avhentet, og hver søndag blev posten lagt paa et bord i prestegaardens kjøkken, hvor saa bygdens folk efter endt gudstjeneste avhentet sine breve og aviser. For 12 spd. aarlig vilde dog ingen i længden være postbud 2 ganger i uken mellem Salmonrud og Skiptvet prestegaard, og sognepresten søkte derfor om et aarligt bidrag hertil av kommunekassen. Dette blev ogsaa bevilget ham, og her blev da oprettet et slags brevhus.

I 1877 blev Skiptvet postaapneri oprettet med fast postrute 2 ganger ukentlig til Salmonrud i Eidsberg. I august 1884 blev postgangen utvidet til 3 ganger ukentlig — ogsaa da med bud til Eidsberg eller Lekum postaapneri.

Nogen forandring heri blev der ikke før 1ste april 1901, da der blev oprettet kjørepost til Spydeberg st. 4 ganger ukentlig. 6 aar senere blev der oprettet postaapneri paa Langli med lærer R. R. Lunde som postaapner.

Fra 1ste oktober 1913 har Skiptvet faat søknedaglig kjørepost fra Spydeberg st., og samtidig blev der oprettet 3 nye landpostruter til Haugens, Vidnes og Lunds kredser. Den førstnævnte er søknedaglig og de to andre 3 ganger ukentlig. Derved er ogsaa Skiptvet kommet paa god vei til at faa en nogenlunde tidsmæssig postforbindelse saavel utad som inden bygden.

Skiptvet postaapneri har hat følgende postaapnere:

1. Sogneprest Bjørnstad fra $\frac{1}{1}$ 77 til $\frac{1}{5}$ 82.
2. Kirkesanger Andr. Olsen fra $\frac{1}{5}$ 82—jan. 1909.
3. Herredskasserer Olaf Olsen fra jan. 1909.

De almindeligste aviser i 80-aarene var „Almuevennen“. Fra 1883 og utover er „Verdens Gang“ omtrent eneraadig, naar undtas endel ukeblade som „Kristianiaposten“, „Morgengryet“ o. l.

Opgaver, som viser postvæsenets udvikling i Skiptvet herred i aarene 1877—1913.

Aar.	Antal postanst.	Antal avsendte breve.	Antal ankomne værdi- & rek. breve.	Antal avsendte værdi- & rek. breve.	Indholdet av avsendt værdi kr.
1877	1	1700	208	270	
1880	1	2100	240	315	
1890	1	4900	560	570	
1900	1	10600	1255	1781	
1910	2	20000	2580	4060	192000
1913	2	33600	2870	5000	202000

Opgave over antal postanstalter og avsendte breve til ind- og utland i aarene 1877—1911 i Skiptvet herred.

Aar.	Antal postanstalter.	Antal avsendte breve.	Aar.	Antal postanstalter.	Antal avsendte breve.
1877	1	1700	1881	1	2200
1878	1	2000	1882	1	2500
1879	1	1900	1883	1	3100
1880	1	2100	1884	1	3700

Opgave over antal postanstalter o. s. v. (Forts.)

Aar.	Antal postanstalter.	Antal avsendte breve.	Aar	Antal postanstalter.	Antal avsendte breve.
1885	1	3700	1900	1	10600
1886	1	3400	1901	1	10200
1887	1	3400	1902	1	12700
1888	1	3800	1903	1	11600
1889	1	4400	1904	1	10400
1890	1	4900	1905	1	9100
1891	1	3900	1906	1	10400
1882	1	4500	1907	2	11700
1893	1	5000	1908	2	12700
1894	1	5100	1909	2	11600
1895	1	5300	1910	2	20000
1896	1	6100	1911	2	24000
1897	1	5600			
1898	1	7100	1913	2	33600
1899	1	9100			

Telefon.

Det i 1891 oprettede „Øvre Smaalenenes telefonselskap“, som har koncession paa telefondriften i de øvre og indre Smaalensbygder, naadde 1903 ogsaa Skiptvet med sine fangarme. Dette aar aapnedes der nemlig paa gaarden Langli Heli telefoncentral med 8 abonnenter — 4 fra Skiptvet og 4 fra Heli — og paa gaarden Skjelle, Skiptvet telefoncentral, med 13 abonnenter. For et par aar siden blev centralen paa Langli flyttet til Nordre Melkeberg i Heli og nu ivaar til søndre Melkeberg. 1909 flyttedes Skiptvet central til kommunelokalet „Solheim“.

1910 oprettedes bicentral paa Skipperud med 10 abonnenter og 1912 bicentral paa Vines med 11 abonnenter.

Den 1ste juli 1914 hadde:

Heli centralstation	19	abonnenter	fra	Skiptvet,
Skiptvet	—	34	—	
Skipperud bicentral	12	—	og	
Vines	—	14	—	

Fredriksstad tømmerdirektion har derhos sin egen telefonlinje fra Nes lense, med forbindelse til Sarpsborg rikstelefon, og dr. Gløersen sin egen forbindelse med Moss over Svindal bicentral.

Kontingenten for telefonabonnenterne var indtil staten overtok linjen fra Spydeberg til Kristiania 35 kr. pr. aar, men blev da nedsat til 20 kr. Fra 1ste april 1914 er den forhøiet til 25 kr. — begrundet med stadig stigende utgifter. Denne kontingent maa man dog si er rimelig naar man tar i betragtning, at man er fri for samtaleavgift paa Spydeberg, Askim, Eidsberg, Trøgstad, Enebak, Hobøl, Kraakstad, Ski, Aas og Vestby.

Efter foranstaaende maa man si, at herredet har et noksaa godt utviklet telefonnet med forbindelser rundt om i hele distriktet. At dette har sin store betydning for en bygd som Skiptvet med

sin isolerte beliggenhet med lange avstande til jernbanestation og by sier sig selv.

Man maa dog meget beklage at herredets centraler fra selskapets side kun er betænkt med gammeldagse centralbord som er blit utrangert ved andre stationer. Det er flere, som meget gjerne vilde indlægge telefon, men som kvier sig for at gjøre dette saalænge man maa trækkes med de gamle centralbord, hvorigjennem man ofte bedre kan høre andre samtaler end den abonnent man har forbindelse med. Dette forhold haaper man dog vil bli rettet paa, naar selskapets økonomi efter kontingentens forhøielse mulig vil bli bedre.

Sundhetsvæsen m. v.

Av dr. Kr. Gløersen.

Skiptvet tilhørte i 1814 Smaalenenes landfysikat. Siden 1836 hørte herredet til Rakkestad distriktslægeembede og efter dettes deling i 1862 til Eidsberg lægedistrikt, som Skiptvet fremdeles er underlagt.

Efter den nye lægeordning av 1912 er Skiptvet av Eidsberg og Vaaler av Moss nuværende distriktslægeembeder foreslaat

sammenlagt som et nyt lægedistrikt. Men saavel Skiptvet som Vaaler kommuner har søkt om hver for sig at faa egen distriktslæge og dette har ogsaa faat amtstingets anbefaling.

Den private lægepraksis har foruten av distriktslægerne ogsaa været utført av de i nabobygderne boende privatlæger, likesom ogsaa flere privatlæger i tidens løp har været bosat i Skiptvet.

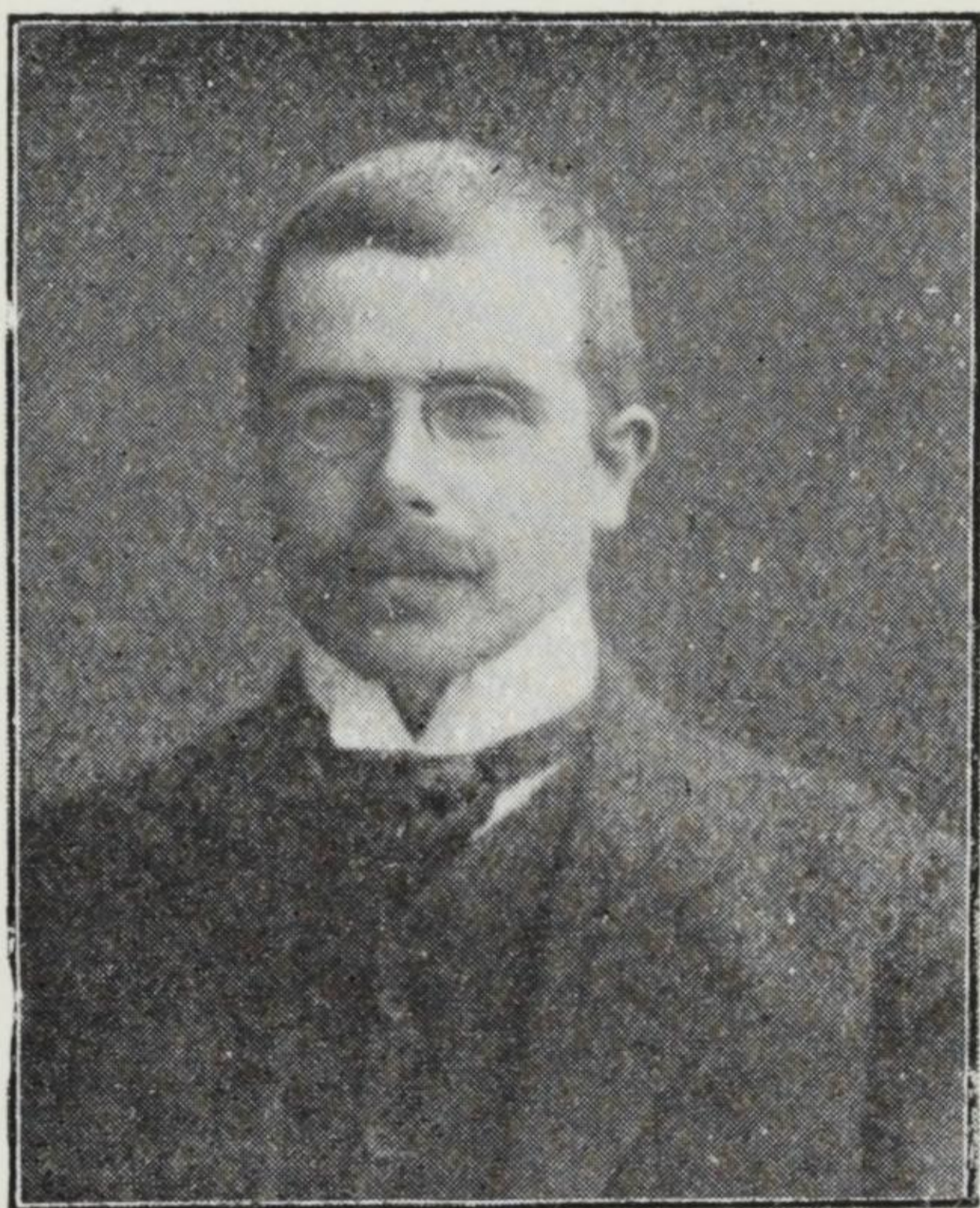
Fra 1872 til 1874 praktiserte dr. Th. Fr. Lorentzen i Skiptvet med bopæl paa gaarden Hoel.

Fra 1874 til 1875 praktiserte dr. Brunæs i bygden med bopæl paa Hoel.

Fra 1876 til 1878 bodde dr. J. Chr. Lund paa Ladim.

I aaret 1907 var dr. T. Rangsæter en kort tid privatpraktiserende læge i bygden med bopæl paa Skiptvet meieri.

I 1907 flyttet dr. J. Bjerk, som allerede i mange aar hadde været ansat som bygdens fattiglæge og hadde holdt en ukentlig kontordag i bygden, likesom ogsaa hat den væsentlige praksis i den, fra Skotvet i Svindal til Hoel i Skiptvet.

DR. KR. GLØERSEN.

Fra 1908 til 1910 var igjen ovenfor nævnte dr. T. Rangsæter bygdens fattiglæge med bopæl først paa Hoel og senere paa Skiptvet meieri.

Fra 1910 har dr. Kr. Gløersen været ansat som kommunens læge med bopæl paa Skiptvet meieri.

Kommunen har ikke egen lægebolig og lægen har ikke fast løn, men herredets fattigpraksis besørges av kommunelægen efter moderat takst pr. enkelt ydelse.

Av jordmødre har bygden hat følgende:

1. Katrine Thorkildsen fra 1830—1871.
2. Johanne Johannessen fra 1871—1912.
3. Gunvor Ofte fra 1912 med bopæl paa Hoel.

I 1911 dannedes Skiptvet tuberkulose- og sykepleieforening. Denne indmeldtes i den Norske nationalforening mot tuberkulosen og ved dennes hjælp utdannedes Hilda Kjærnsbæk som bygdens første sykepleierske. Hun begyndte sin virksomhet i 1912. Kommunen bidrar til hendes løn, som for tiden er kr. 400.00 om aaret, med kr. 200.00. Forstaaelsen av en god og kyndig sykepleie har stadig tiltat siden bygden fik sin egen sykepleierske, og tuberkulosen, som for en tid siden var og fremdeles er ganske utbredt, har herved faat en farlig motstander og later nu til at være i tilbakegang.

Antagelig som følge av formeget fint brød er tandsygdomme, her som i saa mange andre av landets bygder, altfor meget utbredte, likesom sansen for at vedlikeholde og bevare tænderne endnu er for liten.

Kostholdet er ellers ganske bra og de hygieniske forhold i det hele som i østlandsbygder flest.

Av mindre heldige foreteelser bør paapekes den endnu ganske almindelige uskik at spytte paa gulvene og de paa enkelte steder endda tilbakeværende „hermetisk“ lukkede lysfri sengeskap. Begge disse forhold ser heldigvis ut til at forsvinde mer og mer. Derimot hersker der blandt en stor del av befolkningen endda en merkværdig frygt for at la smaabarn i det første leveaar være ute i fri luft, likesom de fleste ogsaa viser en overdreven, uforstandig næsten panisk skræk for tuberkulosen, som av mange ansees for at være en absolut uhelbredelig sygdom. Dette sidste forhold sammen med spyttesvineriet skaper mange vanskeligheter i kampen for at helbrede og bortrydde sykdommen.

Brændevin har i det forløpne aarhundrede været misbrukt i altfor stor utstrækning og har git anledning til mange slagsmaal, ulykker og endog drap, likesom manges helse baade direkte og indirekte ved forringet økonomisk evne har litt under alkoholmisbruk. Det er en sørgelig kjendsgjerning, at mindst halvparten av bygdens mandlige ungdom bruker mindst halvparten av sine sparepenger til fyld og lignende, og der fins ikke ganske faa familier, hvor kone og barn er bleke og underernæret paa grund av familieforsørgerens brændevinsmisbruk.

Der arbeides energisk for at faa dette forhold forandret til det bedre, men der skal en ganske indgripende forandring til i brændevinsbruk, likesom i sans for fornuftig sparsommelighet, for at bygdens økonomiske evne skal kunne hæves, saa man faar raad til de forbedringer, som trænges i hygienisk henseende samt en mere energisk kamp mot tuberkulosen.

Der har dog særlig i de senere aar været ikke saa smaa fremskridt, som lover godt for fremtiden, og i det hele og store staar Skiptvet saavel hvad renslighet, kosthold og almindelig sundhetstilstand angaar blandt de bedre bygder i landet.

Kr. Gløersen,
kommunelæge.

Fattigvæsen.

I førstningen av det 19de aarhundrede florerte betleriet i nok-saa stor utstrækning. Dette skyldes for en del ugunstige arbeidsvilkkaar og den knappe offentlige understøttelse som de trængende fik sig tildelt. De gjængse arbeidspriser i denne tid var 6 a 8 skilling pr. dag og 8 a 12 skilling for at skjære et maal korn. En mand med familie kunde saaledes ikke leve av sit arbeide selv om han hadde en mager husmandsplads at bruke og var derfor henvist til at betle. Som eksempel paa, hvor knap fattigunderstøttelsen den gang var, kan nævnes, at en arbeidsudygtig mand med en do. hustru fik 3 tønder havre at leve av om aaret. Dette var i 1814.

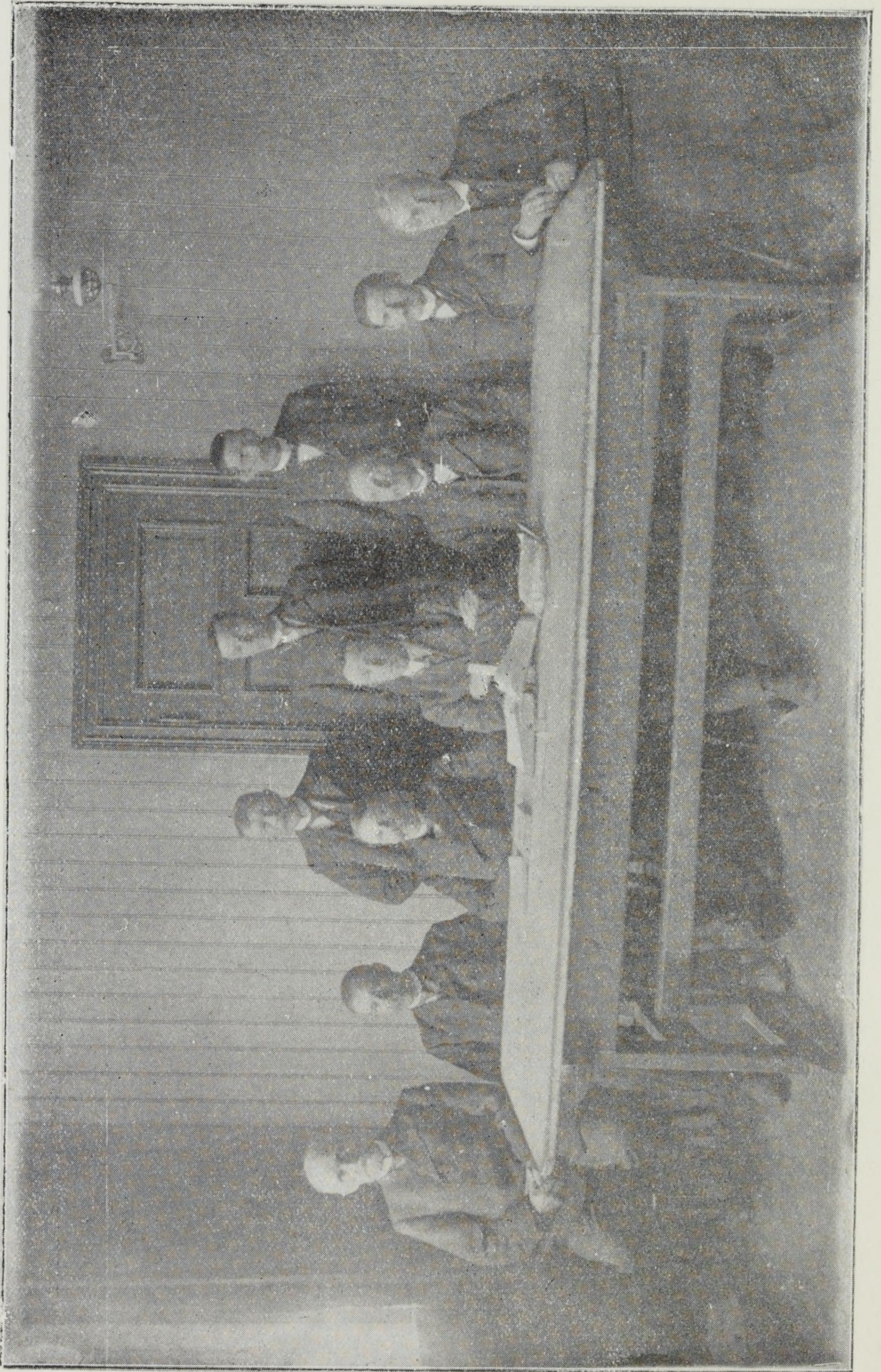
Trængende familier blev understøttet med korn, og penge forsaavidt de trængte doktor og medicin, mens børn og enlige fattige blev bortsat paa lægd. I 1814 var der saaledes utsat 102 faste lægder.

Fattigkommissionen hadde i regelen 2 møter om aaret, et i førstningen av januar og et i førstningen av juli maaned. Paa disse møter møtte saa de fattige frem og fik sig tildelt det korn som de skulde ha for halvaaret, samt besked om hos hvem de skulde avhente kornet.

I 1844 blev ydelserne i korn forandret til mel, hvilken ordning bibeholdtes til 1865, da understøttelse i penger blev indført.

Noget forslag til aarlig budget kan ikke sees at være behandlet før i aaret 1840. Det blev da besluttet, at det som antagelig tiltrængtes i aaret 1841, 126 tønder korn og 150 spd. i penge, skulde utlignes paa herredets matrikulskyld.

Den gamle forsørgelsesmaate ved lægd blev avskaffet ved loven av 1900. Nævnte lovs § 43 bestemmer, at de trængende skal forsørges enten i pleie eller i arbeidshjem, hos private, ved

SKIPTVET FATTIGSTYRE 1914.

understøttelser i hjemmet eller ved indlæggelse paa sykehus, samt at bortsættelsen ikke maa ske ved licitation.

I 1890 var antallet av de fattige i bygden 90. Disse var dels bortakkordert dels indlagt paa gaardene og dels understøttet i hjemmet. Budgettet i dette aar var 6638 kroner. I 1914 er der i bygden 29 fattige, som for en del er bortakkordert og en del fast understøttede. Budgettet for dette aar er 5000 kr.

Ved loven av 1863 er presten selvskrevet medlem av fattigstyret, men ordføreren vælges. Før var presten selvskreven ordfører.

Siden loven av 1863 har følgende været fattigstyrets ordførere:

1863—64	sogneprest	Støren.
64—68	gaardbruker	Anders T. Liverud.
68—70	„	Johan C. Holm.
70—74	„	Andreas H. Hauger.
74—76	„	Ole E. Holmerud.
76—78	„	Erik E. Strand.
78—79	fuldmægtig	O. A. Olsen.
79—81	sogneprest	Bjørnestad.
81—84	gaardbruker	A. Wold.
84—88	sogneprest	A. E. Hansen.
88—90	landhandler	A. Skipperud.
90—91	fuldmægtig	O. A. Olsen.
91—92	gaardbruker	Hans Hønsvet,
92—94	„	Christian H. Foss.
94—96	„	Anton Chr. Onstad.
96—98	„	A. Wold.
98—1900	sogneprest	Leganger.
1900—01	gaardbruker	M. Glennetangen.
1901—02	sogneprest	Leganger.
1902—04	gaardbruker	H. Skallerud.
1904—06	„	Christen Hauger.
1906—12	„	Chr. Christiansen.
1912	„	Olaf Haug.

Almindelige arbeidslønninger pr. aar samt dagløn.

Aar.	Tjenestegutter.	Tjenestepiker.	Almindelige dagarbeidere paa egen kost.	
			Mænd.	Kvinder.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1880	160	72	—	—
1885	160	72	—	—
1895	250	140	1.70	1.20
1900	275	150	1.93	1.25
1905	275	150	2.03	1.25
1910	300	200	2.50	1.53

Herredsstyret m. v.

I henhold til formandskapsloven av 14de jannar 1837 avholdt Skiptvet formandskap sit første møte paa østre Tvester den 15de januar 1838. Formændene var: Syver Skaarberg paa Skaug (senere Skipperud), Iversen Hoel og Nils Olsen Berg; og repræsentanterne var Christen Solberg, Svend Espenæs, Lars Kjos, Samuel Aamodt, Knud Larsen Laem, Hans Olsen Aamodt, Iver Olsen Wister, Mathis Torsen Onstad og Torkel Borger. Ordfører blev Syver Skaarberg og viseordfører Iversen Hoel.

De første forhandlinger var at bestemme stedet, hvor møter skulde afholdes.

Det samlede herredstyre traadte første gang sammen paa østre Tvester den 31te januar. Forhandlingerne paa dette møte var at træffe endel forføininger angaaende bygdens kornmagasin i anledning det i aarene 1833—35 og 1836 utlaante korn samt at behandle et forslag til forandring i planen for nævnte magasin, likesom det ogsaa blev besluttet at indgaa til kongen med andragende om laan av statskassen eller oplysningsvæsenets fond stort ca. 1000 spd. til avhjælpelse av den paa grund av misvekst-aarene 1837—38 herskende nød. Ansøgningen lyder saa:

Til Hans Majestæt Kongen.

„Herved ansøger vi allerunderdanigste Deres Kngl. Majestæt „og Landets Fader, om naadigst bevilgelse af Statskassen eller „Oplysningsvæsenets Fond om et Laan omtrent 1000 spd. til „indkjøb af Korn til trængende og nødlidende heri Skibtvedt, paa „grund af, at det som almindelig bekjendt nu i de to sidste aar „har været misvekst paa al Jordens Grøde, saa høres der nu især „af den fattige Klasse, Saasom: Husmænd og øvrige Husarme „Familier en ynkelig Klage for Fødemidler og Sædekorn nu i dette

„aar og er det al Sandsynlighed for, at Hungersnøden vil stige „til det høieste, da her ikke er penger at kjøbe Korn for. o. s. v.

Andragendet blev indvilget med et laan av statskassen paa 1200 spd., som den 1ste juni blev utlaant til indkjøb av sædekorn i portioner fra 3 til 21 spd.

Den 31te august 1839 besluttedes efter forslag av ordføreren at oprette en kommunekasse. Til bestridelse av kommuneutgifter, som for en del allerede var forfaldne, blev det besluttet at utligne 12 skilling pr. skyldmark.

O. DAHL

CHR. CHRISTIANSEN

forlikskommisærer 1914.

Som regnskapsfører ansattes kirkesanger Gudmund Olsen for en aarlig løn av $2\frac{1}{2}$ spd. Noget bestemt budget kan ikke sees at være fremkommet før i 1845, da det blev foreslaaet utlignet med 60 spd.

Egen forlikskommission for Skiptvet blev i henhold til lov av 8de september 1842 besluttet opprettet i møte den 24de november 1842. Den 23de juli 1843 avholdtes det første valg. Som 1ste forlikskommisær valgtes sogneprest Kjøning og som 2den do. valgtes kirkesanger Gudmund Olsen. I 1846 blev de samme gjenvalgt; men i 1849 valgtes der 2 bønder; nemlig Ole Halvorsen Kvisler og Johan Stenmark paa Knutebraaten. Foruten

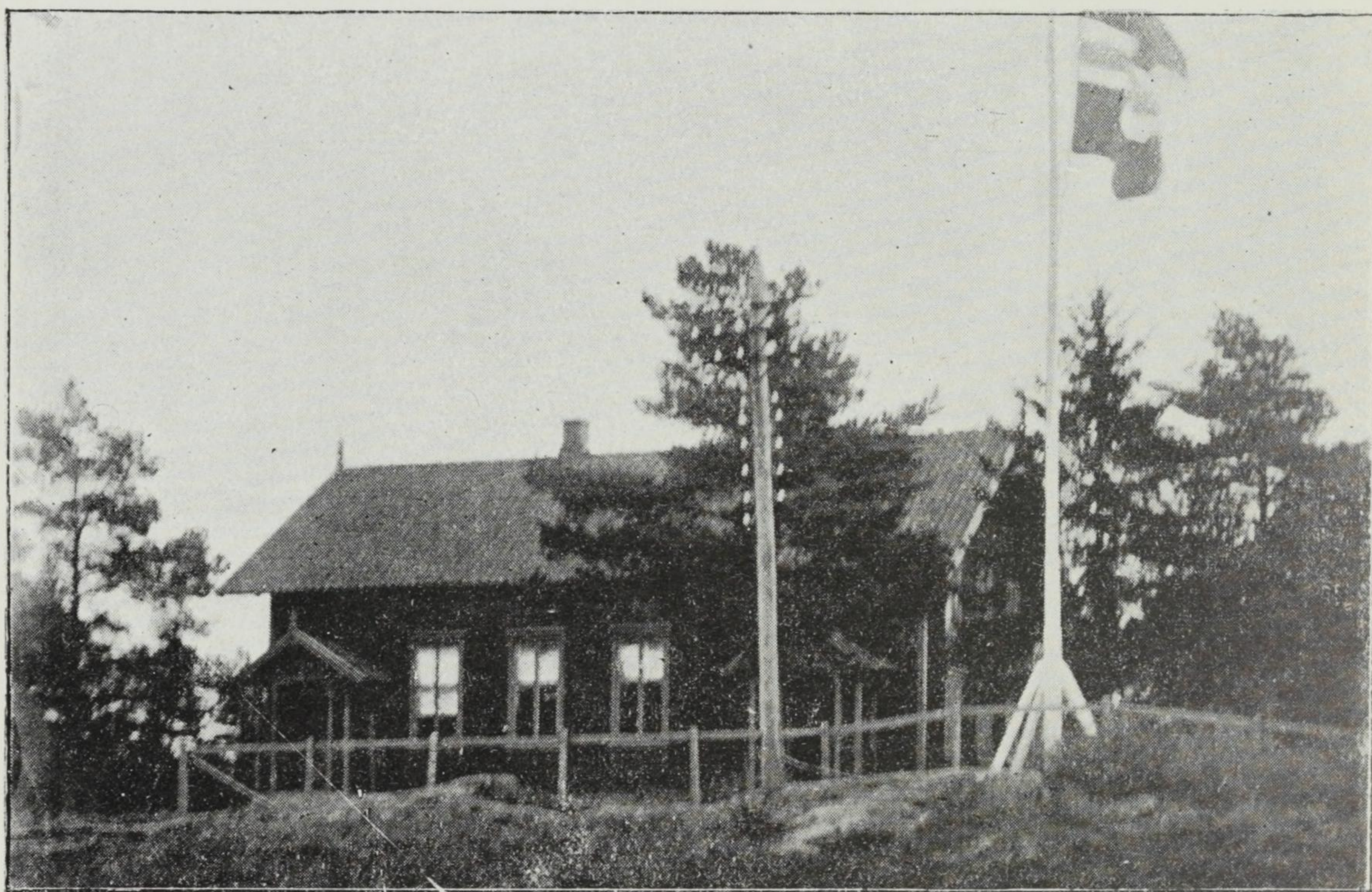
SKIPTVET SPAREBANKS DIREKTION 1914.

SKIPTVET HERREDSSTYRE 1914.

de forannævnte har følgende fungert som forlikskommissærer: Anders Torkildsen Liverud, Andreas I. Bogen, kirkesanger Andr. Olsen, Andr. H. Hauger, handelsbestyrer I. Andersen, Anton Chr. Onstad, landhandler A. Skipperud, furer Aug. F. Wold, stykjunker Olaus O. Dahl og Chr. Christiansen. De to sidste er de, der for tiden fungerer.

I 1818 oprettedes ved frivillig tilskud et kornmagasin for bygden. Dette magasin bestod indtil 1846. Det blev da solgt og salgsummen blev lagt til et fond, „Magasinfondet“, hvorav der

SKIPTVET KOMMUNELOKALE SOLHEIM.

skulde ydes pengelaan til bygdens indvaanere. Det første utlaan av dette fond blev foretat den 26de juli 1847 og blev der denne dag bevilget 74 laan for tils. et beløp av 430 spd. 60 skill.

I 1856 oprettedes en sparebank og blev magasinfondet lagt til grundfond for denne. Sparebanken virket omtrent 10 aar. Den blev da paa grund av kassererens underslag saa daarlig økonomisk stillet, at den maatte indstille sin virksomhet. De direktører, som fungerte samtidig, led ogsaa noksaa store tap, da de ved dom blev tilpligtet at betale indskyternes tilgodehavende. Denne uheldige utgang med bygdens første sparebank hadde tilfølge, at der paa mange aar ikke fremkom noget forslag om atter at oprette

en saadan. Det var først i 1904, at Landmandsforeningen tok initiativet dertil. Forslaget blev vedtat i herredsstyret og blev der solgt en del tylvter trær i kommunens skog til grundfond, ca. kr. 4000.00. Banken begyndte sin virksomhet vaaren 1905. Den første formand i direktionen blev A. Hansen, Skjelle, og som kasserer ansattes Kr. Andreassen, der begge fremdeles forretter som saadanne.

I de faa aar, den har virket, har den efter omstændighetene gjort noksaa gode fremskridt, saa den nu kan siges at tilfredsstille laanetrangen inden herredet. Den hadde ved utgangen av 1913 en formue av kr. 22 260.00 og en forvaltningskapital av 335 000.00 kr.

*

Herredsstyret holdt sine møter paa forskjellige steder inden bygden indtil 1845. Det kjøpte da av Knud Simensen Karlsrud en stuebygning med tomt for 240 spd. I denne bygning holdt de sine møter til 1861, da lokalet blev ødelagt ved ildebrand. Nyt lokale blev besluttet opført paa samme tomt, med skolerum i 1ste og kommunelokale i 2den etage, men blev dette først færdig til at tages i bruk i 1869. I mellemtiden holdtes møterne paa Kaaffel og Hoel. Dette lokale benyttedes til 1905, da samfundsbygningen Solheim blev kjøpt til kommunelokale, hvor nu alle kommunens avdelinger holder sine møter.

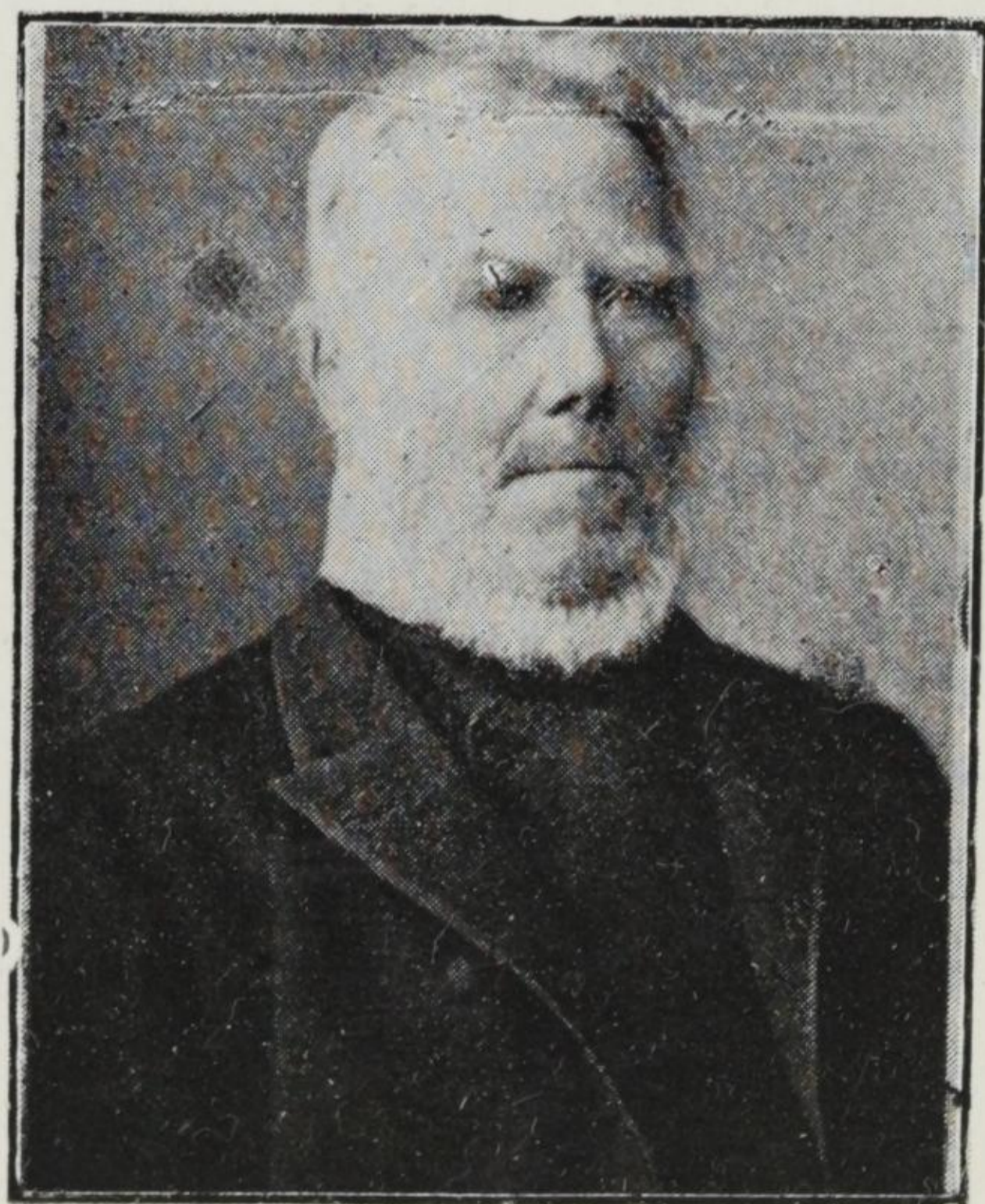
Som en av de betydeligste saker, som herredsstyret har gjennomført, er kjøpet av kirken. Den blev kjøpt ved auktion for 905 spd. + omkostninger. I slutten av nittiaarene foretoges en noksaa omfattende oppudsning av samme, saa den nu til en gammel kirke at være er i en noksaa bra forfatning.

Siden aaret 1900 er flere nye bygdeveie anlagt og nye skolehus opført, saa kommuneutgifterne av den grund har været noksaa høie i denne tid.

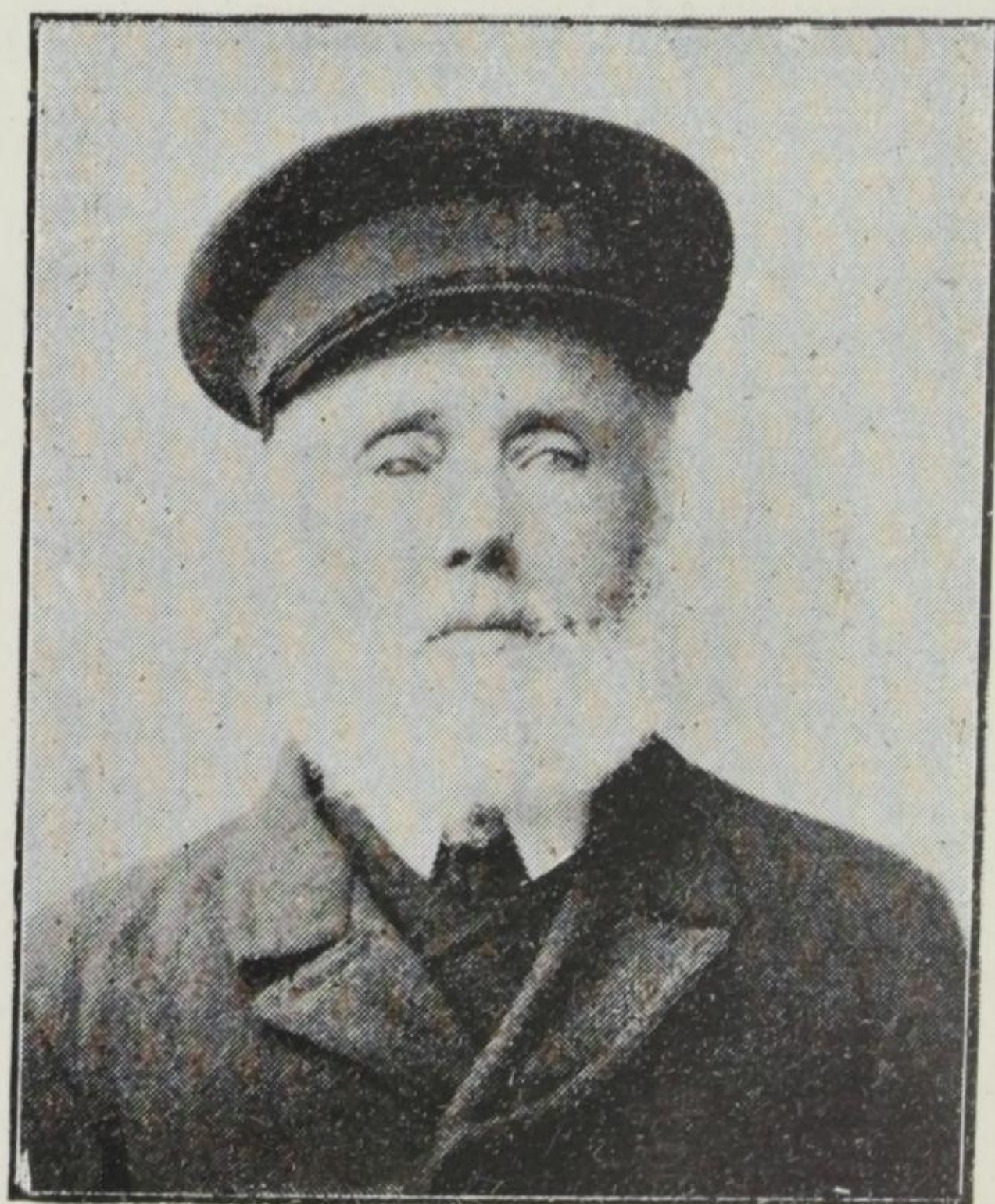
Herredets bygdeveie har nu en længde av 35 km. og hovedveien 21 km.

Ordførere i Skiptvet.

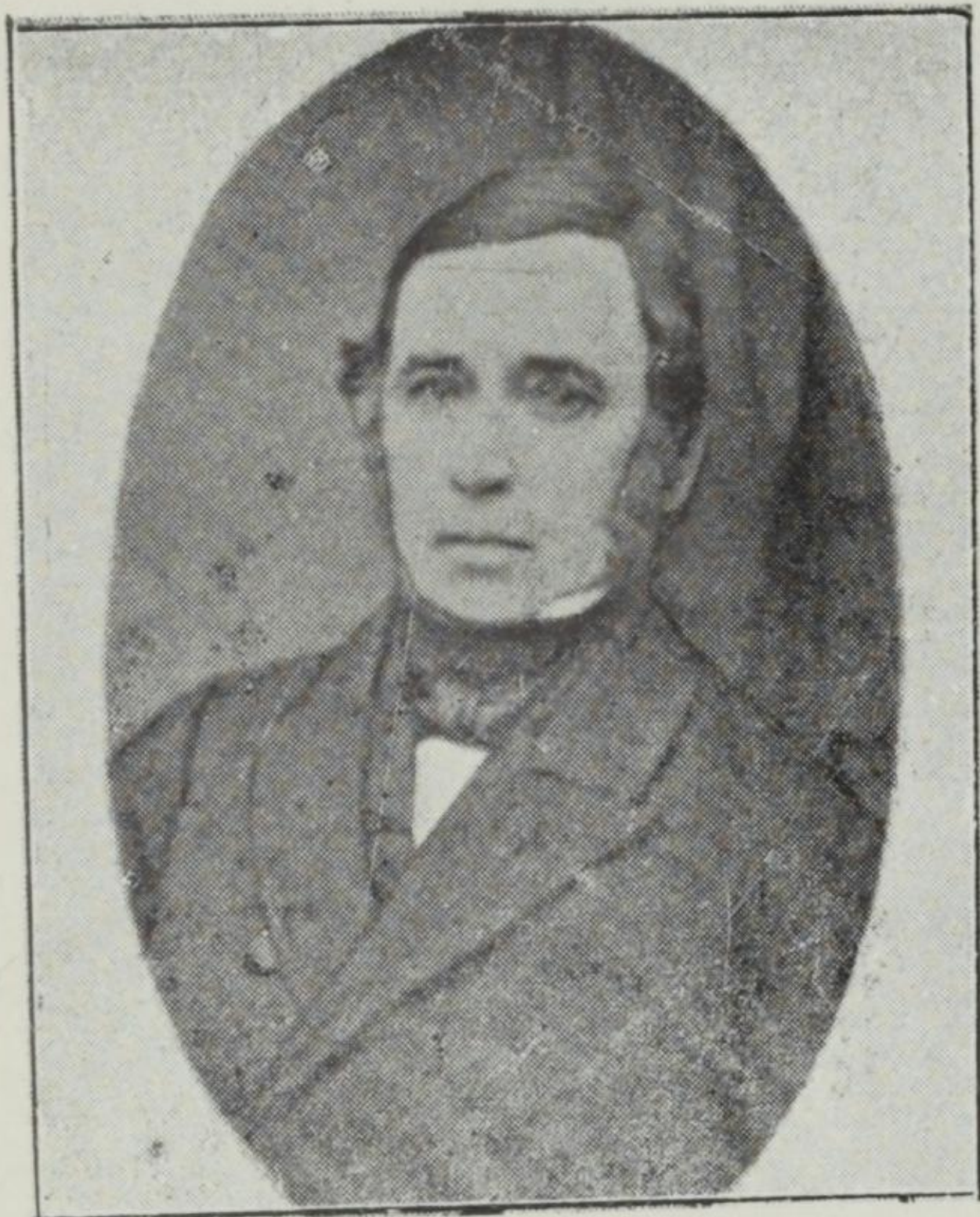
1838—41 Syver Skaareberg	1872—73 Ole W. Skipperud.
1842—45 sognepr. J. C. Kiønig.	1874—75 Andreas Iversen Bogen.
1846—47 Ole H. Kvisler.	1876—77 Johan C. Holm.
1848—51 Syver Skaareberg.	1878—87 Andreas Iversen Bogen.
1852—55 sognepr. J. C. Kiønig.	1888— ¹ / ₇ 89 J. Christiansen.
1856—57 Johan Stenmark.	¹ / ₇ — ³¹ / ₁₂ 89 J. Schie
1858—59 Ole H. Kvisler.	(viceordf.)
1860—61 Anders T. Liverud.	1890—93 A. Hansen, Skjelle.
1862—63 Chr. A. Riuk.	1894—98 hdlsbest. J. Andersen.
1864—65 kirkesanger G. Olsen.	1899—01 Chr. A. Hauger
1866—67 Ole W. Skipperud.	(viceordf.)
1868—69 Chr. O. Svae.	1902—07 A. Skipperud.
1870—71 Anders T. Liverud.	1908—13 Martin Heiestad.
	Fra 1914 A. Skipperud.

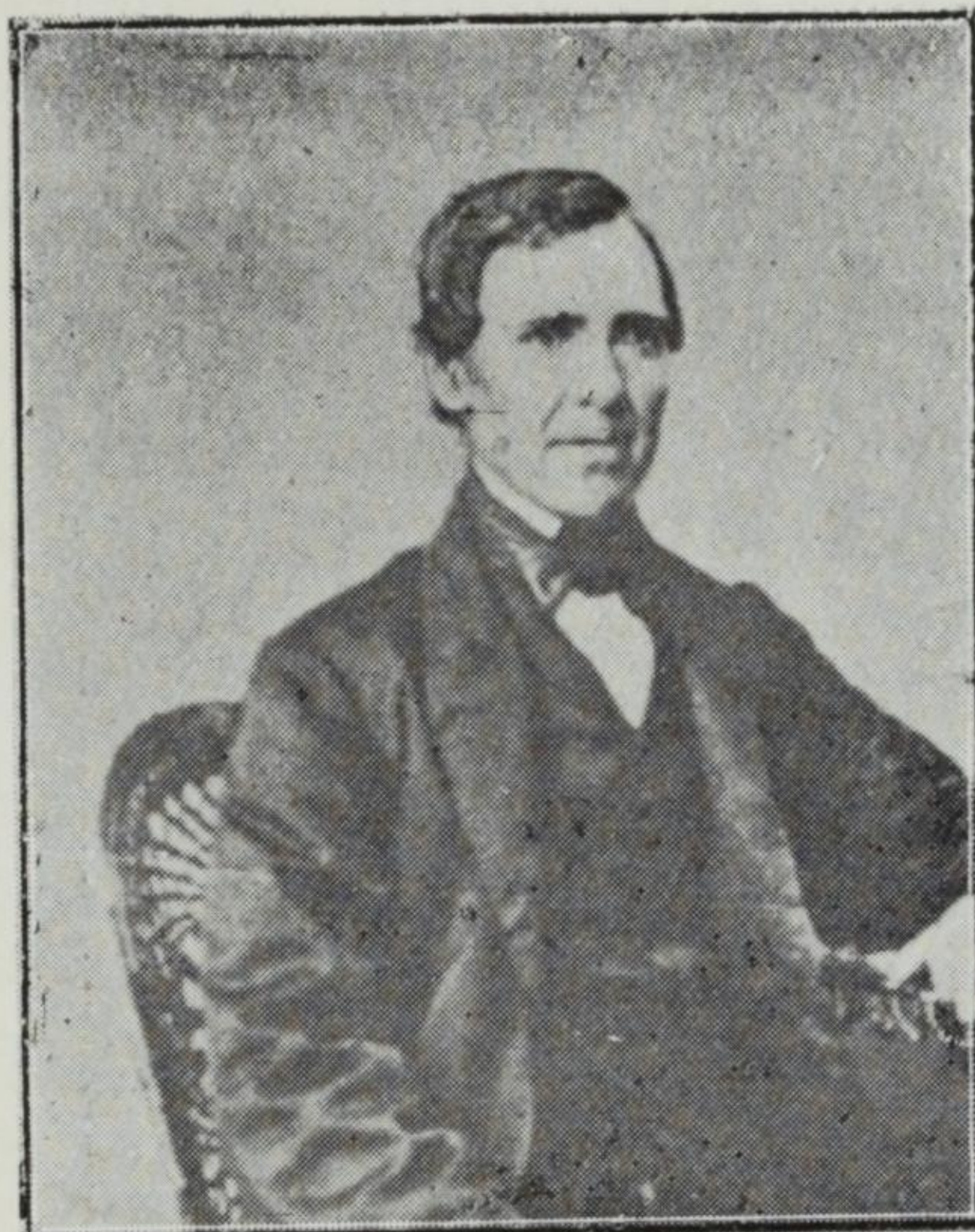
CHR. O. SVAE
ordfører 1868—69.

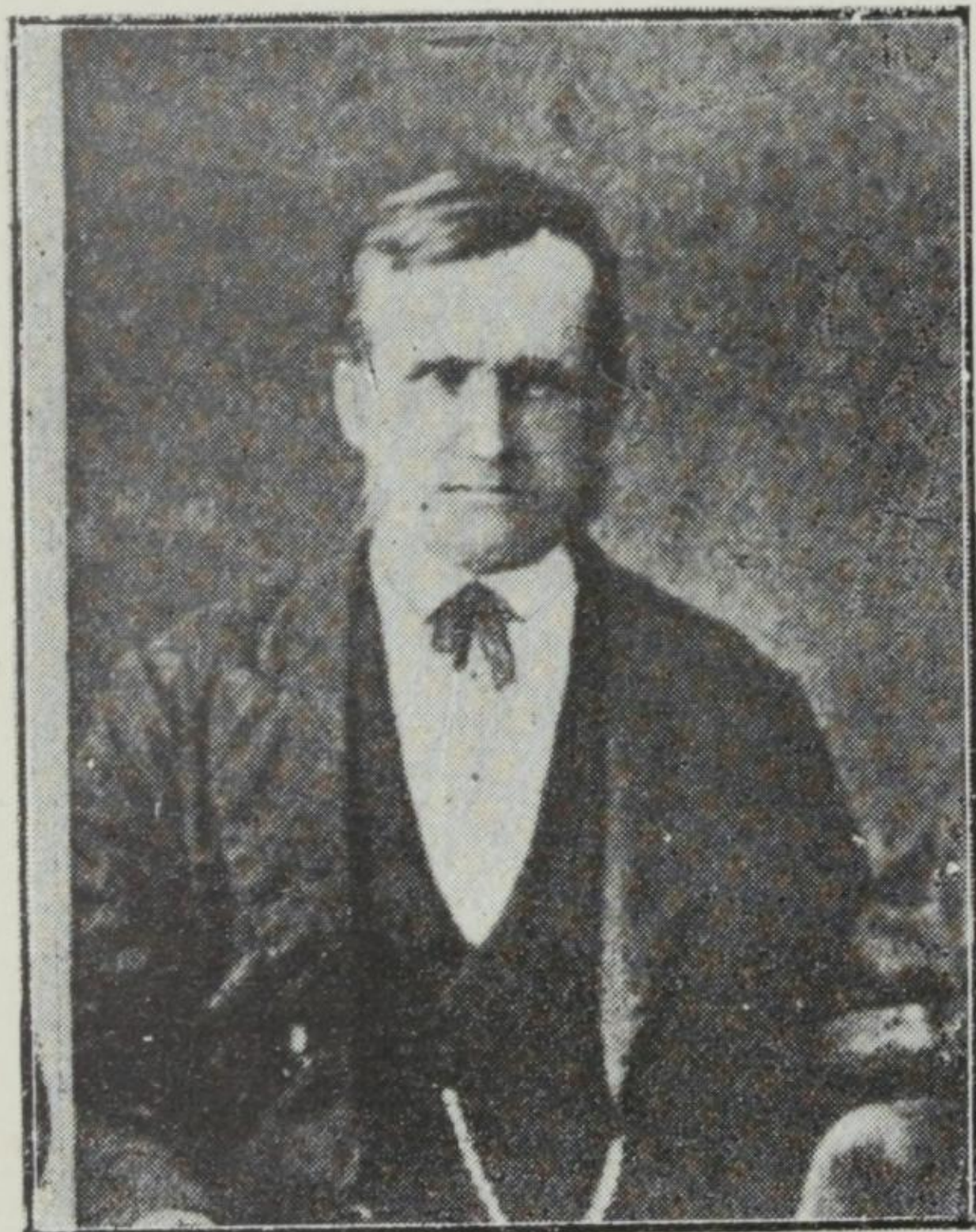
J. C. HOLM
ordfører 1876—77.

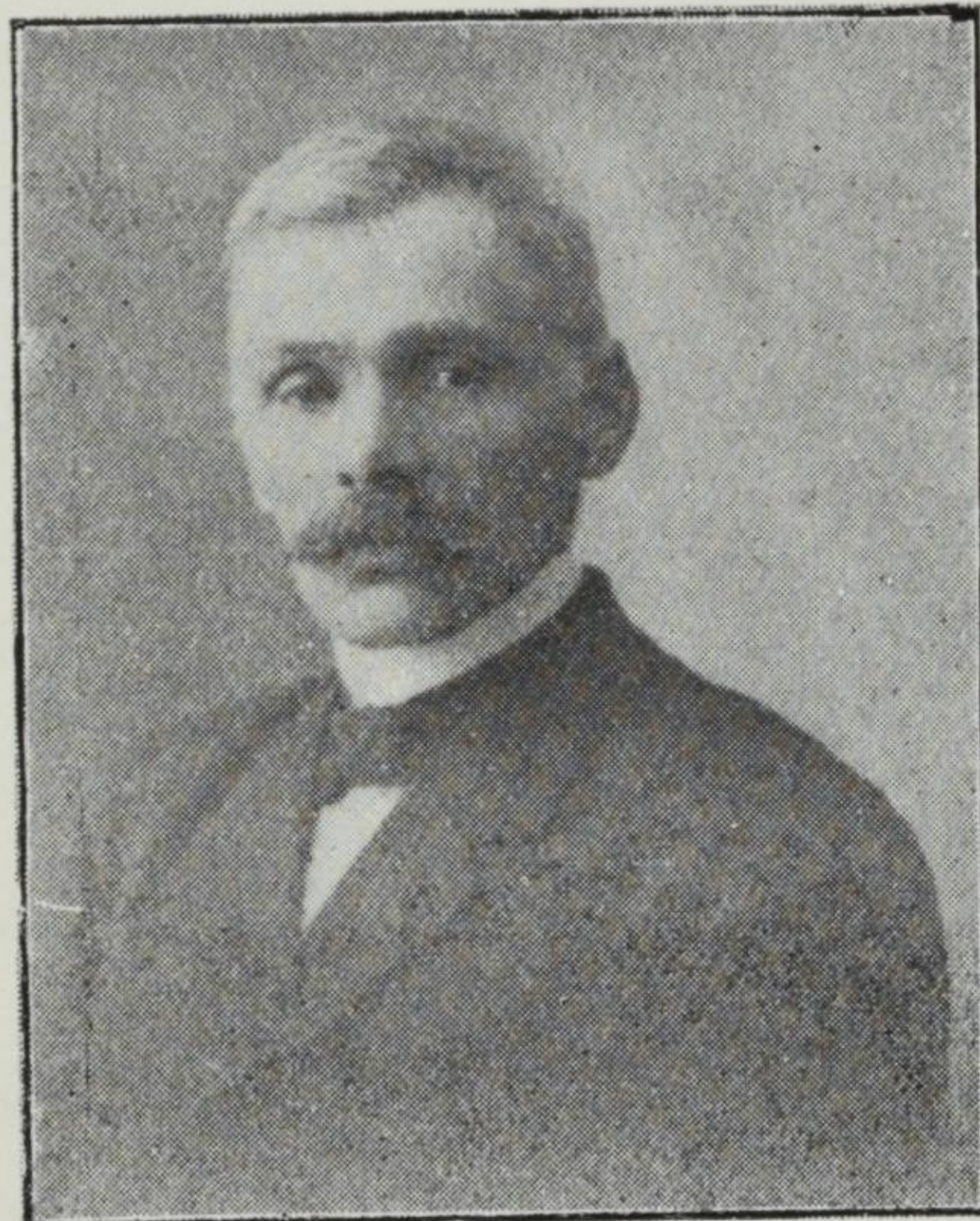
J. C. KJØNIG
ordfører 1842–45 og 1852–55.

OLE W. SKIPPERUD
ordfører 1866–67 og 1872–73.

ANDREAS IVERSEN BAUGEN
ordfører 1874–75 og 1878–87.

MARTIN HEIESTAD
ordfører 1908–13.

Viceordførere i Skiptvet.

1838—39 Iversen Hoel.
1840—43 Henrik N. Lund.
1844—47 Hans Olsen Hauger.
1848—49 Ole H. Kvisler.
1850—53 Halvor Haug.
1854—55 Joh. Stenmark.
1856—57 Ole H. Kvisler.

1858—59 Andr. H. Hauger.
1860—61 Chr. A. Riuk.
1862—63 Hans T. Berg.
1864—65 Ole W. Skipperud.
1866—67 Mathis Aamodt.
1868—69 Anders Liverud.
1870—75 Torer Skjelle.

1876—77 Fredrik Hauger.	1890—91 A. Wold, Wines.
1878—79 Johan C. Holm.	1892—98 A. Skipperud.
1880—83 A. Hansen, Skjelle.	1899—01 Chr. A. Hauger.
1884—87 J. Christiansen.	1902—07 A. Hansen, Skjelle.
1888 J. Schie.	1908—13 Chr. Andreassen.
1889 Nils T. Berg.	1914 Hilmar M. Schi.

Som repræsentant paa stortinget for Smaalenenes amt møtte fra herredet lensmand J. Christiansen i stortingsperioden 1901—1903.

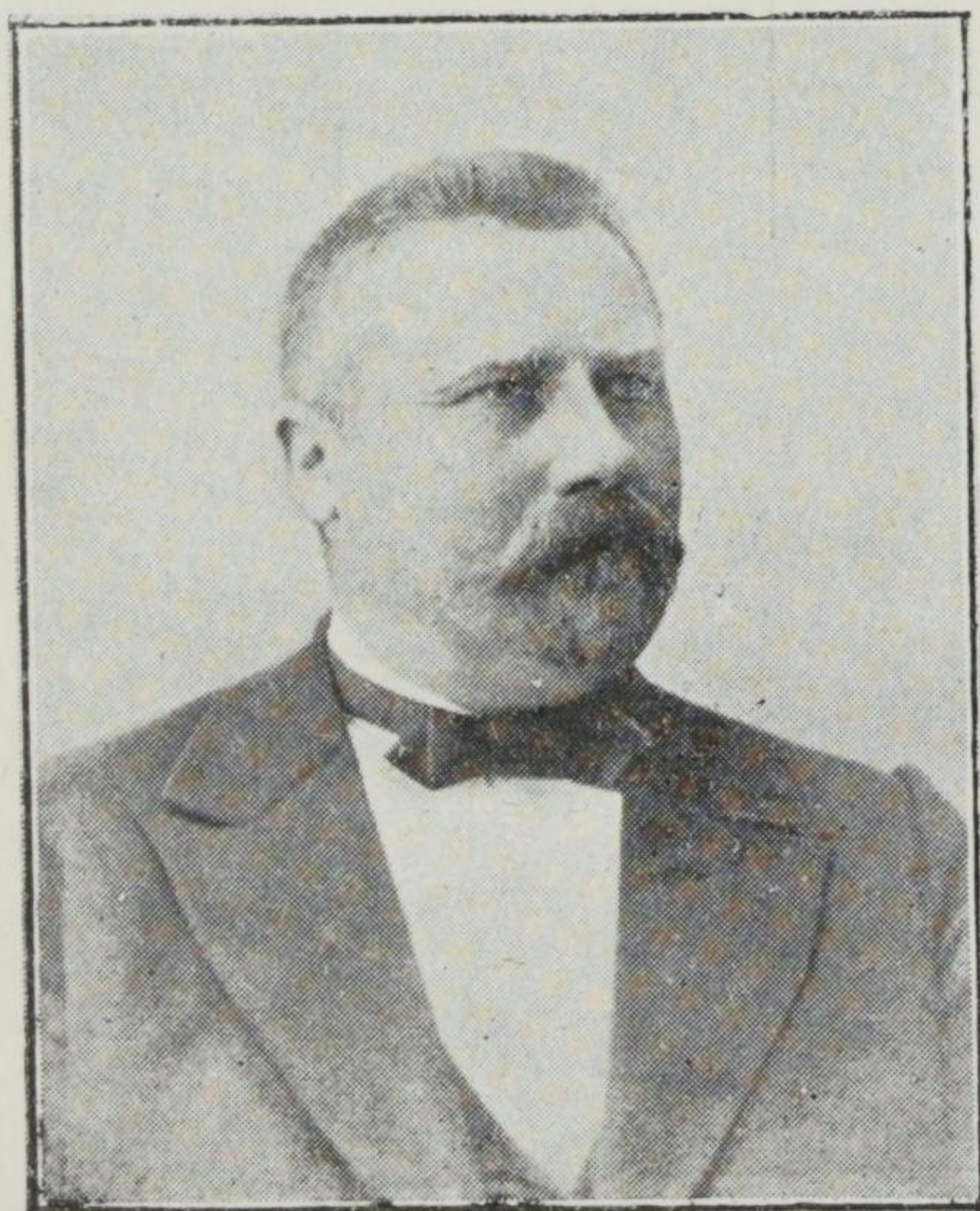
Lensmænd i Skiptvet.

1818—53 J. H. Brønøe.
1854—89 Niels Nielsen.

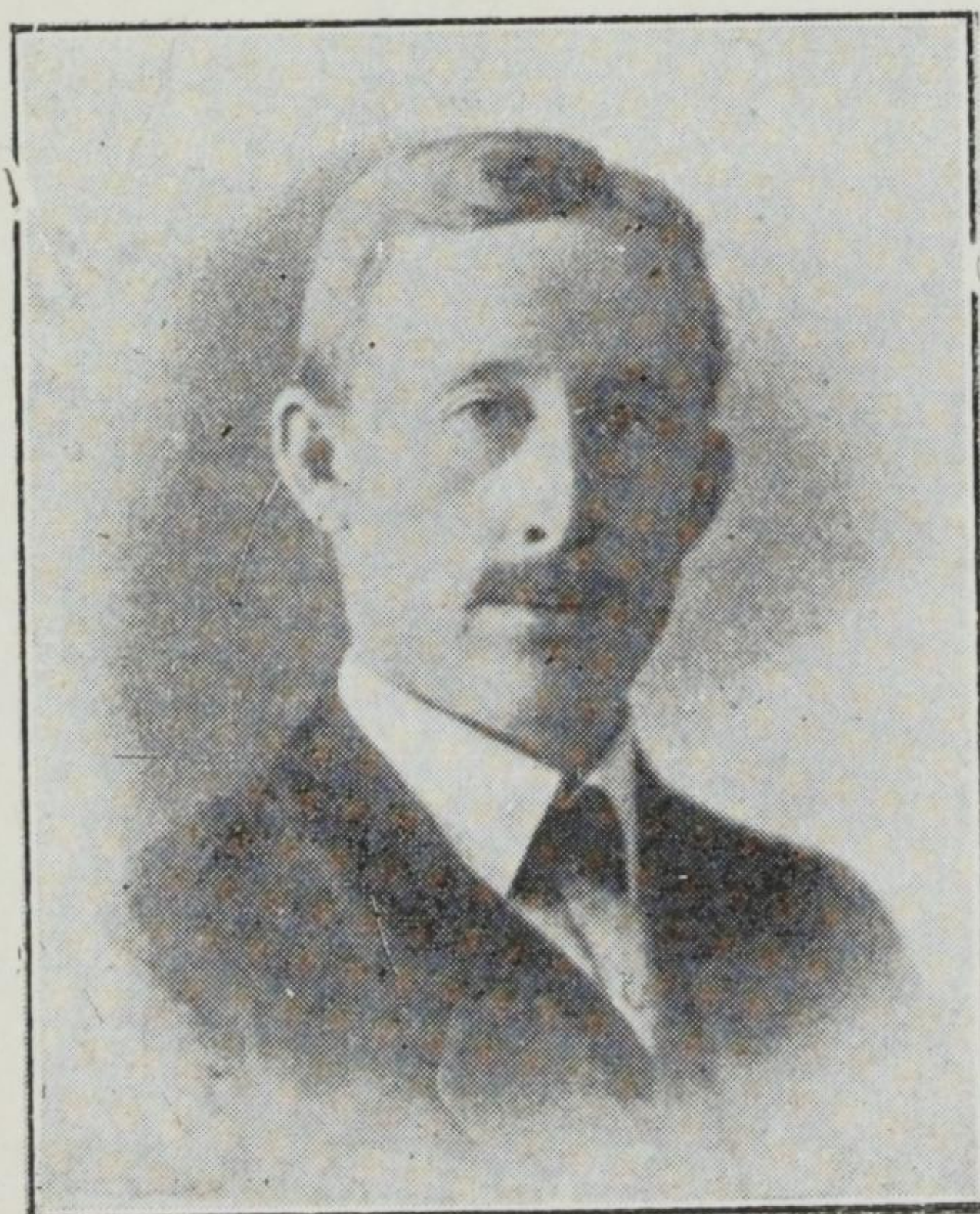
1889—19 J. Christiansen.
Fra 1913 N. J. Strand.

NIELS NIELSEN.

J. CHRISTIANSEN.

N. J. STRAND.

Kommuneutgifter siden 1900.

Aar.	Kommune- væsenet. Kr.	Skole- væsenet. Kr.	Fattig- væsenet. Kr.	Til- sammen. Kr.
1900	4 180	5 104	7 800	17 084
1901	22 345	4 957	8 970	36 272
1902	13 728	5 401	8 313	27 442
1903	8 091	5 544	7 241	20 876
1904	9 790	5 462	7 394	22 586
1905	11 050	5 494	8 365	24 909
1906	12 527	6 582	9 189	28 298
1907	10 849	5 345	8 131	24 325
1908	18 072	5 316	7 790	31 178
1909	12 560	8 145	7 369	28 074
1910	7 877	13 502	8 705	30 084
1911	21 040	19 180	7 135	47 355
1912	13 344	16 475	7 143	36 962

Kommunens aktiva i 1912:

Kommunelokaler	kr. 4 000.00
Kirken og kirkegaarden	„ 34 000.00
Andel i prestegaardsbygningen . . .	„ 6 000.00
Skolehuser	„ 30 000.00
Lærerjord	„ 4 500.00
Kommunens skog	„ 5 000.00

Tilsammen kr. 83 500.00

Antal skatydere, antagen formue og indtægt i Skiptvet herred.

Aar.	Antal skatydere.	Antagen formue.	Antagen indtægt.	Skatbar indtægt.
		Tusen kr.	Tusen kr.	Tusen kr.
1884	553	1 725	214	143
1885	596	1 697	257	109
1886	610	1 727	272	120
1887	611	1 705	268	116
1888	542	1 549	246	108
1889	537	1 525	239	106
1890	535	1 591	249	114
1891	556	1 647	261	117
1892	544	1 640	247	119
1893	582	1 519	279	139
1894	786	1 445	300	95
1895	804	1 505	310	99
1896	776	1 619	315	103
1897	767	1 583	318	103
1898	767	1 515	319	107
1899	762	1 485	325	108
1900	766	1 512	345	119
1901	814	1 660	355	164
1902	840	1 710	362	172
1903	853	1 718	369	172
1904	838	1 833	387	189
1905	844	1 883	369	182
1906	840	1 898	400	199
1907	811	1 930	375	201
1908	813	2 113	413	226
1909	852	2 411	403	246
1910	871	2 686	487	298
1911	914	2 593	538	311
1912	920	2 743	519	309

Skolevæsenet.

Omkring 1800 stod oplysningen i Smaalenene neppe lavere end ellers i landdistrikterne, men snarere omvendt. I Bassø's beskrivelse over Rakkestad sorenskriveri 1796 heter det, „at alle kunde læse i bok, baade unge og gamle, og de fleste skrive og regne“. Om Eidsberg opplyses derimot, „at ingen lærer at regne og meget faa at skrive“, hvilket ganske visst ogsaa gjaldt Skiptvet, hvor der endnu er en del ældre, som har vanskelig for at skrive sit navn. Ogsaa med hensyn til lærerkræfter var det smaat. Saaledes hadde en av lærerne i 1862 — Chr. Iversen — ingen-somhelst utdannelse, men siger sogneprest Kjøning, „han antages brukbar“.

Av skolevæsenets arkiv sees det, at en skolekasse for Skiptvet blev opprettet i aaret 1789 av halvdelen av de i kirken indkomne tavlepenger. Hvor stort dette beløp var, nævnes ikke noget om, men at det ikke var noget betragtelig beløp, kan man slutte sig til av de senere indkomne tavlepenger, da disse i fem-aaret 1799—1804 kun utgjorde 34 riksdaler.

I denne tid virkede der 2 omgangsskolelærere i bygden med en aarlig løn av 16 à 18 rdlr. I 1808 opprettedes en 3die omgangsskole, hvis lærer — paa grund av skolekassens uformuenhet — tjente det første aar foruten løn og det andet aar for halv løn — 9 rdlr. Almuens bidrag til skolekassen blev paa denne tid utlignet med 7 skilling pr. skylddaler for gaardmænd, og for husmænd, tjenere og konfirmerede børn 8 skilling av hver mandsperson og 4 skilling av hver kvindeperson. Budgettet for dette aar utgjorde 54 riksdaler. I 1845 opprettedes en 4de og i 1857 en 5te lærerpost, og var skoleskatten paa grund herav steget, saa den i 1859 blev utlignet med 48 skilling pr. skylddaler.

I 1860 gik samtlige omgangsskoler over til faste skoler, som holdtes i leiede lokaler indtil 1863 og 64, da skolehus blev bygget.

Av de bevilgede budgetter sees, at der av lærermidler indtil 1850 kun er indkjøpt religionsbøker og læsebøker — dog blev i 1840 et eksemplar av grundloven anskaffet. Norgeshistorie, geografi, atlasser og karter samt regnebøker blev først anskaffet i femtiaarene.

De i 1863 og 64 opførte skolehus er nu paa en undtagelse nær erstattet med nye. For Karlsrud kreds opførtes nyt skolehus 1892, for Lund i 1908 og for Langeli og Vines i 1911. For Haugens kreds foregaar nybygning i indeværende aar.

Som betydelig ophjælp til oplysningens fremme har vistnok ogsaa sognets folkebiblioteker ydet sit bidrag. Allerede i 1841 fik Skiptvet sit bibliotek, idet sogneprest Kjonig søgte regjeringen om 20 spd. dertil, hvilket bevilgedes. Dette bibliotek blev nedlagt i 1863. I begyndelsen av syttiaarene oprettedes ved privat bidrag atter et bibliotek, som efter 20 aars forløp atter nedlagdes. Et med stats- og kommunebidrag i 1909 oprettet bibliotek — folkeboksamling — virker nu for tiden i herredet. Biblioteket eier ca. 600 bind, som utlaanes fra forskjellige steder inden bygden.

Siden 1889 har følgende fungert som skolestyrets formænd:

1890—94	sogneprest A. E. Hansen
1895	gaardbruker H. Skallerud
1896—97	lensmand J. Christiansen
1898—04	sogneprest Leganger
1905	kirkesanger Andr. Olsen
1906—07	gaardbruker M. O. Heiestad
1908—13	landh. A. Skipperud
1914	gaardbruker M. O. Skipperud

Opgave over skolevæsenet.

Aar	Folke- mængde	Antal skole- pligtige ¹⁾ barn	Antal barn i folkeskolen			Barn, som helt ute- blev fra skolen	Antal lærere (og lærerinder)
			I faste skoler	I omgangs- skoler	Til- sammen		
1871	—	469	466	—	466	3	5
1875	2758	444	442	—	442	1	5
1880	—	393	393	—	393	—	5

¹⁾ For aarene indtil og med 1890 *skolepligtige*, for 1895—1905 *undervisningsberettigede* barn; for 1910 barn i folkeskolen med tillæg av barn over 8 aar, som undervistes paa anden maate eller ikke fik nogen undervisning.

SKIPTVET SKOLESTYRE 1914.

Opgave over skolevæsenet. (Forts.)

Aar	Folke- mængde	Antal skole- pligtige ¹⁾ barn	Antal barn i folkeskolen			Barn, som helt ute- blev fra skolen	Antal lærere (og lærerinder)
			I faste skoler	I omgangs- skoler	Til- sammen		
1885	—	377	377	—	377	—	5
1890	2396	366	366	—	366	—	5
1895	—	382	378	—	378	—	5
1900	2228	374	374	—	374	—	6
1905	—	407	407	—	406	1	6
1910	2414	447	447	—	446	1	7

¹⁾ Se noten side 79.

Skiptvet folkeboksamling

blev opprettet i 1909, men den begyndte først sin virksomhet i januar 1910.

De viktigste inntægter boksamlingen har hatt er bevilgning av kommunen, som i

1909 var	.....	kr.	50.00	
1910	„	.....	„	25.00
1911	„	.....	„	40.00
1912	„	.....	„	80.00
1913	„	.....	„	80.00
				<hr/>
				kr. 275.00

Av Skiptvet ungdomslag er der ydet:

1909	.....	kr.	50.00	
1910—11—12 og 13	aarlig	„	25.00	
				<hr/>
				„ 150.00
Indkommet ved basar i 1910	ca. ...	„	400.00	

Statsbidrag:

1909	.....	kr.	100.00	
1910	.....	„	200.00	
1911	.....	„	200.00	
1912	.....	„	200.00	
1913	.....	„	100.00	
				<hr/>
				„ 800.00

Tils. kr. 1625.00

Desuten er inntømmet mindre beløp i medlemskontingent, som er kr. 0.50 aarlig.

Medlemskontingenten er benyttet til anskaffelse av hylder, protokoller m. m. og delvis til inntjøp av bøker.

Det øvrige beløp er benyttet til inntjøp og inntbinding av bøker. Bøkerne er kjøpt etter dep. katalog gjennom bokhandler

Olaf Norli, Kristiania, og indbundet og ekspedert til folkeboksamlingen gjennom folkeboksamlingernes ekspedition i Kristiania.

Antallet av bind pr. $^{31}/_{12}$ var i

1909	82	bd.
1910	224	„
1911	372	„
1912	524	„
1913	600	„

Antallet av laantagere var i

1910	53	laantagere
1911	63	—
1912	57	—
1913	61	—

Antal utlaan:

1910	453	utlaan
1911	1189	—
1912	1621	—
1913	2000	—

Boksamlingen har været stationert i kommunelokalet „Solheim“. Det har været forsøkt med underavdelinger i Haugen, Langli og Lunds kredse. Dette har vist sig at ha været til fremme av boksamlingsvirksomheten.

Kirkelige, religiøse og moralske forhold.

Aarene omkring 1814 var en vækkelsestid for vort land, ikke bare nationalt og politisk, men ogsaa paa det religiøse omraade. Det var nu frugterne av Hans Nilsen Hauges virksomhet begyndte at vise sig. Dette gav sig særlig utslag i sterk kirkesøkning, flittig altergang og tildels ogsaa i husandagt og opbyggelige sammenkomster hjemme i husene. Disse forhold holdt sig nogenlunde uforandret opover til 70—80 aarene. Men i de sidste 20—30 aar har kirkesøkningen saavel her i Skiptvet som ellers i Smaalenene stadig været avtagende, og der har været sterk nedgang i antallet av nadvergjester.

Ved siden av prestens bibellæsninger holdes jevnlig opbyggelser av lægmænd, dels fra sognet og dels fra fremmede bygder. Til møterne benyttes enten privathuse eller ogsaa bedehus, hvorav der findes 2, nemlig 1 paa Vidnes og 1 paa Lund. I sognet virker 6 kvindeforeninger for hedningemissionen og delvis ogsaa for indremissionen.

For ca. 20 aar siden var der i bygdens nordlige del en større vækkelse i frikirkelig retning, hvorav fulgte en del uttrædelse av statskirken og gjendaab av baptister. Dissenterne har ogsaa opført sit eget forsamlingslokale eller bedehus paa Svæe. For tiden findes dog kun 28 dissenter i sognet, og ca. halvparten av disse er barn.

Aar	Folke- mængde	Døbte	Konfir- merte	Nadver- gjester	Viede par	Døde	Uegte fødte barn
1814	1495	50	38	—	10	63	2
1864	3034	121	54	2806	17	89	8
1913	2414	62	59	278	15	43	7

Skiptvet kirke.

Skiptvet kirke er bygget i middelalderen og var oprindelig helliget jomfru Maria. Det er en vakker graastensbygning, som staar paa Skiptvet prestegaards grund.

Kirken brændte pinseaften, den 29de mai 1762, sammen med prestegaarden, men blev restaureret og gjenopbygget med benyttelse av de gamle mure. Senere har den flere ganger været forbedret og utsmykket, særlig indvendig.

SKIPTVET KIRKE.

I 1722 solgtes kirken av kongen til kammerraad *Schøien-dahl*, og har senere gang paa gang skiftet eiere. Saaledes tilhører den i 1761 hr. prokurator *Jens Grønlund*. Men den 30te mai 1780 har denne overdrat kirken med underliggende gods til hr. *Ole Joensen* i *Gleng* for 1550 riksdaler.

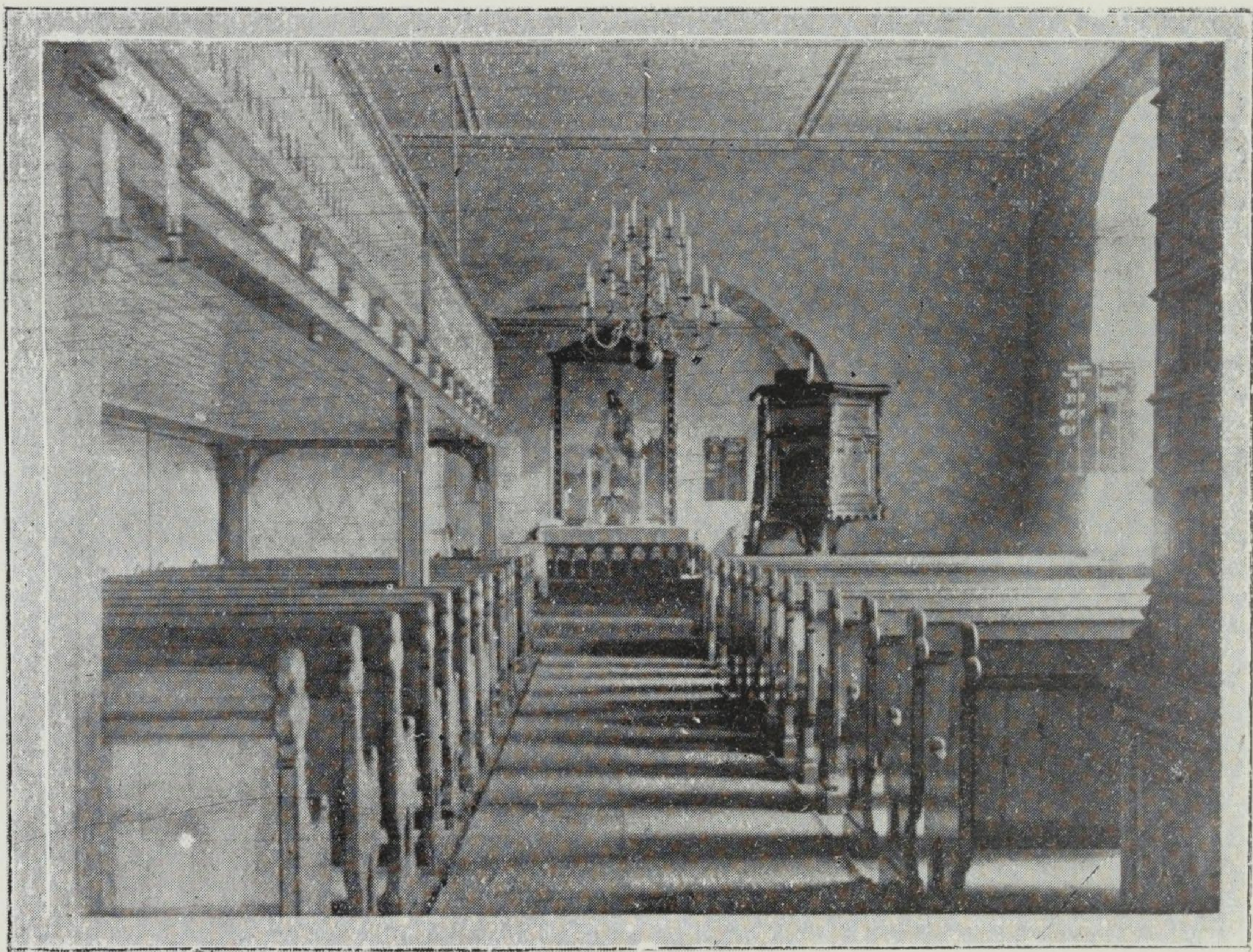
Ole Joensen har igjen den 5te juli 1787 bortskjøtet kirken med godset til hr. *Ole Olsen Bierche* for samme kjøpesum.

Den 17de februar 1795 har hr. *Bierche* solgt kirken med tilliggende gods til hr. secretaire og sorenskriver *Johan Koren* for 2500 riksdaler.

Hr. *Koren* overdrar ved skjøte av $\frac{7}{7}$ 1806 en halvpart i kirken og underliggende gods til hr. *Thorer Olsen Schiølli* (Skjelle) for 1700 riksdaler. Allerede aaret efter, den 14de februar 1807,

blir den anden halvpart bortskjøtet til *Peder Amundsen Bøyerud* for 1300 riksdaler. I dette skjøte er undtat en halvpart i eiendommen *Aas* (Sundaas), som 15de januar s. a. er bortskjøtet til *Christen Syversen Salmonrud*.

Thorer Olsen har den 22de august 1807 overdrat sin halvpart i kirken og kirkegodset til *Christen Jensen Torberud* for 1900 riksdaler. Den 5te mars 1810 har *Peder Amundsen Bøyerud* og *Christen Jensen Torberud* overdrat kirken og dens underliggende

KIRKENS INDRE.

gods til hr. *Christen Syversen Salmonrud* for 3400 riksdaler. Derved kom atter saavel kirken som godset i en enkelt mands eie.

Forlikelseskommissær *Christen Syversen Salmonrud* har den 18de juni 1825 solgt „kirken med tilhørende tiende, landskyld, inventarium, dens underliggende gods og herligheter, undtagen *Aas*“ til *Amund Olsen Schaug* for 1800 speciedaler.

Den 15de april 1833 er „kirken med tiende, landskyld og inventarium, exept (undtagen) dens gods“ ved samfrændeskifte efter avdøde *Amund Olsen* overdrat dennes enke *Sidsel Pedersdatter* og daværende mand *Syver Pedersen, Skaareberg*, for taksationssummen 300 spd.

Endelig er kirken med landskyld m. m. ved tvangsauktion den 13de mars 1855 solgt til *Skiptvet kommune* for 905 spd.

Sølvtoiet er vægtig $51\frac{1}{2}$ lod og paa kalken staar: „HAURIC POPULUS VITOM DE SANGVINE CHRISTI INEUSO BALICE PROSPERITATE FRUE.“ Til sogneprestembedet hører ogsaa et sognebudstøi av sølv i etui. Det blev i sin tid foræret av *Ole Christophersen*, sogneprest til Skiptvet, og forbedret i 1718 av hr. capitaine *Acheleie*.

Tidligere eiede kirken en alterduk, git av *James Colstrup*, sorenskriver over Heggen og Frøland, et alterklæde, git 1708 av bonden *Ole Gisleson*, søndre Aamodt, og et skib, som hang i kirken og var foræret av en sjømand der fra sognet, nemlig *Mogens Knudsen Flint*.

Den gamle altertavle var omgit med løvverk i form av et hjerte og fremstillet i oljemaleri nadveren og nedenunder i 2 kolonner indstiftelsesordene samt øverst i miniatyr Kristus paa korset, alt forgyldt.

I 1898 blev den gamle altertavle nedtat og ombyttet med den nuværende, som i maleri fremstiller Jesus velsigner de smaa barn. Denne nye altertavle blev foræret til kirken av hr. *John Pedersen Widenæs*, som var født i Skiptvet, men hadde utvandret til Amerika, hvor han, efter at ha kjæmpet sig igjennem mange økonomiske vanskeligheter, tilslut opnaadde at bli millionær. Tidligere hadde hr. *Widenæs* ogsaa skjænket kirken et orgel samt 50 smaa stoler. Orgelet blev i 1908 forsynet med selvstændig pedal. Dette kostet 500 kr., som var indkommet ved en basar paa prestegaarden efter initiativ av fru sogneprest *Høegh* og fru *Skipperud, Kjos*. Et overskud paa 255 kr. anvendtes til indkjøp av den nye lysekrone.

I 1899 forærte hr. *K. I. Pettersen* til kirken de to store sølvlysestaker, som skal ha kostet 1000 kr. Hr. Pettersen var født paa Kirkengen i Skiptvet, men bodde nu som forretningsmand i Kristiania.

Skiptvet kirke har før aar 1700 hat 3 klokker i taarnet. Men den største av disse klokker blev allerede før presten *Aalborgs* tid ringet sønder. Hr. *Aalborg* oplyser herom, „at den derfor blev sendt daværende stiftsskriver, hr. *Rasmus Broholm*, til omstøpning, men skjønt almuen sendte Broholm baade penge og malm til omstøpning, har dog kirken ikke faat dette sit høit

nødvendige ornament tilbake“. En kommission blev holdt i sakens anledning 1715, men biskop *Deichmann* oplyste baade Skiptvet og flere andre menigheter, som ogsaa hadde sendt Broholm penger til omstøpning av klokker, „at der udi Hr. Broholms Bo intet var at faa til Betaling for de bortkomne Klokke“.

Av de to gjenværende klokke blev den største bekostet omstøpt av Skiptvet almue i 1836 og den anden av hr. *S. Skaareberg* og hustru 1837. Begge klokke blev støpt hos *Knud Schmidt* i Kristiania.

Paa gaarden *Skaug* stod der like til sidste halvdel av det 18de aarhundrede en gavekirke, som er nævnt i den røde bok. Efter sagnet var det en „lovekirke“, som var opført av gaardens opsittere i anledning et jordfald. Paa en stol i kirken stod aars-tallet 1580 og navnet *Michael Christenson Mørch*. Kanske har han bygget kirken nævnte aar. I universitetets oldsamling skal der findes en jernbeslaat dør og en nøkkel fra Skaugs kirke, og nogle rester av dens alter skal være paa Bygdø museum.

Der blev forrettet gudstjeneste hver 3dje søndag i denne kirke, dog uten godtgjørelse. Hr. sogneprest *Jens Aalborg* oplyser, „at kirken vedlikeholdtes av gaardens opsiddere, og med den goddædighed, som en del Gudshusets elskere undertiden, dog meget sjelden, yde“.

Han omtaler dernæst, at generalmajor *Folckersahm* i 1701 foræret kirken en malet altertavle, forsynet med sit og sin første og anden frues navn og vaaben. Videre at hr. Folckersahms efterfølger, major *Acheleie*, den 2den april 1720 gav 15 rdl. til kirkens reparation og en ko til at leie bort for en aarlig avgift samt en liten kalk og disk av sølv, som endnu brukes av Skiptvet sogneprest til sognebud.

Endelig omtales, „at en, med Consistorie rets dom fra sin mand adskilt og i Christiania boende kvinde *Karen Pedersdatter*, har givet en plydses messehagel, da der tilforn ingen fandtes“.

Der fandtes da ogsaa 2 par messinglysestaker, hvorav det ene par var git av en major og kommandant paa Bosmoe fæstning. En av disse lysestaker er nu i frøknerne *Nielsens* besiddelse og en anden skal være paa Moss.

Kirkens klokke eksisterer ogsaa endnu. Den brukes som gaardsklokke paa gaarden *Skipperud*, vestre.

Omkring 1780 var Skaugs kirke blit saa forfalden, at man maatte ophøre med at holde gudstjenester der. Men helt ødelagt blev den vel neppe før i begyndelsen av det 19de aarhundrede.

I kaldsboken og i den røde bok omtales endnu en 3dje kirke, „*Viflastada kirkja*“, som har staat paa vestre eller østre Vister. Den blev benyttet i den katolske tid og er maaske nedlagt allerede før reformationen.

Dragen.

(Sagn, meddelt av sogneprest *Høegh*).

Der fortælles fra begyndelsen av forrige aarhundrede, at der hver morgen kom en drage, som la sig om taarnkraven paa kirken her, og at den hver aften fløi til „*Karterudaasene*“, hvor den opholdt sig om natten. „Min bedstemor“, siger fortælleren, „var den gang hos stedets prest, og hun fortalte, at hun oftere hadde set dyret. Dets skikkelse var som en slange, men det hadde vinger, og saa hadde det man og lugg som en hest. Saalænge det opholdt sig paa kirken, holdtes ikke gudstjeneste der. Tilsidst blev den skutt med en jernpil“.

Da kirken blev restaurert sidst, fandtes paa kirkeloftet et skelet av et dyr — det lignet en hvals —, 1 meter langt og 1 meter tykt. Det blev av sogneprest Leganger indsendt til Folkemuseet paa Bygdø sammen med Skiptvets gamle altertavle og lysekrone — de sidstnævnte ting blev dog kun utlaant.

Der er en liten dam nede i skogen øst for kirken (nordenfor veigrinden til gaarden Mørk). Den har altid stygt, brunt vand, og det siges, at grunden dertil skal være, at den skutte drage faldt ned fra taarnet i dammen, og at der saaledes kom drageblod deri.

Dammen kaldes endnu Dragehullet.

Prester i Skiptvet.

I et manuskript av sogneprest A. Mørch anføres følgende som prester til Skiptvet før reformationen, nemlig:

1. *Sira Øgmund*, 1368.
2. *Haakon Olavsson*, 1411.
3. *Sigūrdr Bjørnsson*, 1456.
4. *Sira Esbjørn*, 1497.
5. *Sira Even Jonsson*, 1512.
6. *Sira Helge*, sogneprest i Skiptvet og provst i Borgesyssel, 1515—1525.

Efter reformationen:

1. *Peder Jonsson*. Han naadde en noksaa høi alder, men blev blind, saa han maatte nedlægge embedet i 1570. Han flyttet da til gaarden Laimb i Skiptvet, hvor han døde. I hans tid avbrændte svenskerne prestegaarden.
2. *Arvid Henningsson* ankom til kaldet i 1570 og virket her til 1608. Den 8de januar 1592 møtte han paa Eidsberg prestegaard og deltok i provstevalget der. I 1606 blev Andreas Knudsen Broch tilkaldt som pers. kapellan. Broch blev ordinert 14de november 1606 og avla ed samme dag.
3. *Jacob Jonsson Bang*, fra 1608. Ellers ukjendt.
4. *Svend Jonsson Busch*, avla ed som sogneprest 1ste oktober 1622.
5. *Christian Michelsen*. Ogsaa ukjendt.
6. *Ole Christophersen* var prest i Skiptvet fra 20de februar 1654. Han virket her til sin død i 1665.
7. *Anders Lauritsson Spidberg*, sogneprest fra 2den mai 1665. Han blev ogsaa valgt til provst og døde i 1710. Under hans virketid nedbrændte prestegaarden ved vaadeild. Hans søn Jens Spidberg var biskop i Kristiansand.

8. *Jens Andreasson Aalborg* blev utnævnt i 1710 og virket her til 1736, da han døde. I hans tid blev prestegaarden gjenopbygget ny.
9. *Jochum Bendeke* ankom til Skiptvet i 1736 og virket her til sin død i 1744.
10. *Albert Larsson*, sogneprest her fra 1744 til 1759, da han blev forflyttet til Trøgstad.
11. *Niels Christopherson Grøgaard*, sogneprest fra 1759 til 1772. Han blev indsat 11te søndag efter Trinitatis av prest Mangor i Spydeberg. Den 29de mai (pinseaften) 1762 nedbrændte prestegaardens uthusbygninger, og om eftermiddagen samme dag brændte ogsaa kirken. Niels Grøgaard døde 10de november 1772 og efterlot sig 9 umyndige far- og morløse barn i høist trange kaar.
12. *Mag. Rasmus Fleischer* var født paa Sjælland i 1744 og var prest i Skiptvet fra 1773 til 1782. Der fortælles videre om ham, at „den 26de januar 1782 kaldtes han uden derom at have indgivet ansøgning, til Pastor primarius for sognekaldet i kjøbstaden Callundborg i Sjælland. I 1791 blev han Dr. theol., i 1799 sogneprest til Ballerup og Maaløv og døde 6te mai 1804. Med alle sine kundskaber var denne mand ingen heldig geistlig taler“.
Under sit ophold i Skiptvet forrettet han en eneste gang i Skaugs kirke. Den var da saa forfalden, at der ikke oftere kunde holdes gudstjeneste der.
13. *Christopher Resen Broch* blev utnævnt til sogneprest i Skiptvet 11te december 1782. Han var født i 1750 i Biri paa Toten og var orlogsprest i flere aar, før han kom hit.
Den under sogneprest Aalborg opførte prestegaard var nu gammel og forfalden. Den blev derfor nedrevet i 1784. Den nye bygning blev færdig i 1788. I december samme aar døde Broch, kun 38 aar gammel.
14. *Hans Jacob Schmidt*, sogneprest fra 1789 til 1795.
15. *Claus Wilhelm Koren Bull* blev utnævnt i 1795 og virket her til 1801.
16. *Bastian Koth*, født 5te september 1751, blev utnævnt til sogneprest i Skiptvet 2den oktober 1801 og ankom hertil 24de juni 1802. „Han prædikte grundig og opbyggelig og var en retskaffen og agtværdig lærer“.

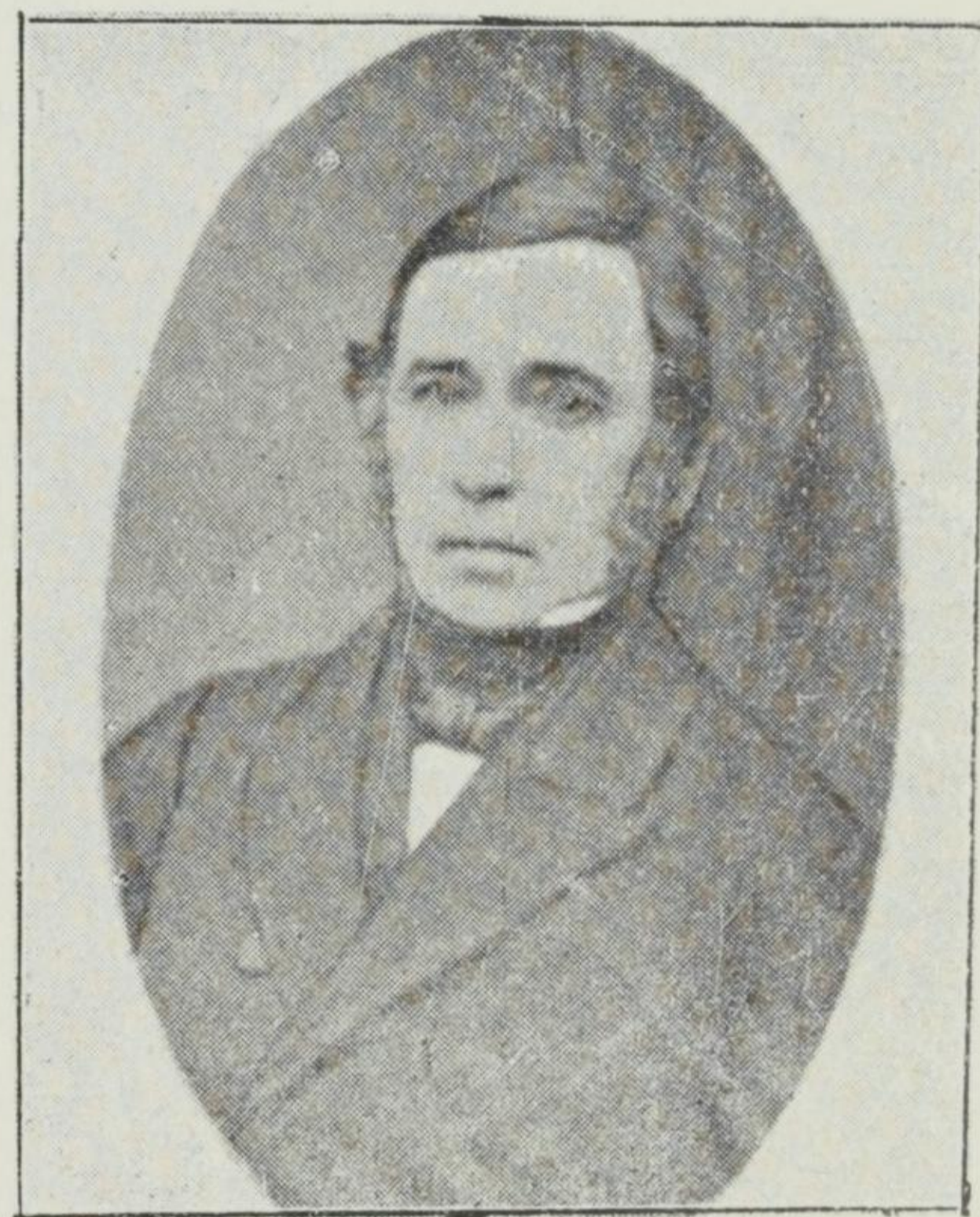
Prestegaarden og jordveien hadde han mottat i en noksaa mislig forfatning. Dette indviklet ham i en proces med almuen. Han bygget selv nyt fæhus, svinestald, sauehus og nyt stabur, og foretok ellers adskillige forbedringer med hus og gaard. Han døde 7de december 1812.

17. *Johannes Michael Klem* blev utnævnt i 1813 og virket som prest i Skiptvet til 1820, da han blev forflyttet.
18. *Jørgen Meldahl Arentz*, sogneprest i Skiptvet fra 1821, og blev forflyttet i 1829.
19. *Johannes Sandberg*, født 20de september 1795, blev utnævnt til sogneprest i Skiptvet 11te august 1829, og virket her til han blev forflyttet 10de september 1837. Han var utrustet med meget gode talegaver.

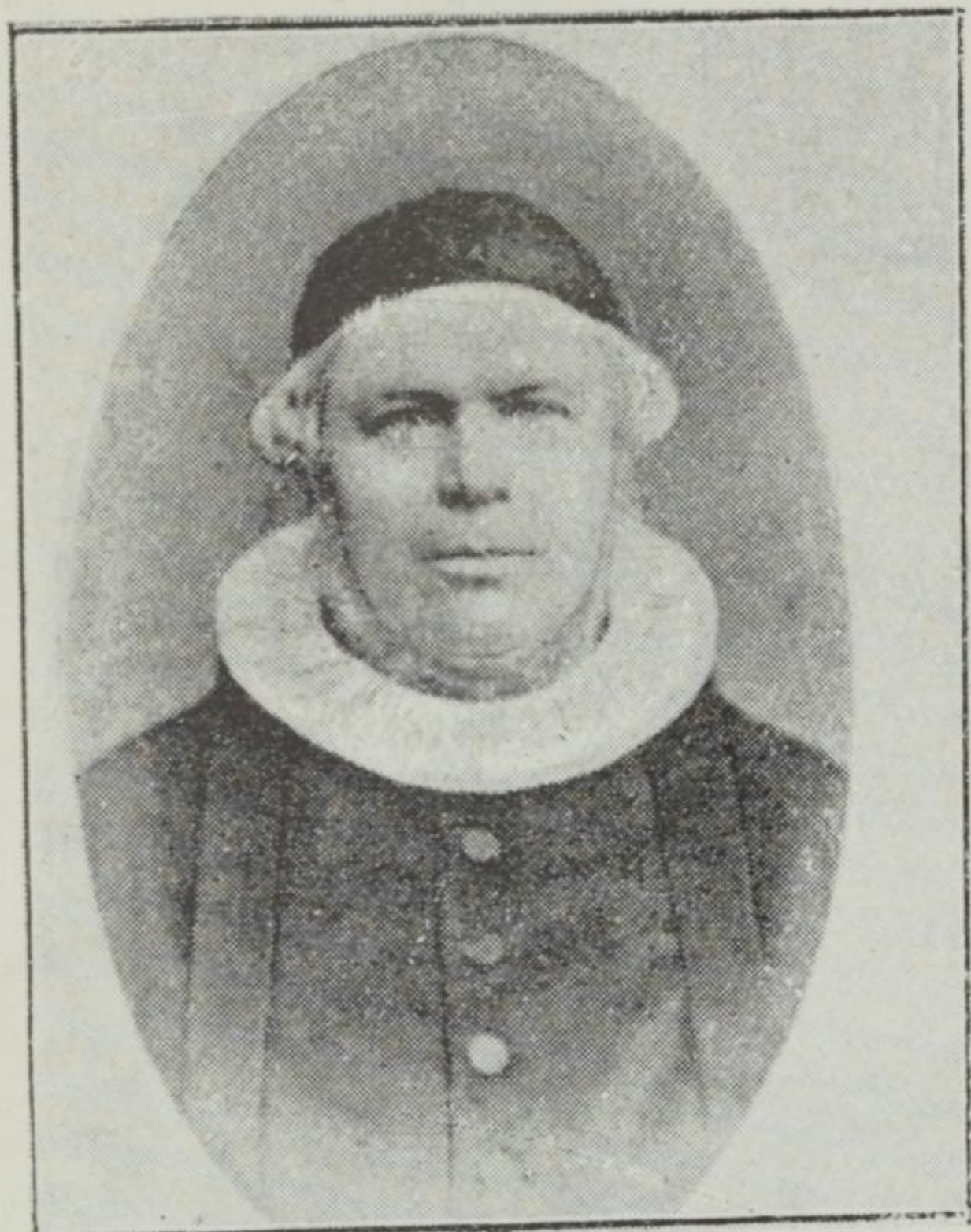
20. *Johan Christoffer Kjøning* er født 6te april 1804 i Stange prestegjeld paa kapellangaarden „Store Lundegaard“, og blev utnævnt til sogneprest i Skiptvet i 1838. Han var da prest i Saltdalen i Nordland og flyttet sydover om sommeren over Trondhjem — Dovrefjeld — Gudbrandsdalen og Kristiania og ankom til Skiptvet i midten av august. Han hadde flyttet i haap om bedre kaar, men blev nok skuffet heri. For husene var

forfaldne, jorden daarlig brukt og kaldets indtægter smaa, saa hans økonomiske stilling var meget vanskelig de sidste aar, han var her. Men saa arvet han uventet ved sin farbrors død over 7000 spd. Han blev da istand til at betale sin gjæld og kunde dertil koste undervisning paa sine 3 sønner.

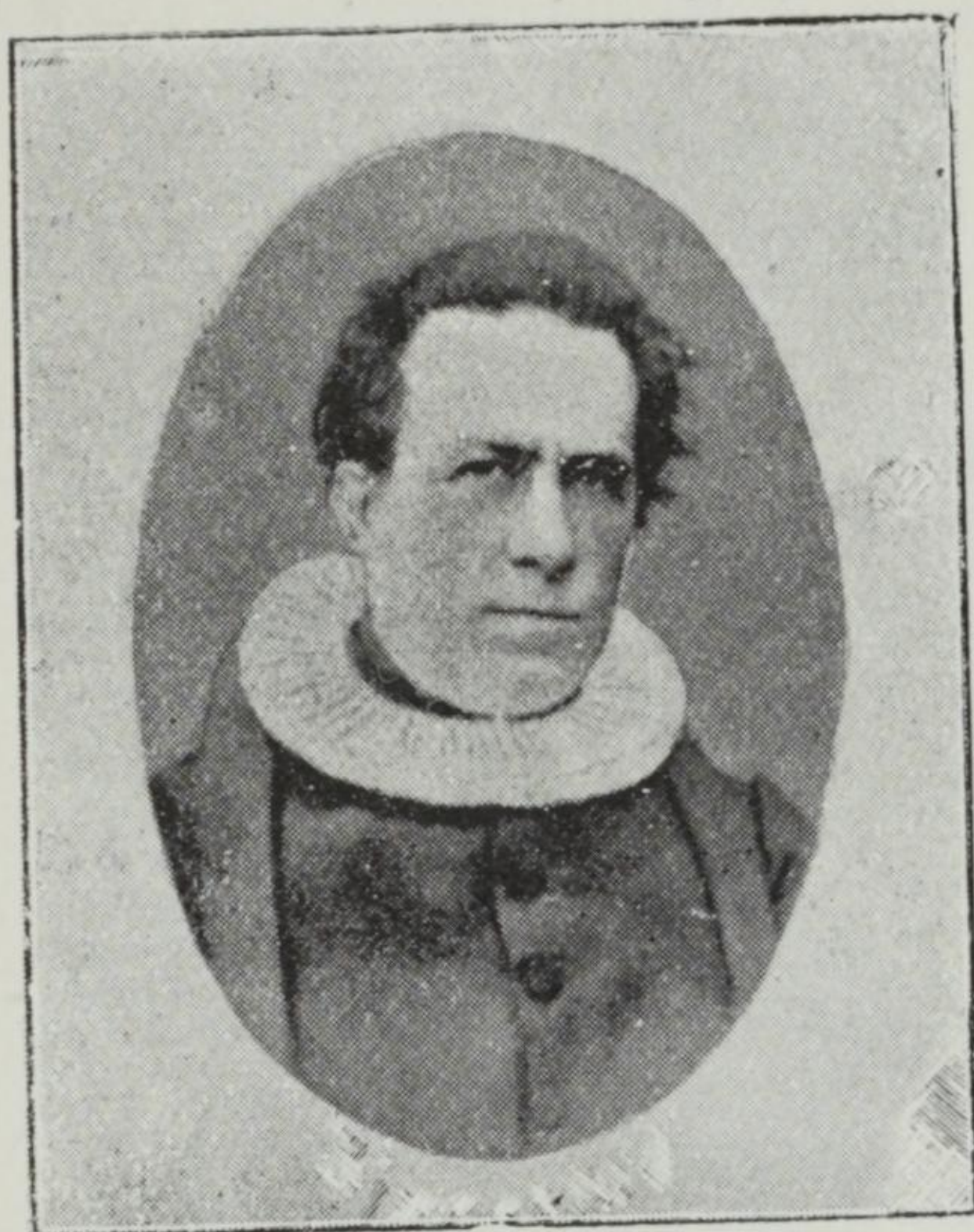
Det fortælles, at Kjøning i 1860 traf en gammel mand, som fortalte at han hadde levet i Skiptvet under 9 prester. Kjøning oplyste da, at han hadde været prest her i 22 aar, hvortil manden svarte: „Aaja, Di kan vel bli salig her ogsaa, da“. Kjøning døde 7de juni 1863 efter kun et par dages sykeleie. Han hadde da været menighetens prest i 25 aar.

J. C. KJØNIG
prest og ordfører.

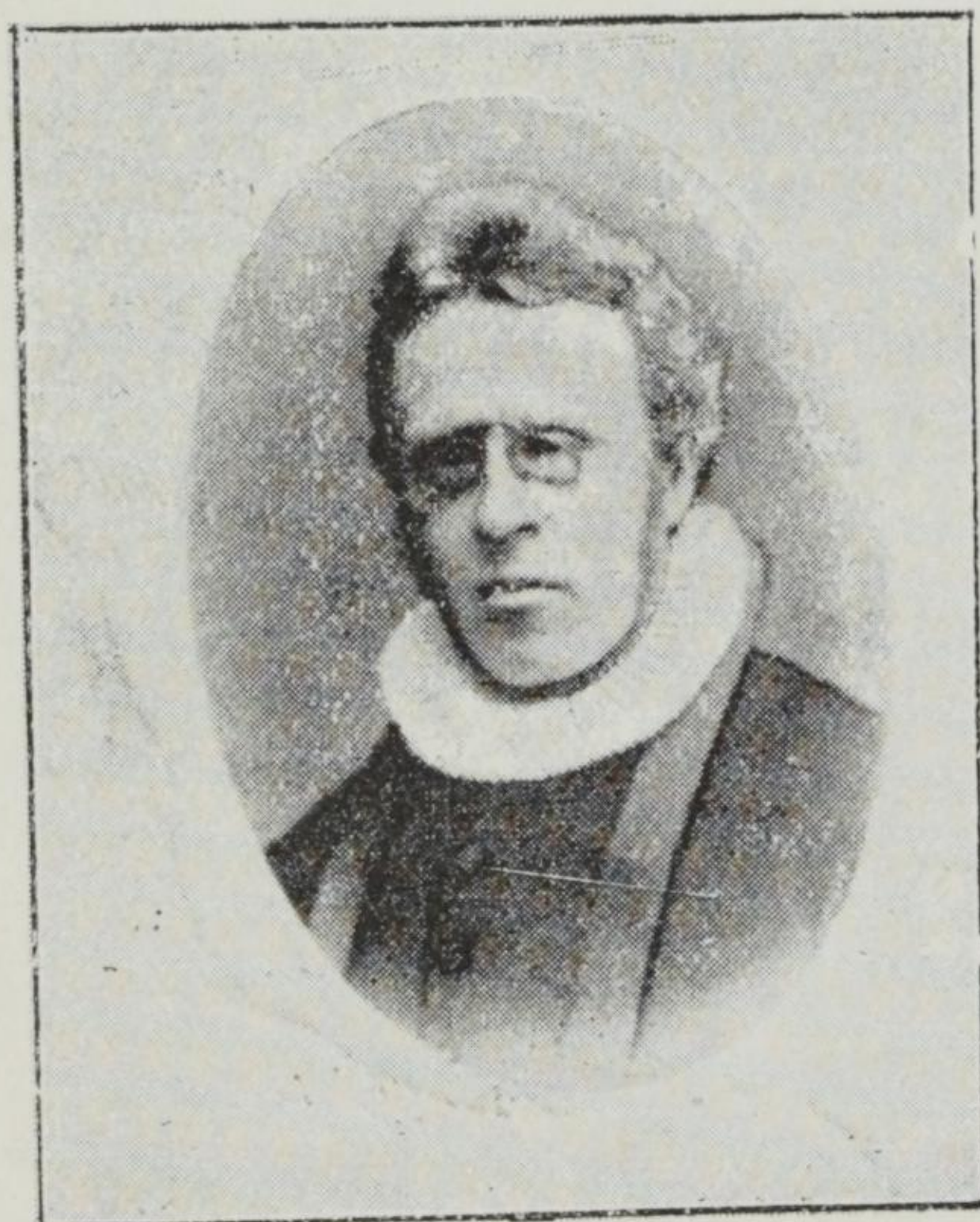

I. M. N. BERNER
prest.

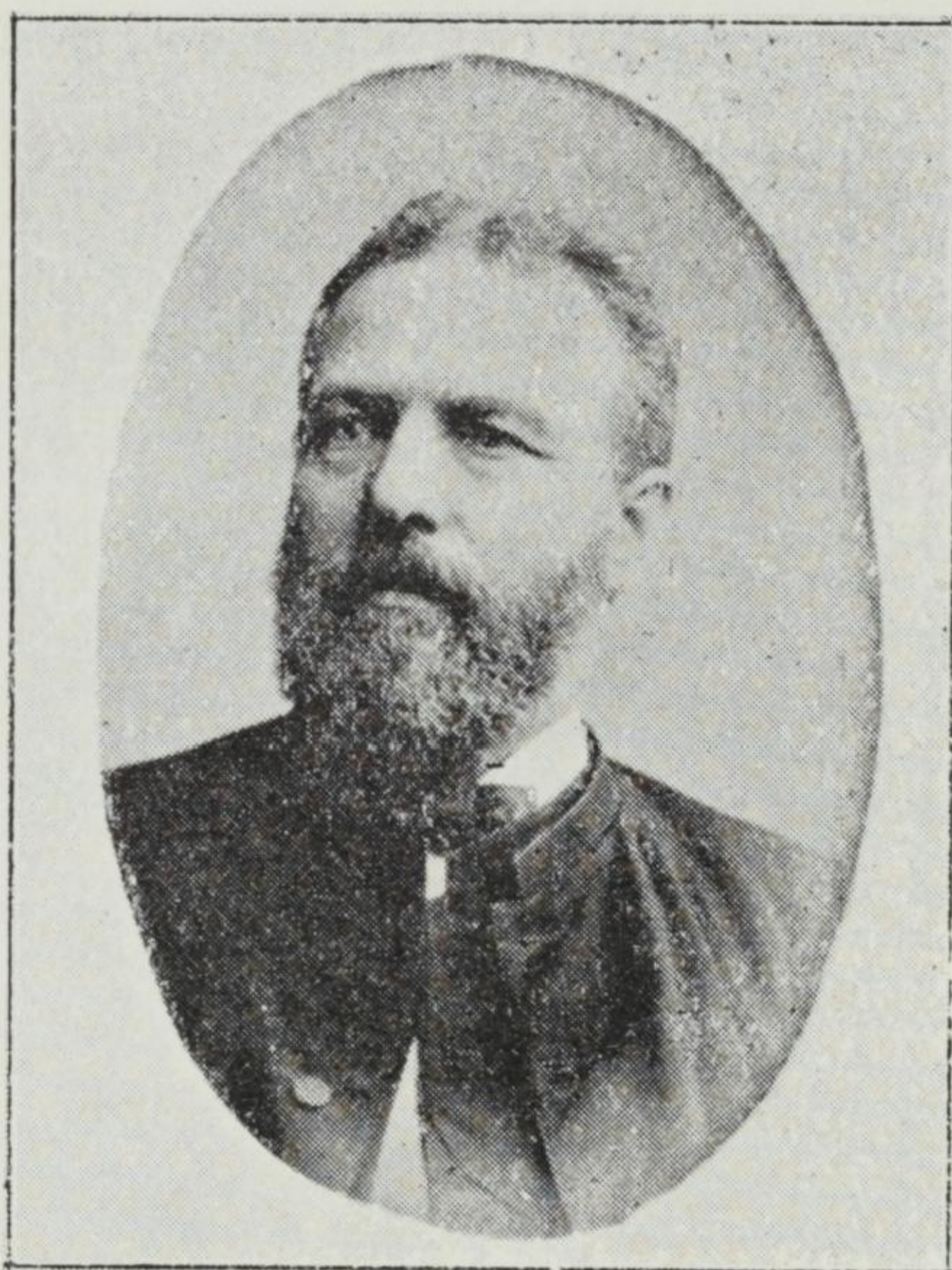
TH. N. BJØRNSTAD
sogneprest.

21. *Ingvard Martin Narcissus Berner* utnævntes samme aar til sogneprest i Skiptvet. Han var født i 1810, blev cand. theol. 1835 og virket her i 12 aar til 1875, da han tok avsked. Han flyttet til Kristiania, hvor han døde 16de november 1883. Hans eftermand blev
22. *Thomas Nicolai Bjørnstad*, født i Kristiansand 1822, cand. theol. 1847 og sogneprest her fra 1876. Men han maatte allerede i 1881 ta avsked fra sit embede paa grund av hjerte- og hjernesygdom og døde i Kristiania 18de april 1885.
23. *Andreas Emil Hansen* er født 1837, cand. theol. 1861 og blev utnævnt som sogneprest til Skiptvet i 1882. I 1891 blev han konstituert som provst og virket her, indtil han i 1896 blev utnævnt til sogneprest til Nøtterø. Han tok avsked i 1911 og bor nu i Kristiania som pensionist.
24. *Philip Wilhelm Nicolai Leganger* blev sogneprest i Skiptvet 1896. Han er født i Eids prestegjeld i Nordfjord 1842. Han tok først lærereksamen

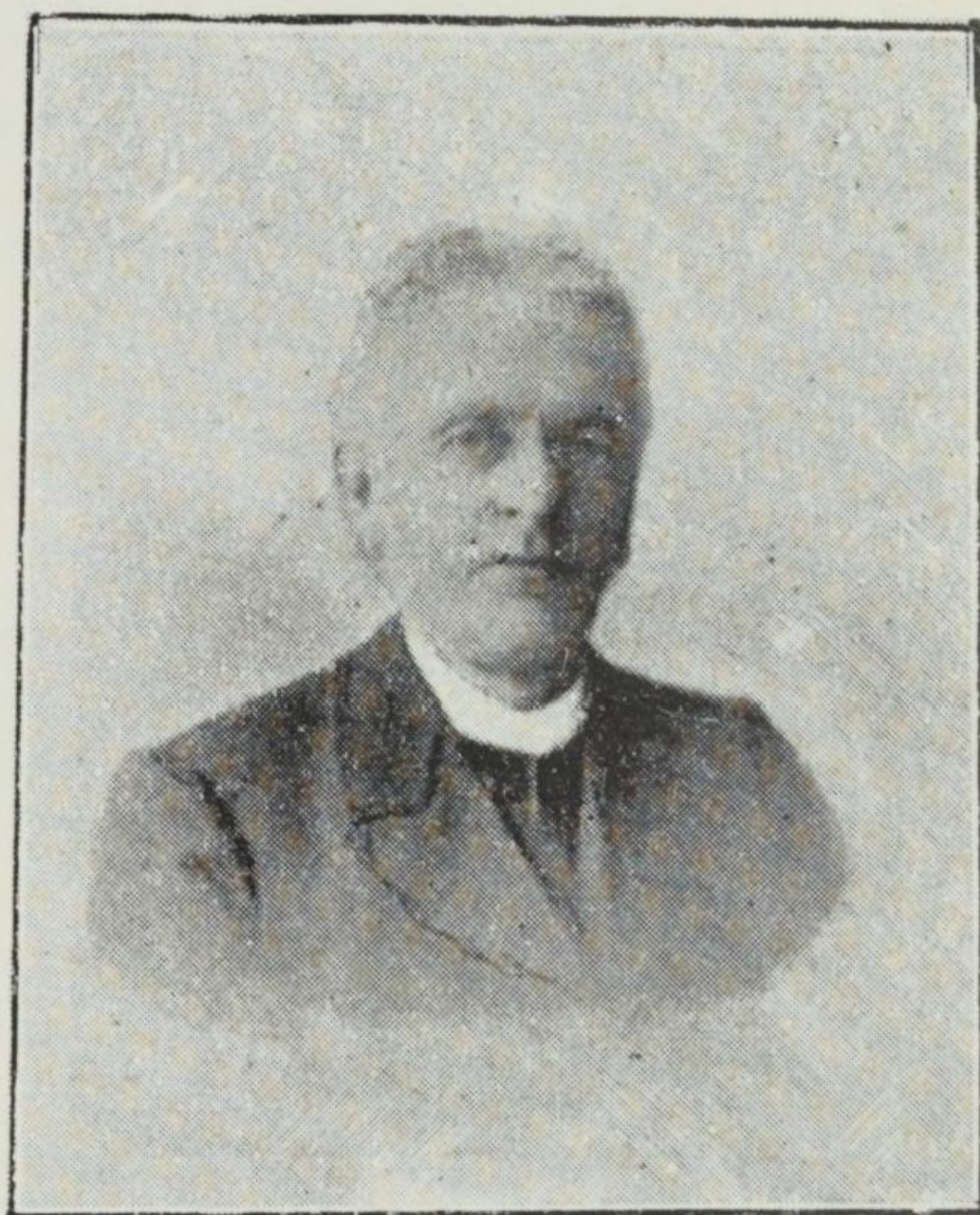

A. E. HANSEN
provst.

ved Stord seminar og virket nogen aar som huslærer. Men saa slog han ind paa den studerende bane og blev cand. theol. i 1871. Her i Skiptvet virket han til 1904, da han

P. W. N. LEGANGER
sogneprest.

PETER SCHREINER HØEGH
sogneprest.

blev utnævnt som sogneprest til Høland, hvor han døde i 1912.

25. *Peter Schreiner Høegh*, født 1847, cand. theol. 1873, blev utnævnt til sogneprest i Skiptvet 1904. Han har nu været menighetens prest i 10 aar og virker her fremdeles.

De moralske forhold.

Sedelighetstilstanden var i 60—80 aarene mindre god her i Skiptvet, idet antallet av uegte barn stilte sig ugunstigere for Skiptvets vedkommende end for flertallet av amtets øvrige bygder. Men i de sidste 20 aar har forholdet stadig forbedret sig, saa at nu staar Skiptvet i sedelig henseende omtrent paa samme trin som rikets øvrige landdistrikter.

Ædruelighetstilstanden var heller ikke synderlig god her i Skiptvet for en mandsalder siden. Her var megen drik og turing, og som følge derav opløb og slagsmaal, særlig under basarer og fester og lignende sammenkomster, og bygden paadrog sig derved et mindre godt omdømme blandt befolkningen i nabobygdene. Imidlertid har der i de senere aar været nedlagt meget arbeide til ædruelighetens fremme i bygden, saa nu har forholdet forandret sig noksaa meget til det bedre.

Allerede i sogneprest Kiønigs tid blev der av presten gjort et forsøk paa at faa oprettet en avholdsforening mot brændevinsdrik. Men der var ingen, som vilde la sig indskrive som medlemmer. Lignende forsøk har ogsaa været gjort senere. For ca. 10 aar siden blev der saaledes stiftet en totalavholdsforening med ikke saa faa medlemmer, og den arbeidet vistnok godt i det første. Men saa begyndte den litt efter litt at sygne hen og kan vistnok nu betragtes som nedlagt. I 1913 blev der stiftet en goodtemplarloge av I. O. G. T. Den har ca. 50 medlemmer og har arbeidet godt til denne tid. For en tid siden blev der ogsaa stiftet en avholdsforening i Vidnes.

Desværre findes her endnu adskillig drik med derav følgende raaskap. Men Skiptvet staar dog nu paa høide med amtets øvrige bygder i ædruelig henseende.

Seder og skikker.

Naar man ser paa seder og skikker iblandt folk, vil en ved nærmere undersøkelse finde, at disse, som saa meget andet, forandrer sig ned igjennem tiderne. Seder og skikker her i Skiptvet, har saaledes i begyndelsen av de sidste hundredaar været noksaa forskjellige fra det, som nu er sed og skik i bygden. I saa maate er det med Skiptvet som med andre steder.

Om det ikke altid er saa let at forklare aarsaken til forandringerne, saa finder vi dog ofte forandringerne av enkelte skikker ganske naturlige. Dette er saaledes tilfælde med skikker, som er knyttet til arbeidsmaater f. eks. Det er saaledes let forklarlig, at man indrettet sin arbeidstid i gamle dage anderledes end det nu er skik. Det skyldes saaledes ældre tiders mere tungvindte arbeidsmaater og ufuldkomne redskaper, at arbeidet gik langsommere før end nu. Intet under, at man da var nødt til at utnytte tiden bedre. Det var derfor skik i de mest travle onnetider at begynde arbeidet om morgenen kl. 4—5.

Og om vinteren var det ikke usedvanlig, at folk stod op for at begynde arbeide til samme tid. Særlig var kvinderne sterkt optat med arbeide om vinteren, idet de foruten det vanlige arbeide i huset og fjøset ogsaa skulde tilvirke alt det, som skulde brukes til klær for husets folk. Hadde mandspersonerne paa gaarden adskillig skogsarbeide i vintertiden, var de nødt til at gaa paa laaven kl. 4—5 om morgenen og treske ved lys, indtil dagen kom, saa man kunde dra til skogs. Ved den fremgangsmaate hadde man haap om at bli færdig med baade skogsarbeide og tresking i ret tid.

I vore dage har man tat maskinene til hjelp, hvorved arbeidet gaar fortere og lettere og den tiloversblevne tid kan anvendes til andre arbeider. Saaledes har vasking og i det hele arbeidet for at holde det rent og pent til enhver tid i huset blit tildelt en

forholdsvis god del av kvindernes tid. I gamle dage maatte man ofte la sig nøie med mindre tid til det, som angik vasking o. l.

Men de satte da pris paa et velstelt og rent hus i den tid ogsaa. Gulvene skulde hvitskures til hver helg, og ikke mindst hver høitidshelg skulde det skinne av skuring og pudsing baade i træ og metal.

Jul.

Julehøitiden begyndte saa smaat lillejulaften og varte til og med nytaarsdag. I ethvertfald var det „full søkn“ igjen efter „trettenhelgja“ om end julen strengt tat varte til tyvendedag.

Lillejulaften var sidste arbeidsdagen „framme“ paa gaarden for husmændene. De skulde ikke møte frem og arbeide igjen før over nytaar. Lillejulaften fik husmændene sit aarsopgjør, likesom de ogsaa skulde smake paa julekosten og julebrygget hos husbondsfolkene.

De møtte tidlig om morgenen, gjerne kl. 4—5, og hadde med julegaver som oftest bestod i et par limer, en ringe eller andre ting, de hadde arbeidet hjemme. De blev mottat med færdig frokost, som den dag skulde være mølje med dram.

Arbeidet var slut for husmændene ved middagstider. Det bestod for det meste i at hugge ved, men ellers skulde det ordnes i uthusene og stelles istand paa gaardspladsen til helgen. Under arbeidet skulde de ha brændevinsflasken med, og naar ret var, skulde husmændene ha drukket sig et godt humør indtil middagstid.

Til middag samledes husmænd og gaardens husstand ved samme bord — selv om dette ikke var skik ellers i aaret. Middagsmaten var helst suppmat.

Straks over middag holdtes aarsopgjør. Husmændene kontrollerte regnskapet ved hjelp av „dagstikka“. Denne var en firkantet omtrent $\frac{1}{2}$ m. lang træstav. Rundt midten gik et indsnit, som inndelte staven i to halvdele. Paa „dagstikka“ blev tallet paa arbeidsdagene indridset. Dette gjorde husmanden ved slutten av hver uke, idet han ved et romertal angav antallet av dagene, han hadde arbeidet „framme“ i uken. Antallet av arbeidsdage om vinteren blev indridset paa dagstikkens ene halvdel. Daglønnen var da 6 skilling. Paa dagstikkens anden halvdel blev

antallet av arbeidsdage om sommeren indridset. Da var daglønnen 8 skilling. Dagstikke var i bruk opover til 60-aarene.

Efter at ha drukket kaffe skulde husmændene gaa hjem. Men da skulde hver ha med fra gaarden et stykke kjøt og flesk, desuten melk eller fløte og nogen lys.

Juleaften skulde man være færdig med arbeidet ved middagstider. Da skulde fugleband være opsat paa laavebroen, likesom det ogsaa skulde være ophængt kornband i træerne ved husene.

Til middag var det suppeemat. Ved 2—3-tiden skjøt man med pistoler for at holde trollkjærringer borte. Siden paa eftermiddagen skulde man bade til jul.

Bare tjenestefolkene fik julegaver. Husmoren skulde gi tjenestgutten et skjerf eller et par nye strømper, og tjenestejenta skulde hun gi et hodetørklæ i julegave.

Hjemmets julehøitid var henlagt til kjøkkenet. Her skulde hele husstanden spise i fællesskap ved det store langbord hver dag i julen til og med nytaarsdag.

Efter nytaarsdag spiste husbondsfolk og tjenerskap ved hvert sit bord, hvor den skik var i bruk.

Paa det dukede bord var anbragt mange, optil seks lys, hvorav de to var store og stod nærmest høisættet. De store lysene skulde brænde baade julekvelden og julenatten alt til den lyse morgen, og siden i helgen hver kveld og morgen til og med nytaarsdagskvelden. Indtil midten av forrige aarhundrede var det skik, at en av husets kvinder vaaket over lysene jule-natten.

Julebordet var ellers rikelig dækket med julemat. Særlig maa merkes „Kakerua“. Denne bestod av 13 kaker ordnet saaledes, at det blev dannet to kakestabler, med 6 kaker i hver. Stablerne stod tæt indtil hverandre med retning tvers over bordet. Den 13de kaken anbragtes øverst og var saa stor, at den dækket begge stablene.

„Kakerua“ hadde sin plads paa den del av bordet, som var mellem høisætesbænken og de store lysene. Den maatte ikke røres før over nytaarsdag. Kakene var almindelige rugkaker.

Ved 9-tiden gik man tilbords. Husfarens plads var høisættet. Husmoren opvartet. Før maaltidet sang man en salme f. eks.: „I denne søte juletid“, hvorefter husfaren læste høit jule-evangeliet av bibelen.

Den viktigste retten var ribbe, ellers spiste man kjøtkaker og pølse.

Øl blev omsendt i et 1^{1/2} l. stort trækruis, hvorav enhver efter behag tømte i sit drikkekar — oftest en spilkum. Brændevinsflasker stod paa bordet, saa hvem som vilde kunde forsyne sig derav.

Som eftermat (dessert) bruktes risgrøt og melk. Maaltidet avsluttedes med salmesang.

Efterpaa skulde husfaren og husmoren tages i haanden og takkes for mat og ønskes glædelig jul. De besvarte julehilsenen ved at ønske glædelig jul igjen.

Husdyrene skulde ha bedre kost om julekvelden; hestene f. eks. fik havre.

Sidste gang dyrene blev røgtet om kvelden, blev det sagt til dem: „Et væl og trevst væl, ikvæll æ de julekvæll'n!“

Juledagsmorgenen var husmoren først oppe, gjerne kl. 5, for at lage istand frokosten. Naar denne var færdig, vækket hun tjenestefolkene eller dem, som maatte op og utføre de nødvendige arbeider i fjøs og stald. Man gjorde sig færdig med arbeidet om morgenen i god tid for at faa anledning til at komme til kirke.

Ved kirken møtte militær av 5te og 6te batteri til kirkeparade. De stod opstillet i 2 geledder fra kirkegaardsporten, ett geled paa hver side av veien, som gaar fremover mot preste-gaarden. Da presten gik til kirken, blev han hilst paa militærvis, idet han passerte geleddene. Efter at presten var gaat ind, marsjerte de militære efter fløimændenes kommando ind i kirken. Ved ofringen juledag skulde de militære gaa først, derefter lensmanden og siden de andre.

Straks man var hjemkommen fra kirken, spiste man middag. Denne bestod av samme slags retter som om julekvelden. Ellers om juledagen skulde man holde sig hjemme. De andre dage i julen kunde man gaa paa besøk, eller man hadde ett og andet arbeide at utføre hjemme.

Nytaarsaften foregik omtrent som julekvelden. 13-aften (5te januar) brændte helligtrekongerslys til minde om de hellige tre konger.

I den senere tid har juleskikkene forandret sig ikke saa litet. Husmandsvæsenet er borte. Derfor er det ikke tale om nogen festlighet lillejuleaften som før i tiden.

Paa julebordet ser vi ikke mere til den omtalte kakerue. Lysene er forlængst fortrængt av lamper, som nu besørger belysningen.

Maten er dog for en del den samme slags, saaledes ribbe til julekvelden. Men en hel del retter har dog blit lavet efter bymæssige forskrifter. Drikkevarene har avtat ikke saa litet; saaledes er hjemmebrygget maltøl en sjeldenhet.

Julehefter til julelæsning blir det kjøpt en del av. En mængde julekort blir sendt og mottat med paaskrevet julehilsen.

Man kommer i vore dage sammen til større juletræfester, likesom de forskjellige lag og foreninger faar istand festlige sammenkomster.

Ved høitiderne paaske og pinse

er det ikke noget særlig at merke med hensyn til de forberedelser, man gjorde til disse. Det har dog været skik at skyte med pistoler paaske- og pinseaften i anledning høitiden. Denne skik er nu avlagt.

Derimot gjorde man langt større forberedelser til St. Hans. Til St. Hans foretok man hovedrengjøring og pyntet med bjerkeløv inde i huset. St. Hans-aften samledes ungdommen etsteds ute i det frie til lek og dans og anden moro. Da brændte man store baal, og for rigtig at faa flammen i veiret satte man ild paa tomme tjæretønder. At brænde St. Hansbaal blev derfor almindelig kaldt at brænde „tjerukvartel“.

Det er fremdeles saa, at St. Hansdag holder sig som et slags festdag. De gamle skikker med at brænde St. Hansbaal og at ungdommen morer sig med lek og dans ute i det frie St. Hans-aften har gaat mere og mere av bruk. Som en erstatning for dette kommer man sammen paa basarer, som ofte blir avholdt ved St. Hanstider.

Barnedaab.

Naar guttebarn var til daaben, skulde det være to pikefaddere og to mandsfaddere, ved pikebarns daab en pikefadder og tre mandsfaddere. At løse hatten av barnet blev kaldt „aa halde paa“.

Før ofret fadderne ved barnedaab. Ved guttebarns daab gik man under ofringen i følgende orden: Først den ene pikefadder,

derpaa den som bar barnet, derefter den som „heldt paa“ og saa mandsfadderne.

Ved pikebarns daab gik konen, som bar barnet, foran, saa den piken som „heldt paa“ og derefter mandsfadderne. Man brukte ikke at gi gaver i „barsøl“ i gamle dage. Barselkone maatte ikke efter sin nedkomst gaa i fremmed hus, før hun hadde været „atti kjerka“, d. v. s., at hun 6 uker efter hadde været til kirken en prækensøndag, hvor presten foran forretningen henvendte nogen ord til hende i sakristiet.

Bryllup.

Det var skik fremover til 60—70 aarene, at bryllup varte i 3 dage. Man holdt paa med festligheterne hver nat til kl. 4—5 om morgenen. De gjester, som var fra grannelaget, gik saa hjem for at hvile. De tilreisende gjester fik komme til ro i bryllupsgaarden, saa mange som kunde faa plads, og nogen blev med til grannegaarden. Men gjesterne samledes igjen i bryllupsgaarden den følgende dag for at spise middag og siden fortsætte med festligheterne. Brylluppet avsluttedes den tredje natten. Kjøkkenmesteren forestod tilstelningen, og han gik omkring og bad mundtlig gjesterne til bryllups.

Et musikkorps bestaaende av 3—4 stykker skulde spille under brylluppet. En blaaste klarinet og de andre spilte fioliner. De skulde spille kvelden før brylluppet, og bryllupsdagen skulde de spille forskjellige stykker om formiddagen, mens gjesterne samledes, og paa veien til og fra kirken skulde de spille ridende foran brudeparret; men først og fremst skulde de spille til dans i bryllupsgaarden.

Kvelden før brylluppet kaldtes fønekvelden. De nærmeste granner sendte fønnene sine til bryllupsgaarden den kvelden. De, som bragte fønnene, var helst de jenter, som ikke fik anledning til at være med i brylluppet. Men fønekvelden kunde de faa se brudefolkene, og de skulde trakteres av bryllupskosten, og de kunde faa danse utover til kl. 10—11 om kvelden. Morgenen efter blev bruden pyntet. Hun valgte selv farverne. Hun bar slør, og blomster var stukket i haaret hendes.

Indtil 1840 var det skik, at bruden bar krone. Denne var av sølv. Til kronens nedre kant var fæstet søvløv, mellem disse var igjen fæstet lange silkebaand (silkehenglar). Sløret fæstedes til kronen.

De fleste bryllupsgjester samledes i bryllupsgaarden om formiddagen, hvor de blev mottat med „skjænk“. Nogen av gjestene var de saakaldte „skyttene“. Dette var helst ugifte mandspersoner, som kom ridende til brylluppet. De medbragte ikke fønn, men istedet skulde de skyte med pistoler. Derfor medbragte hver skytter to stykker, hvormed de skjøt for hver gaard brudedefølget passerte til og fra kirken. Skytterne red forrest i brudefærden. De hadde sporer og var klædt i kapper med brede kraver.

Med skytterne og musikken i spidsen drog brudedefølget til kirken. Saasnart følget saaes fra kirken, tok kirkeklokkerne paa at kime og holdt ved med det, til følget igjen hadde forladt kirken og ikke mere kunde sees fra taarnet.

Hjemreisen foregik hurtig under musik og med avfyring av pistolsalver for hver gaard, følget drog forbi.

Skyttene og musikkere maatte komme litt før tilbake til bryllupsgaarden, saa spillemændene kunde faa tid til at stille sig op paa trappen foran hovedindgangen, og skytterne tilhest kunde indta en passende stilling. Naar brudeparret svinget ind paa gaardspladsen, skulde de mottas med salut og musik.

Middagsbordet var dækket og ventet paa gjestene. Paa bordet stod fønnene plasert i række, idet fønnen fra brudgommens hjem var anbragt nærmest brudeparret, som hadde plads i høisætet.

Idet brudeparret løftet glassene for at drikke første gangen ved middagen, avfyrtes pistolsalve utenfor huset.

Som eftermat til middagen bruktes sukkerbrød.

Straks middagen var over, begyndte dansen. Først danset brud og brudgom brudedansen. Da var det bare brudeparret som danset. Derefter danset bruden efterhaanden med alle guttene og brudgommen med alle pikene.

Det var helst ungdommen, som danset. De andre underholdt sig paa andre maater f. eks. med kortspil.

Straks det blev mørkt indfandt det sig en hel del fremmede utenfor husene og skjøt til ære for brudeparret. Skytterne i brylluppet maatte passe paa at besvare skytningen med pistolsalver.

Som før nævnt varet bryllupsfestlighetene hver nat til kl. 4—5 om morgenen saa længe brylluppet stod paa.

I senere tider holdes bryllup saavel som andre gjestebud bare en dag. Større bryllup er ellers blit mere sjeldne. Giftermaal foregaar nu ganske likefrem idet brudefolkene lar sig vie i kirken i overvær av sine nærmeste, eller ogsaa foregaar vielsen i prestens kontor. Enkelte reiser til byen for at vies.

Begravelse.

Den avdøde blir vasket og lagt bort, indtil man har forskaffet svøp og kiste. Baade svøp og kiste blev lavet hjemme i bygden i tidligere dage. Nu kjøpes begge dele fra byen. Paa begravelsesdagen staar kisten i likhuset. Liket er ikke dækket. Det blir gjort, naar man skal til kirken.

Likhuset er gjort av granbar. Enten kan likhuset være opført for anledningen som et særskilt hus paa gaardspladsen, eller ogsaa kan et rum i en av uthusbygningerne eller i hovedbygningen indrettes til likhus. Taket eller rettere loftslægget i likhuset er oftest dannet av lakener.

Paa forskjellige steder i tunet er opsat smaa granbusker. Fra likhusets dør er dannet en allé av granbusker bortover til det sted, hvor likvognen venter. Toppen paa granbuskene er knækket og vender ned.

Gjestene medbringer fønn og i den senere tid kranser. Kranse- sene blir lagt paa baaren i likhuset, saalænge det er plads paa den. Naar gjestene kommer, gaar de først til baaren. Om denne staar den avdødes paarørende, saalænge gjester ankommer.

Det blir talt ved baaren i sørgehuset. Efter talen, blir liket dækket og lokket lagt paa. Til kirken kjøres i skridt. Paa flere steder er det strødd hakket granbar tvers over veien, likesom det paa sommesteder er opsat 2—3 smaa granbusker paa hver side av veien. Denne tilstelning findes ved flere av de veiskjel likfølget passerer. Det er venner og bekjendte til den avdøde, som saaledes viser denne den sidste æresbevisning.

Kirkeklokkerne ringer i 10 minutter før likfølget kommer til kirken og holder ved, til kisten er sænket i graven, hvorefter jordpaakastelsen forrettes.

Ved den saakaldte „førelikfær“ skilles gjestene ved kirken, ellers blir de med tilbake til sørgehuset og er sammen eftermiddagen og kvelden utover.

Indtil midten av forrige aarhundrede var det skik ved enkelte begravelser, at bare nogen faa gjester blev med tilbake fra kirken til sørgehuset. De andre tok ind paa et mindre sted, f. eks. en mindre gaard eller en husmandsplads, og fortsatte samværet utover eftermiddagen og natten. Dette blev kaldt „at drikke efter“. Fra sørgehuset hadde de medbragt mat, f. eks. smørrebrød, og rikelig med drikkevarer.

De, som gjorde begravelsen, hadde ordnet det hele baade med hensyn til husrum saavel som med mat og drikkevarer.

*

Det ser ikke ut, som man koster mindre paa begravelsen nu end før. Heller er det motsat, og større begravelser er almindelige. Sterke drikke er nu litet brukt ved saadanne anledninger, derimot har den andre bevertning blit kostbarere ved begravelser saavel som ved andre gjestebud.

Skikker.

Fønn.

Det har været og er fremdeles skik at gjestene medbringer fønn til begravelser og bryllupper. Egentlig maa fønnen betragtes som en sending fra gaarden eller familien.

I ældre tid bestod fønnen av fønnosten, et sukkerbrød, 5—6 rugkaker og mindst 6 mærker smør. Fønnen blev baaret i fønnkurven. I fønnkurven blev osten sat midt i, og smørstykket blev sat ovenpaa, mens rugkakene blev stillet paa kant i kurven rundt osten. Sukkerbrødet fik ikke plads i kurven og maatte bringes paa anden maate. Paa gjestebudsbordet blev fønnostene stillet i række, mens det medfølgende sukkerbrød blev sat ovenpaa osten.

Osten utgjorde den viktigste del av fønnen. Den var laget av mindst 100 liter nysilt melk og formet i en stor ringe.

Den blev laget paa den maate, at man fik osten i den søte melken til at løpe sammen ved hjelp av „vasle“, derpaa lot man ostemassen bli i mysen og sammenkokte det hele.

I den senere tid benyttes ikke fønnost mere, sukkerbrødet utgjør nu den viktigste del av fønnen.

Ved bryllupper er det blit mere og mere skik at gi brudeparret gaver. Disse bestaar for en væsentlig del i sølvgjensstande og penger. Gaver blir ogsaa git barn paa sin daabsdag og konfirmanten paa konfirmationsdagen.

Sommerdagen (14 april) skal man spise fløtegrøt. Det gir haap om stort melkeutbytte om sommeren.

St. Hansdag skal det ogsaa være fløtegrøt. Den skik holder ved endnu.

Fra gammelt har det været skik at spise *onnegrøt* efter onnene, saaledes efter *vaaronn*, *slaatonn* og *skuronn*. Onnegrøten bestaar ogsaa av fløtegrøt.

Langfredagen skal man spise erter til middag.

Skikker, som knytter sig til julen.

At ha juletræ har været skik, saa langt tilbage gamle folk kan huske.

Sætte op kornband paa laavebroen og i træer ved husene er skik den dag i dag. I det senere sætter man ogsaa kornband paa gravene.

At gaa julebuk er skik fremdeles.

En nu avlagt skik var, at skøieragtige gutter gik rundt i grænden natten mellem 1ste og 2den dag jul og maaket gjødsel ind gennem fjøsgluggen og ind i fjøset igjen, saa at budeien fik et stort stræv med at maake ut igjen om morgenen.

Folketro.

Nissen

har i ældre tider været velkjendt her i bygden. Han var liten med graa klær og rød toplue. Men han var tung. Saaledes fortælles det, at det maatte to hester til for at dra bort en nisse, som var fundet død engang. Bedst var det at holde sig tilvens med nissen. For han kunde være en god hjælper for dem, som var snille mot ham, men fik en nissen til uven, saa var det uheld og motgang at vente sig.

Nissen holdt sig meget i fjøs og stald. Særlig la han sin elsk paa graa hester og graa kuer. Disse stellet nissen for, saa de altid var fete og trivelige. For dette skulde han ha julegrøt, og enkelte steder gav de ham ogsaa et par skindbukser. Da syntes han, det var rigtig fint. Saaledes skal nissen paa Skjelle ha sagt: „Bukser har je utav gult bukkeskinn, staa litt utifraa me!“

Nissens hjemsted var egentlig i fjeldet, men det ser ogsaa ut, som enkelte nisser bodde under jorden. Han skulde eie mange penger og hadde mange hester og kuer. Alle hans husdyr var graa. Kuene hans hadde bjelder allesammen. Han var baade braasint og langsint. To nisser røk av og til sammen i slagsmaal.

At han var langsint fik nok de folk merke, som hadde været saa uheldige at komme paa kant med ham.

I det hele har nissen været en behjertet fyr; men for torden var han dog ræd. Han kaldte tordenen den store trommeslageren. Han hadde tilhold paa mange steder her i bygden. Saaledes paa Liverud, Guldhaugen, Ski, Onstad, Skjelle og fl. st.

*

Det fortælles om en husmand, som nissen var saa slem med. Tilsidst maatte husmanden flytte fra pladsen, fordi han ikke fik ha i fred hverken husdyr eller andet.

Pladsen stod øde en tid, til det kom en og bygslet pladsen. Det blev sagt den nye husmanden, hvordan nissen hadde skadet den forrige. Allikevel kom nu den nye husmanden flyttende med sine ting. Nogen av disse ting sendte han op paa fjøstrevet.

Men nissen kastet dem ned igjen, saa fort manden sendte dem oppaa. Tilslut blev manden utaalmodig og ropte: „Kan du ikke la tingene mine ligge i fred da!“

„Nei“, svarte nissen, „for gjødselen fra „kua di“ falder ned paa bordet til mig. Men vil du flytte fjøset dit, skal jeg late dig i fred.“ Manden sa, at det kunde han ikke gjøre, for han hadde ikke til saa stort pengeutlæg. „Det er det samme,“ sa nissen, „vil du lage istand tomt til fjøs, skal jeg greie resten.“ Manden gik ind paa det og laget istand ny tomt. Og natten efter hørte husmanden det tømret og hamret saa det sang, og om morgenen saa han det gamle fjøset sit staaende paa den nye tomten. Siden gjorde nissen ham ikke noget vondt, men nissen hjalp til, saa at husmanden blev den rikeste mand i bygden.

*

Det var engang julekvelden, at konen paa gaarden laget istand julegrøten for nissen. Men da manden hendes ikke likte, at hun la smør i grøten, la hun smørret under grøten og bar den bort paa laaven.

Nissen kom da og skulde smake paa grøten. Men da han ikke saa smør i blev han saa sint, at han sprang ind i fjøset og vred hodet av den gildeste kua. Han gik likevel tilbake og spiste av grøten og kom tilslut ned til smørret paa bunden. Da blev han saa kjed, fordi han hadde dræpt kua, at han gik ind i fjøset og fik den avveien og satte ind en av sine egne i stedet. Men

juledagsmorgenen kunde ingen merke, at det var skiftet ku paa fjøset, saa lignet den nye kua den, som hadde staat paa baasen dagen før.

*

Konen paa Guldhaugen saa engang to nisser slaas mellem Guldhaugstuene en vinterkveld. Den ene kom gaaende med en stor høibør fra det ene Guldhaugen og møtte saa en nisse fra den andre stuen. Og saa tok de paa at slaas, saa høiet gjøv om dem. Konen saa ikke, hvordan slagsmaalet endte, for hun syntes det var fælt at se paa og gik ind. Men om morgenen kunde man ikke se spor efter slagsmaalet, man fandt ikke saa meget som et straa efter høibøren engang.

*

Nissen var ikke at spøke med. Han kunde ta folk ind i berget til sig. Da fik de graa-erter til mat. Han slap dog folk ut igjen efter 3—4 dage, dersom de undslog sig for at spise hos ham.

*

Det gik ofte ut over husdyrene. Paa Liverud la han saaledes en hest dobbelt og under forkrybben om natten. Da man kom i stalden om morgenen, var hesten død.

*

Han brukte ogsaa at lage fletter i manken paa hesten. Disse kaldtes nissefletter. Enkelte ganger flettet han sammen haaret paa manken slik, at hesten ikke fik bøie halsen sin.

En kunde gjøre nissen magtesløs ved at bede fadervor.

*

Paa Liverud var det mange nisser. Engang gik manden paa gaarden op i et træ ved husene for at skyte nissen en kveld. Han behøvde ikke vente længe, før det kom en som han skjød, saa den blev liggende død. Men da blev det liv; det kom yrende fuldt av nisser fra alle kanter og førte den døde nisse med sig for at begrave den. Siden den dag er det ikke set nisse paa Liverud.

*

Av andet, som kunde skade folk, kan nævnes nøkken. Han holdt til i elven eller i vand. Han fulgte gjerne de, som rodde

om kvelden, for at faa tak i dem. Nøkken kunde vise sig i forskjellig skikkelse. Saaledes viste den sig som en halv mand, en halv hest eller en halv baat. Den skrek stygt.

*

Naar man var ute og kjørte, hændte det ret som det var, at hesten blev holdt, saa den ikke kom av flekken. Da kunde man løse den ved at ta „huelaget“¹⁾ av den og læse fadervor gjennom dette.

Saaledes fortælles det om en mand, som kjørte efter jordmor: Idet hesten skal op en liten bakke, blir den staaende og var ikke til at faa hverken frem eller tilbake. Da manden ingenting kunde se, som kunde hindre hesten i at komme frem, skjønte han, hvordan det hang sammen. Han tok „huelaget“ av hesten og læste fadervor gjennom det, og hesten var løst med en gang.

*

For en anden blev hesten holdt paa Sperstadhøgda en kveld. Da manden skjønte sammenhængen, gik han frem til hodet av hesten og lettet litt paa huelaget saa meget, at han gjennom aapningen under dette fik ropt: „Hvor var du, da Kristus blev født?“ Men da blev heller ikke hesten holdt længere. Den satte av sted, saa det var med nød og neppe manden fik slængt sig paa lasset, og slik som hesten sprang da, hadde den sjelden gjort.

Varulv.

Dette var et slags underlige mennesker, helst mandspersoner. Almindelig gik de hjemme paa gaarden og arbeidet som andre. Men til enkelte tider blev de som besatte og rendte om i skog og mark i længere tid.

Naar rien var over, kom de tilbake til gaarden, men saa da medtat og forkomne ut.

I munden hadde de ofte haar og bar merker, som de skulde ha bitt i vilde dyr.

*

Vardøger var ogsaa kjendt. Dette kunde følge nogen hver, ja muligens hadde hvert menneske sit vardøger. Ingen kunde se det, men det gik gjerne i forveien for en.

---

¹⁾ Hestens hodetøi.

Var saaledes en i huset ventende hjem, saa hørte en ofte vardøgeret hans gik i gangen og tok i døren en god stund førend den som var borte, endelig kom.

*

I det hele var det nok av onde magter, som vilde gjøre en skade. Derfor trængtes det kraftige midler til at beskytte sig mot disse væsener. Og midler hadde man. Et av de allersikreste var svarteboka. Men den, som hadde svarteboka, kunde da ogsaa løse og binde selve djævelen. Ved hjelp av svarteboka kunde en ogsaa stanse skogbrand. Naar skogbrand var brutt ut, hentet man gjerne en, som var i besiddelse av nævnte bok, for at han skulde stanse branden. Det foregik paa den maate, at vedkommende mand gik rundt varmen og sa: „Hit kan du gaa, men ikke længre.“ Og det hjalp.

*

Som før nævnt skjöt man om julekvelden for at verne sig mot trollkjærringer. I den samme hensigt var det vel at man skjöt om paaske- og pinseaften. I Rakkestad skjöt man i ethvert fald om paaskeaften for at holde paaskekjærringen borte.

*

Naar man skulde kjøre f. eks. til byen om kvelden eller natten, tok man gjerne en brændende brand og korset med over den forspændte hest, saa at intet skulde kunne stjæle magten utav hesten i byveien.

*

Naar man gav bort eller solgte et spand melk, skulde man først korse over melkespandet med en brand, som det var varme i, før en leverte det fra sig. Saaledes beskyttet en kuene sine mot den, som fik melken. Det kunde hænde denne var misundelig, fordi den, som solgte melken, hadde saa gode kuer, og vilde bringe ulykke over buskapen.

Ungdomsarbeide og foreningsliv.

Skiptvet ungdomslag.

I.

Det har været dannet to ungdomslag i Skiptvet. Det første blev stiftet av daværende stiftskapellan Kr. O. Nordlid 5. juledag 1896. Dette foregik paa den maate, at Nordlid anmodet interesserte om at møte i prestegaarden for at drøfte spørsmålet angaaende opprettelse av et ungdomslag i bygden, og resultatet av dette møte blev

Skiptvet ungdomslag.

Kr. O. Nordlid blev lagets første formand og virket som saadan i laget, indtil han utpaa vaaren 1897 flyttet fra Skiptvet.

Næstformanden ordfører J. Andersen, som dengang bodde paa Karlsrud, ledet saa ungdomslagets virksomhet resten av aaret 1897.

I 1898 var Petter Chr. Ladim formand, i 1899 Anton Wang, og i de paafølgende to aar 1900 og 1901 Olaves Haga. Efter de første 3 aars forløp merkedes det inden laget mindre interesse for det ungdomsarbeide, som fører ungdommen fremover og opad, men i navnet bestod dog laget til vaaren 1905, da ungdomslaget nedlagdes for godt.

Ungdommen sluttet sig mandjevnt lil ungdomslaget, og det aarlige medlemstal var omkring 120.

Ungdomsmøtene blev avholdt paa prestegaarden i den første tid, men efter at Nordlid var flyttet, kom laget sammen til møter i kommunelokalet paa Karlsrud. Dengang blev klasseværelset for den nuværende smaaskole paa Karlsrud benyttet til kommunelokale. Men allerede i november 1897 kunde ungdomslaget ta sit nyopførte hus „Solheim“ i bruk, og dette blev det fremtidige møtested.

Skiptvet ungdomslag sluttet sig noksaa snart til Eidsiva fylkeslag. Eidsiva ydet ungdomslaget god støtte ved sine foredragsholdere. Av disse var det flere, som besøkte laget oftere, saaledes Peter Slotsvik og Olaf Funderud og kirkesanger Raanaas fra Heli.

Men for det meste maatte dog laget lite paa egne kræfter.

I Kr. O. Nordlid hadde man en, som har nedlagt meget og godt arbeide blandt de unge her i landet. Og det fortælles av medlemmerne, som var med i Skiptvet ungdomslag, at de husker Nordlid som den, der hadde evne til at lede laget og til at gjøre det hyggelig for medlemmerne.

Foruten det ordinære arbeide i laget enedes man snart om at arbeide for at faa opført eget ungdomslokale. Og da laget alene ikke evnet et saa stort foretagende, blev det besluttet at bygge i fællesskap med Skiptvet venstrelag.

Det besluttedes at bygge huset paa østre side av hovedveien til Spydeberg, litt nord for veiskjellet til nordre Kaafel paa en parcel av Vestgaard. Tomten blev bygslet og det betaltes i aarlig avgift kr. 1.00.

Man tilveiebragte midler til bygning paa flere maater. Saaledes tegnedes et større beløp ved aktier. Hver aktie var sat til kr. 5.00.

Ved basarer fik man ind mange penger. Saaledes avholdtes en basar i prestegaarden vaaren 1897, og længre frempaa sommeren blev det avholdt en større basar paa Kaafel.

Dernæst henvendte man sig til interesserte om at yde materialer eller arbeide. Paa den maate kom man et godt stykke paa vei, idet laget fik en god del materialer, likesom en hel del arbeide, f. eks. kjøring og muringsarbeide, blev gjort gratis. Det man endnu manglet blev tilveiebragt ved hjælp av laan.

Som før nævnt kunde Skiptvet ungdomslag allerede i november 1897 flytte ind i sit eget lokale Solheim. Bygningen var indredet saaledes, at den hadde en stor sal med scene i den nordre og galleri i den søndre ende. Galleriet kunde ved hjælp av løse lemmer omdannes til et større værelse. Under galleriet var et værelse, kjøkken og gang.

I 1898 anskaffet laget et harmonium, kjøpt hos Brødr. Hals for kr. 120.00.

Av en daværende læseforening fik ungdomslaget en boksamling. For at faa adgang til at laane bøker, maatte betales

kr. 0.50 aarlig. Boksamlingsstyret blev valgt av ungdomslaget. Laget hadde saaledes paa forholdsvis kort tid kommet et godt stykke paa vei.

Men saa kom omslaget, idet interessen for ungdomsarbeidet avtok, og laget blev nedlagt vistnok i mars 1905.

Harmoniet hadde forinden blit utloddet, boksamlingen var kommet i uorden, og endelig blev ungdomshuset Solheim solgt til Skiptvet kommune for at benyttes til kommunelokale.

Skiptvet ungdomslag.

II.

Men om Skiptvet ungdomslag hadde nedlagt sin virksomhet, saa hadde det dog oparbeidet saapas interesse for ungdomssaken, at ungdommen savnet laget nu naar det var borte.

Derfor ser vi, at det allerede i 1907 blev dannet et nyt ungdomslag i Skiptvet. Og dette lag har i de 6—7 aar det har virket, i det store og heletat vokset med aarene og stadig vundet øket tilslutning. Av lagets forhandlingsbok ser vi, at det kom en del ungdom sammen i kommunelokalet Solheim lørdag den 9de november 1907 for at overveie, om man burde gaa igang med nyt ungdomslag. Anton Tonstad fremholdt ungdomssakens betydning og anbefalte dannelsen av nyt ungdomslag. Og da de andre var enige med Tonstad, blev laget stiftet med det samme. Tonstad valgtes til formand og stod som saadan til mai 1908, da han ønsket, at næstformanden Olaf Haug skulde overta formandsstillingen. Haug ledet saa lagets virksomhet resten av aaret 1908 og gjenvalgtes til formand i 1909.

1910 stod B. Berge som lagets formand, for 1911 blev A. Huus valgt, 1912 B. Berge, 1913 A. Huus, og paa aarsmøtet i slutten av 1913 valgtes Trygve Gauksdal til lagets formand for 1914.

Ved siden av formanden valgte laget hvert aar 5 medlemmer, som sammen med formanden utgjorde lagets styre. Styret bestod av 3 mænd og 3 kvinder, og fungerer som før nævnt ett aar ad gangen. Formanden vælges ved særskilt valg.

Antallet av betalende medlemmer har været:

I 1907	.....	87 medl.
- 1908	.....	129 „
- 1909	.....	71 „

I 1910	89 medl.
- 1911	121 „
- 1912	58 „
- 1913	111 „

Møtestedet har været kommunelokalet Solheim, som laget har faat overlatt til sine møter.

I de tre første aar hadde laget ett møte i maaneden, men fra begyndelsen av 1911 gik man over til at ha et møte for hver uke. Om sommeren har det været en længere ferie.

Som underholdning paa ungdomsmøterne har det været holdt foredrag over emner av almendannende indhold saavel som over emner av faglig art. I dette stykke har laget for det meste været henvist til kræfter blandt sine egne medlemmer. Men laget har ogsaa blit støttet med foredrag av ikkemedlemmer. Saaledes har sogneprest P. Høegh holdt flere, kommunelæge Kr. Gløersen et par, likesom lærer R. Lunde og herredsgartner Abrahamsen har holdt foredrag.

Som indmeldt i Eidsivas foredragslag har Skiptvet ungdomslag hat besøk av tilreisende foredragsholdere. Saaledes har Hans Reynolds i 1908 førtalt om sine reiser paa Vesterhavsøene, direktør N. Ødegaard fra Aas landbrukshøiskole holdt i 1909 foredrag om: „Ungdommen og jordbruket“, i 1911 og 1912 besøkte stiftskapellan B. Th. Anker ungdomslaget og holdt foredragene „Elskhug og giftamaal“ og „Kva kreiv vaar tid av ungdomen“. Fru Laura Schulerud-Bugge holdt i 1911 foredrag om: „Vigtige livsspørsmal“ og i 1913 om „Tankens og aandens utvikling“. Nuværende folkehøiskolebestyrer Olaf Funderud holdt i 1909 foredrag om: „Hvordan ungdommen bør stille sig til konfirmationen“ og i 1913 om „Fra en ferietur i Danmark“. Oberst H. Angell har holdt foredrag om: „Norsk bondekultur“, landbruksskolebestyrer Kolstad om: „Hesten“, Elias Melvær har holdt foredrag av pædagogisk art, skuespiller Bugge har holdt oplæsning.

Ellers har ungdomslaget hørt foredrag om tuberkulose, holdt av direktør Grundt, likesom nogen faa andre utenbygds har holdt foredrag i laget.

Lagets haandskrevne avis „Glimt“ har i allefald siden begyndelsen av 1910 utkommet til hvert møte og har bidrat i god mon til underholdningen. Redaktøerne har som regel klaget over, at bladet ikke har faat tilsendt stykker nok.

Spørsmålskassen har blit aapnet som regel til hvert møte, og baade spørmaal og besvarelser har blit oplæste til almindelig munterhet for tilhørerne.

Til hvert møte har det blit oplæst et kort referat av det foregaaende møte.

Sangen har været en viktig del av underholdningen. For det meste har det været enstemmig sang, men ogsaa flerstemmig. Flere av medlemmerne har kjøpt Alvestads sangbok, likesom laget har en del sangbøker til utdeling paa møterne. Møterne begynner og slutter med sang, likesom der synges under møtet.

Runddanser er ikke tillatt paa møterne, men derimot lek. Folkeviseleke blir meget brukt. I 1909 fik ungdomslaget frk. Semb hertil for at avholde et kursus i folkeviselek.

Imellem har laget opført skuespil; saaledes er „Rationelt fjøsstel“ blit opført 2 ganger og „Ikkje vaksen“ og „Folk“ har blit opført en gang hver. Ved opførelse av skuespil har det været adgang for alle mot indgangspenger. Likeledes har laget ved forskjellige anledninger fremvist tablaer. To ganger i aaret er det festlig tilstelning med dans.

Som indmeldt i Eidsiva ungdomslag har Skiptvet ungdomslag deltat i Eidsivas sommerstevner. Disse stevner har været en glædelig avveksling i programmet, og mange av foreningens medlemmer har benyttet anledningen til at reise til stevnerne.

Det er forsøkt med idræt inden laget. I den anledning er det indkjøpt nogen gymnastikapparater. Men det kan dog ikke siges, at laget som saadant har evnet at fremme idrætten i bygden.

Derimot har laget æren for at ha bidrat sit til at oprette Skiptvet folkeboksamling. Ved en festlig sammenkomst inden laget i 1908, hvor herrestyret var indbudt, fik ordfører M. Heiestad anledning til at paapeke opprettelsen av et bibliotek som en heldig ting for laget. Senere paa aaret fik laget utlaant en av departementets bokkasser. Paa ungdomslagets anmodning ydet herrestyret kr. 50.00 til opprettelse av folkeboksamling for Skiptvet. Ungdomslaget ydet kr. 50.00 og kr. 100.00 fik man i stats-tilskud. Boksamlingen blev opprettet i 1909 og begyndte sin virksomhet i 1910. Ungdomslaget har senere ydet boksamlingen kr. 25.00 aarlig til indkjøp av nye bøker.

Som staaende i Eidsiva har ungdomslaget medvirket til at reise Smaalenenes folkehøiskole, idet laget har ydet endel mindre bidrag til nævnte skole.

Laget har dog hat sine vanskeligheter at kjæmpe med. Særlig maa drikkeondet nævnes. I den første tid avstedkom dette baade uleilighet og uhygge selv paa ungdomsmøtene, for ikke at tale om paa lagets fester. Efter en seig og haardnakket kamp er man nu kommet saa langt, at synlig beruselse ikke mere sees paa de almindelige ungdomsmøter. Tvertimot er det al grund til at anta, at ingen av lagets medlemmer nyter spirituosa, hverken nærmest før eller i tiden møtet avholdes.

Denne omstændighet har bidrat i høi grad til at lette arbeidet i laget, likesom det hviler tryghet og hygge over lagets sammenkomster til almindelige møter.

I det hele prøver laget paa at bringe saa meget ut av sin virksomhet under de nuværende forhold som mulig. Det trange lokale virker i mange tilfælder hemmende. Uten at ville forhaste sig, har dog ungdomslaget en tanke nu engang at kunne flytte ind i eget hus. Derfor har det saa smaat tat paa at samle til et byggefond. Den første begyndelse blev gjort sommeren 1911, da laget avholdt en basar til indtægt for fondet. Ved denne indkom kr. 345.00, som er indsat i Skiptvet sparebank. Dette beløp sammen med mindre beløp, som er tillagt fondet, utgjorde med renter ved utløpet av 1913 kr. 420.44.

Skiptvet sykepleie- og tuberkuloseforening

blev stiftet 2den september 1911 efter initiativ av dr. Gløersen. Like fra begyndelsen blev den møtt med interesse og varm tilslutning av bygdens befolkning, saa den ved aarets utgang hadde 161 medlemmer. Medlemsantallet har holdt sig heromkring senere ogsaa.

Foreningens første opgave blev at skaffe bygden egen sykepleierske. Det blev bestemt, at man skulde forsøke at faa utdannet en kvinde her fra bygden. Hilda Hansen Kjernsbæk blev antat som sykepleieelev, og efter et aars utdannelse ved Drammens sykehus og Lyster sanatorium, blev hun fra 1ste januar 1913 ansat som sykepleierske i Skiptvet med kr. 350.00 i aarlig løn. Fra 1ste januar 1914 er lønnen hævet til kr. 400.00. Foreningens medlemmer faar benytte sykepleiersken mot at betale 50 øre pr. dag i dagpenger. For ikke-medlemmer er dagpengene kr. 1.00. I 1914 har foreningen hat et tilskud paa kr. 200.00 av herredskassen til sykepleierskens lønning. At der her i bygden var sterkt behov for sykepleiersken, fremgaar bedst derav, at hun det første virkeaar var ute i pleie i over 300 dage.

Foreningen har ogsaa faat istand et *tuberkulosefond*, som nu har naadd over 1000 kr. Renterne av dette skal benyttes til hjælp for tæringssyke, som maa reise paa sanatorium eller pleiehjem for tuberkuløse. Foreningen tilveiebringer sine midler dels ved kontingent og dagpenger og dels ved salg av maiblomst, julemerker og lodder til juleutlodning. Desuten har en del kvinder, særlig i Haugens og Langli kredser, holdt maanedlige sykepleiemøter og paa den maate skaffet til veie adskillige midler.

Dr. Gløersen var foreningens første formand. Det nuværende styre bestaar av: kirkesanger Berge (formand), fru Skipperud Kjos (næstformand), A. Huus (kasserer), fru Gauksdal og Arthur Wold.

PARTI FRA LUND.

Litt om de enkelte gaarde.

Stafseng,

g.-nr. 8, br.-nr. 1, skyld 11,88 mark.

- I. Ifølge tællingen 1907: Eier Andreas Børresen. Indmark ialt 360 maal, hvorav 120 maal aker og 240 maal kunstig eng. 220 maal havnegang.
Utsæd: 4,5 hl. rug, 26,6 hl. havre og 13 hl. poteter.
Husdyrhold 31te december 1907: 4 hester, 15 storfæ og 2 faar.
- II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:
293 maal aker og dyrket eng, 40 maal naturlig eng.
Ingen utslaatter eller fjeldslaatter, ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.
Utsæd; $1\frac{1}{4}$ td. rug, $\frac{1}{2}$ td. hvete, $2\frac{1}{4}$ td. byg, $\frac{1}{2}$ td. erter, 9 tdr. havre, 6 tdr. poteter.
Skog: Ikke tilstrækkelig til husbruk.
Eiendommen er letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Folketal 11, derav 1 leilæending, 1 husmand, 2 tjenere og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{1}{8}$, rug $\frac{1}{2}$, byg 1, havre 12, erter $\frac{1}{2}$ og poteter 4.

Husdyr: 3 hester, 9 kjør, 8 faar og 1 svin.

Vines Nordre,

g.-nr. 12. br.-nr. 1—31.

Ældre skriveformer (se Vines Søndre).

Gaarden eiedes i slutten av det 18de aarhundrede av krigskommissær Peder Holter. Senere var Peder Helgesen og kammerherre Rosenkranz eier av den. Sidstnævnte skjøtet 1802 gaarden til kjøbmand Christian Berg i Moss for 5500 rdl. og denne igjen samme aar til krigsraad Hans Siewers for kjøpesum 8500 rdl. I 1752 var justitieraad Juel git tilladelse til paa denne gaard at opføre en 4 saug, saaledes at han var berettiget til at skjære i det hele 20 000 stk. bord. — Krigsraad Siewers har i 1823 utstykket gaarden i flere bruk, saaledes: Nordre Vines, Bingen, Vabraaten, Høyem, Helgerud, Kastet, Svartedal og Suserud til sine leilændinger og husmænd, og er samtlige disse nu veldrevne bruk. 1829 blev den igjenværende del overdradd handelshuset Ths. Johs. Heftye & Søn. Med denne overdragelse fulgte fossefald, sagbruk, fuldmægtigbolig, pladsen Sletner m. m. for en kjøpesum av 850 sped.

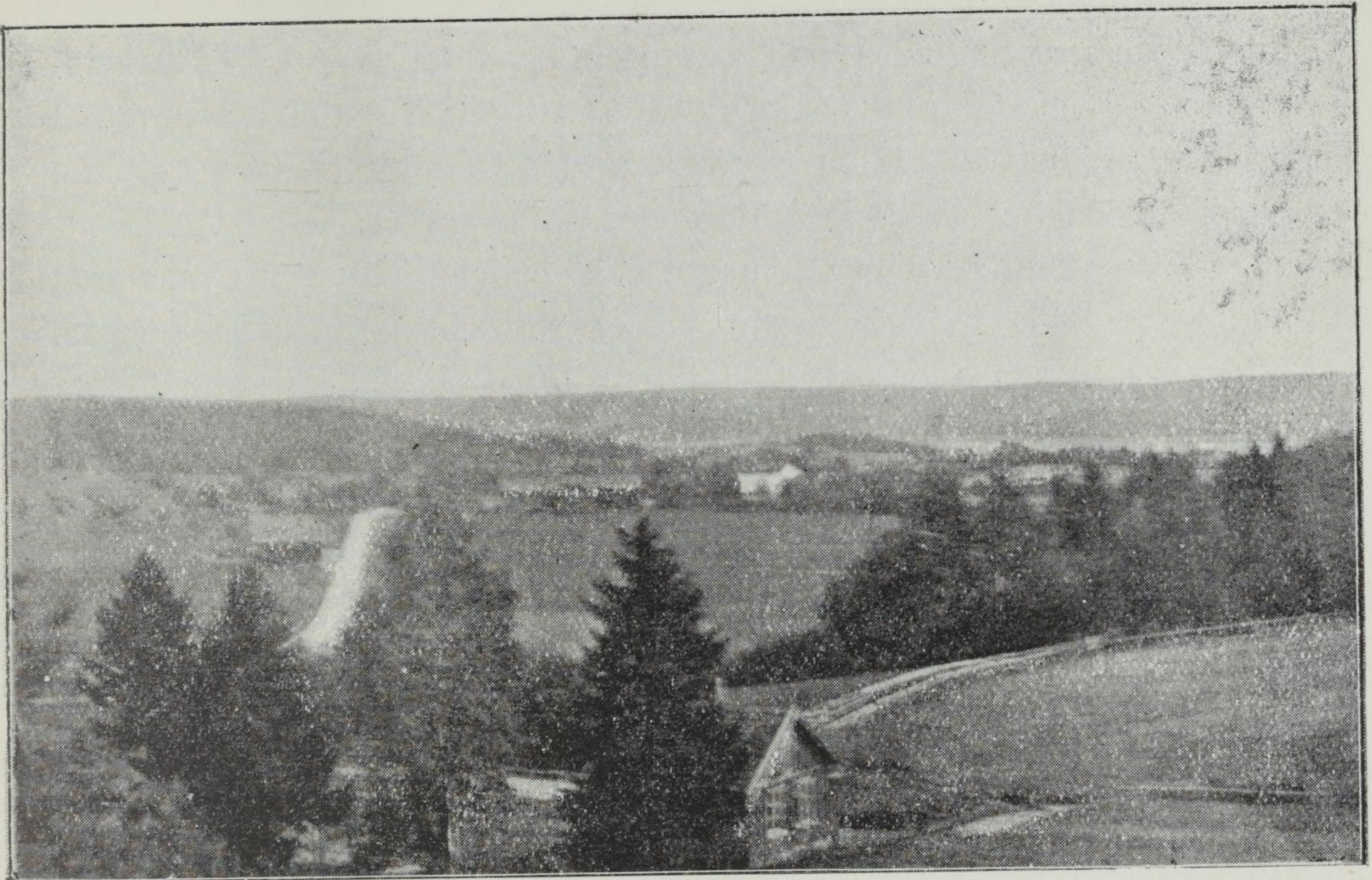
Hovedbøllet eies nu av Sigurd Wold, som overtok eiendommen efter sin far J. A. Wold.

Fossefaldet der efter brukets brand kom i A. O. Krosbys besiddelse, eies nu av brukseier Aug. Fr. Wold, som paa stedet har opført et større tidsmæssig mølle- og sagbruk med høvleri.

Vines Søndre,

g.-nr. 13, br.-nr. 1—26.

Ældre skriveformer: Vidhanes 1400 — Vidanes 1410 — Vienes 1600 — Vines 1640 — Winess 1667 — Widenæs 1723. Uttales: Vines.

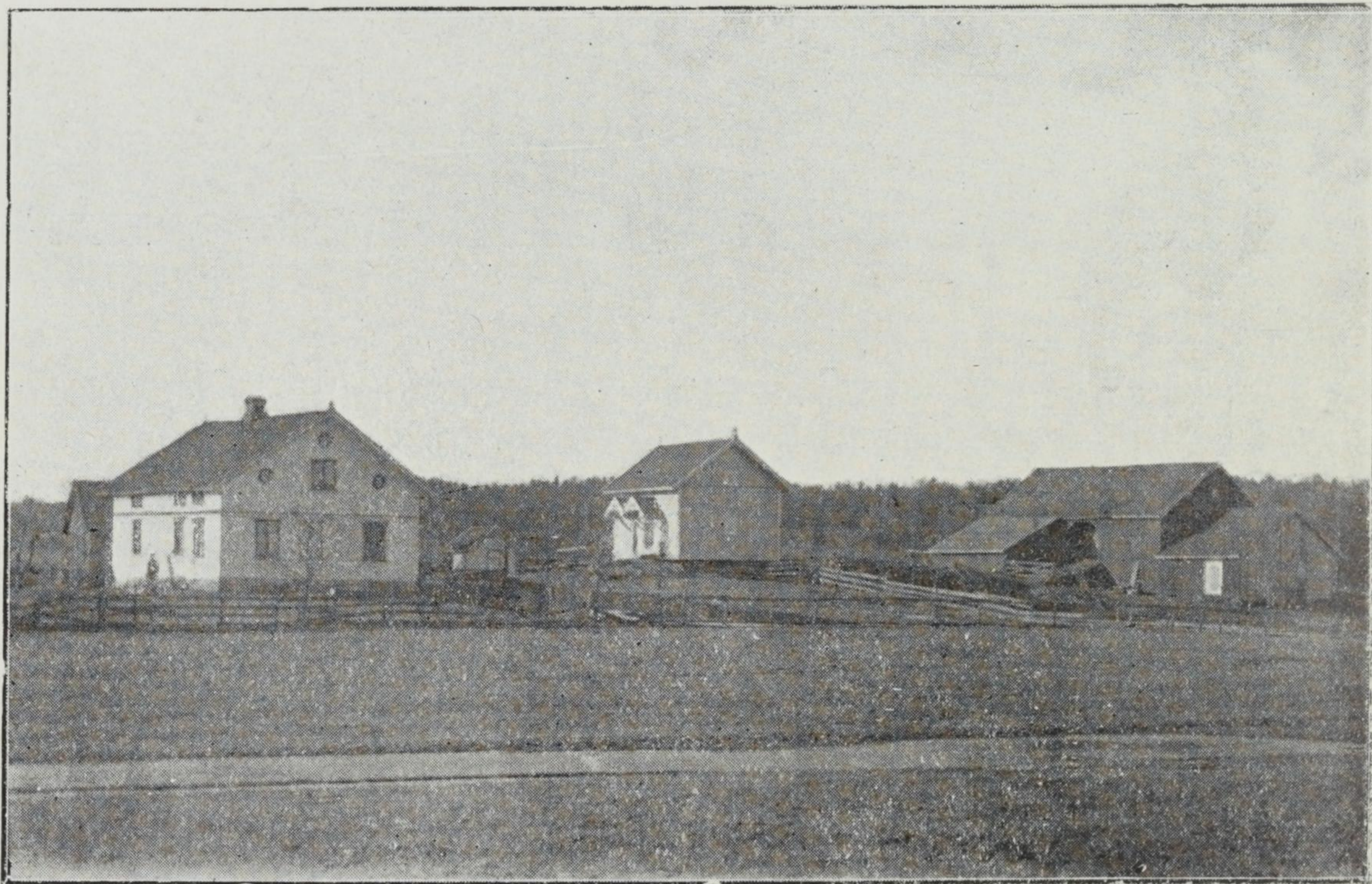

PARTI FRA VINES.

Gaarden eiedes 1772—1794 av Christen Didrichsen efter hvis død den 1796 av hans børn solgtes til Ole Christensen med en halvpart og næste aar $\frac{2}{3}$ parter til lensmand Ole Olsen. Lensmand Olsen er 1798 blit eneeier av hele gaarden, som han 1803 overdrog til Gisle Nilsen for 4499 rdl. Omtrent $\frac{2}{3}$ parter blev 1807 overdrat til sekretaire Johan Henrik Steenmark for 10 000 rdl. Resten av eiendommen blev samme aar overdrat Mads Desen for 1600 rdl. 1824—1828 har sekretær Steenmark fradelt flere parceller, saaledes: Gamlebru, Storengstykket, Snedkerhytten, Kjensbæk, Nybru, Ulvetangen, Ilestykket og Knutebraaten, hvilken sidste 1825 er solgt til borgermester A. P. Otterstrøm, Kristiania. 1831 er sekretær Steenmarks gjenværende eiendom og de fraskilte parceller solgt ved auktion, hvorav hovedbøllet og Kjølnejordet blev kjøpt av Gudmund Larsen og Børre Jakobsen Gapestad for 1118 sped. og østre og vestre Saugdalsjordet til handelshuset Ths. Johs. Heftye & Søn, Kristiania, for 537 sped. Den sidste eiendom blev 1838 overdrat enkemadame Eleonore Heftye von Pless, mens Heftye & Søn fremdeles blev eier av Widenæs bruk (privilligert saugbruk). En søn av forannævnte sekretær Steenmark, Johan Florentin Steenmark, er paa en eller anden maate kommet i besiddelse av parcellen Knutebraaten, idet han i 1855 har pantsat denne eiendom til Hypotekbanken, uten at

overdragelsen nærmere kan paavises i panteregistret. — Største-
parten av eiendommen eies nu av Hilmar T. Widenæs med 3
bruksnumre og en anden større anpart av Johan Glenne. Denne
gaards andel av Widenæs bruk eies av Aug. Fr. Wold.

Vinesgaardene har en meget vakker beliggenhet paa plateauet
paa vestre side av Vinesaaen og er særdeles veldrevne gaarde.
Ingen av bygdens gaarde er i tidens løp blit saa opstykket som
disse gaarde eller brødføder saa mange mennesker. Paa Nordre
og Søndre Vines er der nu over 60 særskilt skyldsatte bruk og
der bor her ca. 210 mennesker.

BERG SØNDRE.

Berg Søndre,

g.-nr. 17, br.-nr. 1—7.

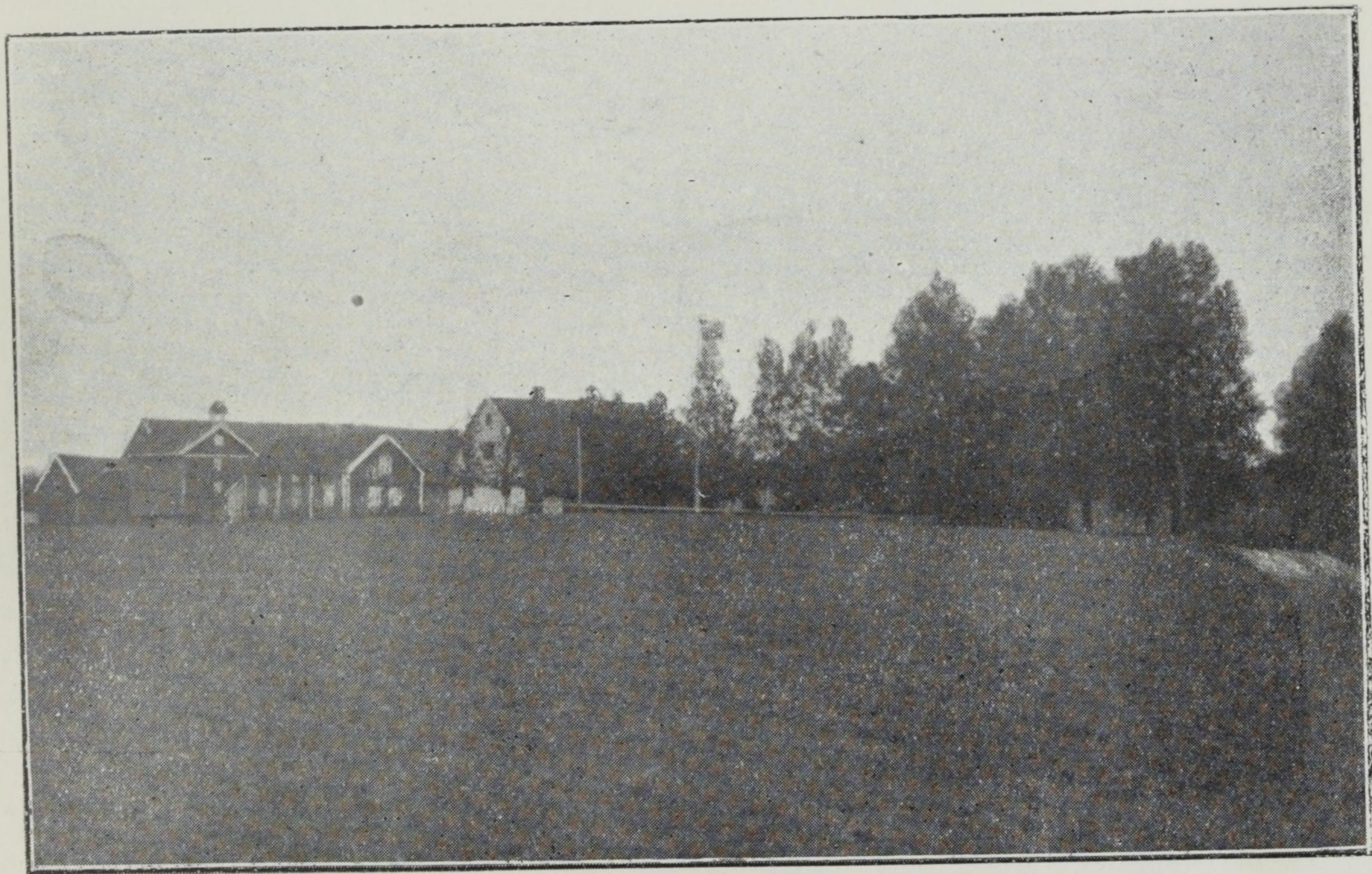
Navnet har tidligere været skrevet: i Bærghi 1400 —
a Berghe 1440 — Berg 1600 — Berrig 1667.

Gaarden har været samlet som en eiendom indtil omkring
midten av forrige aarhundrede, fra hvilken tid den er opdelt i 7
bruksnumre. Den har i flere led været i samme slegts besiddelse
(antagelig i de sidste 300 aar). Hele gaarden eiedes 1772 av
Ole Nielsen, som overtok den efter sine forældre for en løsnings-

sum av 890 rdl. Efter dennes død 1808 fik sønnen Niels Olsen gaarden og besad den udelt til 1847, da han overdrar halvparten eller vestre del til sønnen Ole Nielsen. Den østre del — br.-nr. 1 — beholder han selv til 1849, da han overdrar den til sin datter Elen Marie Nilsdatter, som senere blev gift med Mathias Johannessen. Fra denne gik gaarden over til sønnen Edvard M. Berg, som er nuværende eier av denne del.

Den vestre del (br.-nr. 3) blev av Ole Nielsen frasolgt Husengen (br.-nr. 4), hvorefter den omkring 1860 ved tvangsauktion blev overdrat Paul Bro. Denne overdrog gaarden til sin datter Anne Marie, som senere blev gift med Kristen Augensen Berg, som er nuværende eier av denne del.

Søndre Berg er en av bygdens bedste skogeiendomme med et efter vore forholde betydeligt skogareal, likesom de hvad gaardsbruket angaar ogsaa — især i den sidste tid — er velstelte.

HAUG SØNDRE.

Haug Søndre,

g.-nr. 19, br.-nr. 1—8 av samlet skyld mark 19,43.

Ældre skriveformer: Houg 1574, Hough, Hauff 1600, Haug Yttre 1723. Uttales: Hau.

Gaarden har oprindelig i det 18de aarhundrede tilhørt Christiania lærde skole; men var 1774 bortbygset til en Nils Tormassen. Dennes søn, Thorkild Nilsen, er 1823 blit eneeier av gaardens nordre del, idet han da ved utskiftningsforretning dette aar er tildeelt en skyld av $17\frac{1}{2}$ Lpd. tunge og Christiania lærde skole som sin anpart 15 Lpd. tunge.

Samme aar bortskjøter Thorkild Nilsen sin del av gaarden til Mathias Larsen Schotvedt, fra hvilken den del overgik til sønnen Halvor Mathiassen og fra denne igjen til Mathias Halvorsen Haug, hvis enke Karen Oline Olsen nu eier denne del sammen med en trediepart av søndre del.

Den søndre del som blev tillagt Christiania lærde skole blev ved kgl. skjøte 1849 solgt med $\frac{2}{3}$ til Nils Thorkildsen og $\frac{1}{3}$ til Christoffer Thorkildsen — begge sønner efter ovennævnte Thorkild Nilsen. De $\frac{2}{3}$ parter eies nu av Hilmar Nilsen Haug.

Berg Vestre,

g.-nr. 29, br.-nr. 1, skyld 6,79 mark.

Brukes sammen med g.-nr. 27, br.-nr. 2, skyld 3,14 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Thorkild Hansen. Indmark ialt 406 maal, hvorav 100 maal aker og 306 maal kunstig eng, ca. 800 maal skogmark og 60 maal havnegang.

Utsæd: 1,8 hl. hvete, 3 hl. rug, 1,4 hl. byg, 32,4 hl. havre 11,2 hl. poteter.

Husdyrhold 31te december 1907: 4 hester, 15 storfæ, 2 faar og 2 svin.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

285 maal aker og dyrket eng, 20 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter, ingen udyrket jord skikket til opdyrkning.

Utsæd: $\frac{3}{4}$ td. rug, 1 td. byg, 10 tdr. havre og 6 tdr. poteter.

Husdyrhold: 2 hester, 8 storfæ og 4 faar.

Skog: ikke til husbruk.

Eiendommen er noksaa letbrukt, for en del utsat for frost. Godt dyrket.

III. Ifølge tællingen i 1835:

Folketal 12, derav 1 selveier, 1 husmand, 2 tjenere, 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: $\frac{1}{2}$ rug, $\frac{3}{4}$ byg, 12 havre, $\frac{3}{8}$ erter og 5 poteter.

Husdyrhold: 2 hester, 7 storfæ, 6 faar og 1 svin.

Berg Vestre,

g.-nr. 27 og 29 av skyld tilsammen mark 14,90.

Av tidligere skriveformer kan nævnes: „i Bærghi“ „a Berghe“ omkring 1400, Berg 1600, Berig 1640, Berrig 1667.

Gaarden har i flere menneskealdre været i samme slegts eie. 1811 eiedes den av Tosten Svendsen. Endel av gaarden solgtes da til sønnen Thorkild Tostensen, men denne maa igjen ha overdrat faren sin del, idet Tosten 1828 overdrog sønnen Hans Tostensen den hele gaard. I 80-aarene gik gaarden over til sønnen Anton Hansen Berg, fra hvem den senere kom i den nuværende eiers, Thorkild H. Berg's besiddelse. I første halvdel av forrige aarhundrede hørte der til denne piviligeret sagbruk og 2 kværnbruk, hvilke alle nu forlængst er nedlagt. En del av gaarden, av skyld mark 3,46, synes efter pantrettigheter at være selvstændig bruk allerede 1811. Denne del eies nu av Fredrik Hansen Bergsjø.

Heistad,

g.-nr. 36, br.-nr. 1—7 av samlet skyld 10,01 mark.

Av tidligere skriveformer for gaardsnavnet kan nævnes: Heðinstadir, i Hæidinstadum (omkring 1400 — Røde Bog 180), Heidingstade 1472, Heidenstad med Rustad 1595, Heistadt 1600, Heistad 1640, 1667, Hejstad 1723.

Denne gaard har tidligere været chefsgaard og som saadan bortbygset til forskjellige, indtil den omkring midten av forrige aarhundrede blev solgt. Den blev senere delt først i 3 dele, senere er disse igjen delt, saa der nu er 7 bruk paa gaarden.

Hovedbøllet (br.-nr. 1 av skyld 4,75 mark) er fra 1896 eiet av Martin Heiestad, som kjøpte gaarden av sin far. Denne del av gaarden er i de sidste 15—20 aar drevet rationelt og den føder vel nu den dobbelte besætning mot i 90-aarene. Martin Heiestad har været landmandsforeningens formand fra 1900 til 1912, likesom han senere har været Skiptvet indkjøpslags forret-

ningsfører og som saadan forestaat lagets indkjøb av kraftfôr, kunstgjødsel og husholdningsvarer. Han har været bygdens ordfører fra 1907—1913.

De øvrige Heistadgaarde er væsentlig smaabruk; men er ogsaa disse forholdsvis godt drevne.

Smertu Søndre,

g.-nr. 40, br.-nr. 2, skyld 9,27 mark.

- I. Ifølge tællingen 1907: Eier Hans Chr. Borgen. Indmark ialt 220 maal, hvorav 104 maal aker og 116 maal kunstig eng. 600 maal skogmark og 100 maal havnegang.

Utsæd: 3,5 hl. rug, 1,4 hl. byg, 28 hl. havre, 1 hl. erter og 6,4 hl. poteter.

Husdyrhold 31te december 1907: 2 hester, 12 storfæ og 1 svin.

Smertu med Jeriko,

g.-nr. 40, br.-nr. 1, skyld 8,81 mark.

Ifølge tællingen 1907: Eier N. Torp.

Indmark ialt 208,5 maal, hvorav 84,5 maal aker og 124 maal kunstig eng. 1000 maal skogmark og 50 maal havnegang.

Utsæd: 2,1 hl. rug, 14 hl. havre og 8 hl. poteter.

Husdyrhold pr. 31te december 1907: 2 hester, 10 storfæ og 3 svin.

- II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865.

298 maal aker og dyrket eng, 140 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter; endel udyrket jord er skikket til opdyrkning.

Utsæd: 1 td. rug, 2 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ td. erter, 20 tdr. havre og 6 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 14 storfæ og 5 faar.

Skog til husbruk samt kan sælge for ca. 20 spd. skogprodukter aarlig.

Eiendommen er letbrukt, frostfri og noksaa godt dyrket.

- III. Ifølge tællingen i 1835:

Folketal 25, derav 1 selveier, 4 husmænd, 1 dagleier, 3 tjenere og 2 fattiglemmer.

Utsæd i tønder: 1 rug, 1 byg, 16 havre, 1 erter og 8 poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 16 storfæ, 10 faar og 1 svin.

Solberg Øvre,

g.-nr. 41, br.-nr. 1—3, av skyld tilsammen 14,09 mark.

Av ældre skriveformer nævnes: Solbergh (omkring 1600), Solberg 1667, Soelberg øvre 1723. Almindelig uttale: Sôlbær.

Gaarden har fra gammel tid været samlet som en eiendom og har i det 18de aarhundrede været bygslet av forskjellige indtil 1811, da Christen Johnsen fik skjøte halvdelen (det nuværende br.-nr. 3). Fra denne gik denne del 1872 over til hans søn Mathis Christensen Solberg og fra ham 1894 over til hans søn Ole Mathisen Solberg, som er nuværende eier.

Den anden halvpart blev samme aar (1811) overdrat en Ole Eriksen og har senere skiftet eiere flere gange indtil Aslach Hansen 1842 kjøpte den ved tvangsauktion for 1100 spd. Fra Aslach Hansen gik gaarden over til sønnen Hans Christian Aslaksen, som i 70-aarene delte den i 2 dele og overdrog sin svoger Thøger Andreassen (Haugen) den ene halvpart. Denne part, som senere har skiftet eiere flere gange, eies nu av Ludvig J. Bøierud. Efter Hans Chr. Aslaksens død 1907 overgik hans part til den nuværende eier Martin Kristiansen.

Hauger,

g.-nr. 46, br.-nr. 1—7 av skyld tilsammen 21,33 mark.

Av ældre skriveformer for navnet kan nævnes: Hauge ved Viftestad 1392, Øffre Houge i Leerre Fjering 1551, Houger med Østre Houger 1667 og 1723.

Gaarden har i flere aarhundreder været i samme slegts eie. Den har gaat i arv fra far til søn eller svigersøn i flere led, indtil Ole Ericksen Solberg ved skjøte av 1803 og 1805 er overdrat størsteparten av gaarden for tilsammen 1030 rdl. Østhauger (det nuværende br.-nr. 1, 4 og 5) eiedes da av en sersjant Ole Lind som 1823 overdrog sin søn Hans Christian Lind sin del. Hovedgaarden gik over til Ole Ericksen's søn Hans Olsen, som ogsaa 1832 og 1835 indkjøpte 2 dele av Østhauger. Hans Olsen Hauger blev derved eier av hele gaarden med undtagelse av den igjenværende del av Østhauger, (det nuværende br.-nr. 4 og 5). 1847 opdelte Hans Olsen Hauger gaarden mellem sine sønner Ole, Andreas, Hans Christian og Fredrik Hanssønner. Av disse lever endnu Ole og Fredrik Hauger, som fremdeles driver sine gaarde. Hans Christian og Andreas Hauger er døde; men deres eiendomme er fremdeles i slegtens eie.

Wister Mellem,

g.-nr. 47, br.-nr. 1, skyld 9,51 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Anton Isaksen.

Indmark ialt 232 maal, hvorav 82 maal aker og 150 maal kunstig eng. 400 maal havnegang.

Utsæd: 1,3 hl. hvete, 2 hl. rug, 0,3 hl. byg, 12 hl. havre, 8 hl. poteter og 0,8 hl. til grønfôr.

Husdyrhold 31te december 1907: 3 hester, 15 storfæ og 6 faar.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865.

217 maal aker og dyrket eng. 15 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord skikket til opdyrkning.

Utsæd: $\frac{3}{4}$ tdr. rug, $\frac{1}{4}$ tdr. hvete, $1\frac{1}{2}$ tdr. byg, $\frac{1}{4}$ tdr. erter, 12 tdr. havre, 5 tdr. poteter.

Husdyrhold: 2 hester, 7 storfæ og 2 faar.

Skog til husbruk.

Eiendommen er letbrukt, frostfri og godt opdyrket.

III. Ved tællingen i 1835 opføres:

Wister, Østre, 2 bruk. Utsæd: 1 tdr. rug, $\frac{1}{2}$ tdr. byg, 24 tdr. havre og 6 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 10 storfæ, 7 faar og 1 svin.

Wister, Vestre, 2 bruk. Utsæd: $1\frac{1}{4}$ tdr. rug, $1\frac{1}{4}$ tdr. byg, 22 tdr. havre, 1 tdr. erter og 6 tdr. poteter.

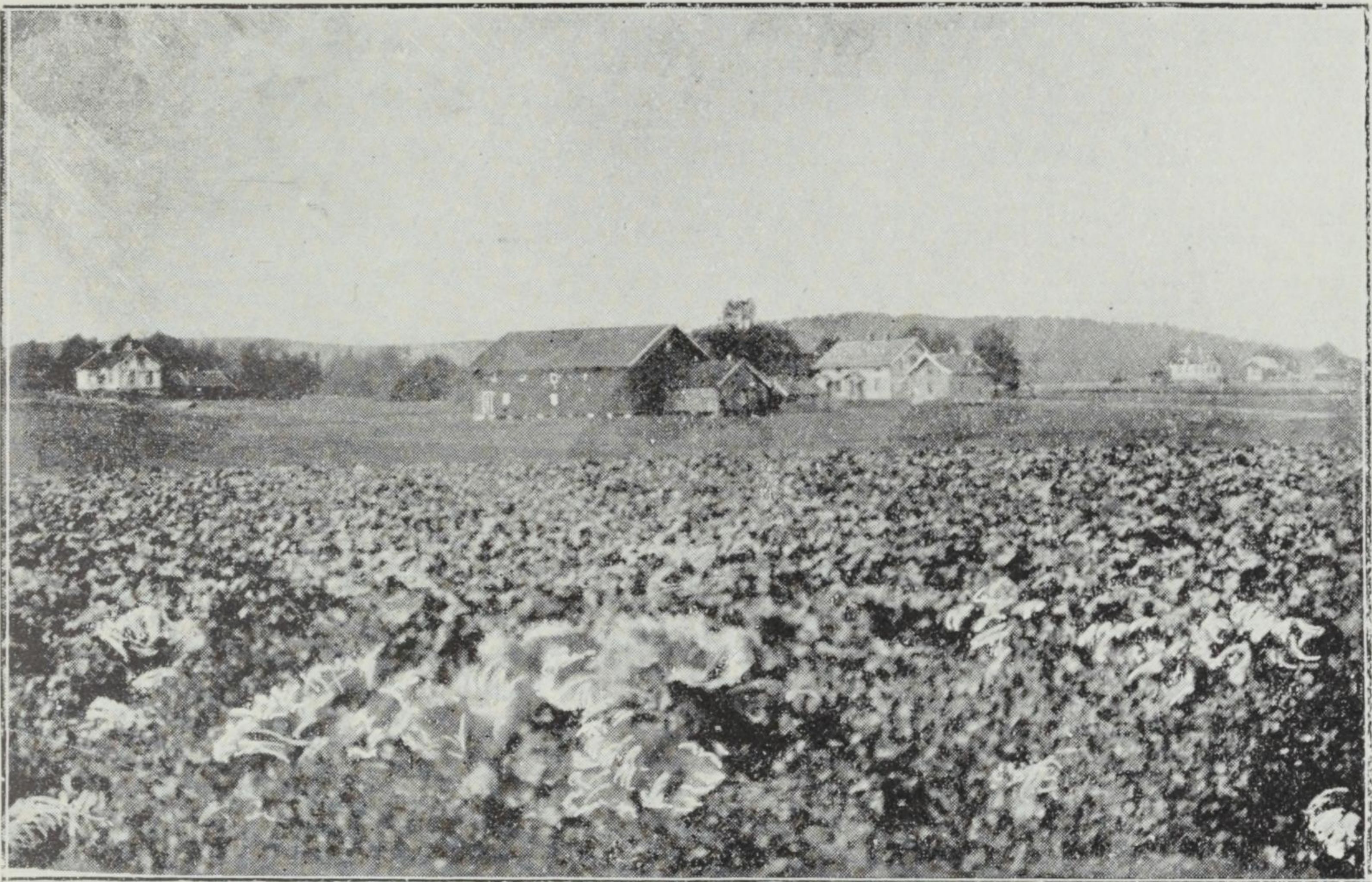
Husdyrhold: 4 hester, 15 storfæ, 10 faar og 2 svin.

Vister Vestre,

g.-nr. 47, br.-nr. 1—6, av samlet skyld 26,08 mark.

Ældre skriveformer: Viflastadhorn 1400, Viflastadha 1404, Vister 1640, Wister 1667. Uttales: Vîstær.

Gaarden har været i en slegts eie i flere led. 1795 bestemte daværende eier Ole Asgautsen at aasædet til gaarden Vister skulde tilfalde hans ældste søn av 2det egteskap, mens hjælpekvarteret Stensrud skulde være aasæde for hans søn av 1ste egteskap. Fra Ole Asgautsen er hovedgaarden 1805 kommet i Ole Christensen Visters eie, idet han kjøpte sønnen Jens Olsens odelsret for 1000 rdl. Fra Ole Christenseu gik gaarden over til hans søn Iver Olsen

VISTER VESTRE.

med en halvpart, mens den anden halvpart overdroges til sønnen Christen Olsen for 2000 rdl. Denne del blev saa delt i 3 dele og har skiftet eiere flere gange. De nuværende eiere er: Anders Andreassen, Magnus Johnsrud og Karl Olsen Finnestad.

Hovedbøllet, Vistre Mellem, er forblit udelt og gik fra Iver Olsen over til hans sønner Syver og Johan Iversen efter hvilke den i 1895 overgik til deres søstersøn Anton Isaksen Vister, den nuværende eier.

Holone,

g.-nr. 50, br.-nr. 1, av skyld mark 3,69.

Tidligere skriveformer: Hollenn 1600, Hollen 1640, Halunni, Holene 1723. Uttales: Hôlône.

I det forløpne aarhundrede har gaarden flere gange skiftet eiere indtil 1834, da den kom i Østen Baltzersen Løstvedts eie. Fra denne gik den omkring 1850 over til sønnen Baltzer Østensen, efter hvis død den eiedes av hans enke til 1899, da sønnerne Peder og Hans Holene blev overdrat gaarden. Disse hadde aaret før kjøpt nabogaarden Tveiter vestre (g.-nr. 51, br.-nr. 5 av skyld mark 2,28), som efter 1899 har været brukt i fællesskap med Holone. 1909 kjøpte brødrene Holene ogsaa gaarden Rjuk, som blev overtat av Peder Holene, mens Hans Holene blev eneeier av Holone og Tveiter. Brødrene Holene har drevet Holone og Tveiter op til en av de bedste eiendomme i bygden.

Skjelle Nordre,

g.-nr. 54, br.-nr. 3, skyld 10,57 mark.

Brukes sammen med g.-nr. 53, br.-nr. 4, skyld 1,24.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Andreas Hansen.

Indmark ialt 285 maal, hvorav 111 maal aker, og 174 maal kunstig eng, 400 maal skogmark og 235 maal havnegang.

Utsæd: 4 hl. rug, 24 hl. havre, 8 hl. poteter og 0,7 hl. til grønfôr.

Husdyrhold pr. 31te december 1907: 2 hester og 17 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865.

263 maal aker og dyrket eng, 24 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Endel udyrket jord ansees skikket til opdyrkning.

Utsæd: 1 td. rug, $\frac{1}{4}$ td. hvete, 2 tdr. byg, $\frac{1}{4}$ td. erter, 12 tdr. havre og 5 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 10 storfæ og 5 faar.

Skog til husbruk. Eiendommen er letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835.

Gaarden utgjorde 1 bruk. Folketal 24, derav 1 selveier, 3 husmænd, 5 tjenere og 1 fattiglem.

Utsæd i tdr.: Hvete $\frac{1}{8}$, rug $\frac{3}{4}$, byg $1\frac{1}{2}$, havre 18, erter $\frac{3}{4}$ og poteter 6.

Husdyrhold: 4 hester, 14 kjøer, 10 faar og 2 svin.

Skiptvet prestegaard,

g.-nr. 56, br.-nr. 1, skyld 20,20 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Indmark ialt 300 maal, hvorav 128 maal aker og 172 maal kunstig eng. 613 maal skogmark og 70 maal havnegang.

Utsæd: 4,2 hl. rug, 2,8 hl. byg, 25,2 hl. havre, 16 hl. poteter og 1 hl. til grønfôr.

Husdyrhold pr. 31te december 1907: 5 hester, 26 storfæ, 4 faar og 1 svin.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865.

908 maal aker og dyrket eng, 122 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Endel udyrket jord er skikket til opdyrkning.

Utsæd: 4 tdr. rug, 1 td. hvete, 7 tdr. byg, 1 td. erter, 50 tdr. havre og 27 tdr. poteter.

Husdyrhold: 9 hester, 44 storfæ og 25 faar.

Eiendommen har ikke skog til husbruk. Er letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835.

Folketal 55, derav 1 embedsmand, 1 leilæending, 8 husmænd, 1 pensionist, 1 haandverker, 10 tjenere og 3 fattiglemmer.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{3}{8}$, rug 3, byg $1\frac{1}{2}$, havre 68, erter $2\frac{1}{4}$ og poteter 31.

Husdyrhold: 13 hester, 54 storfæ, 56 faar og 5 svin.

IV. Ifølge Kraft (1816—20):

Gaardens skyld 2 skippd. tung.

Den avler 200 tønder korn, føder 8 hester og 30 kjør, og har fornøden skog.

Tveiter, Mellem,

g.-nr. 60, br.-nr. 1 og 4, skyld 10,98 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Olaus Arnesen. Indmark ialt 300 maal, hvorav 114 maal aker og 186 maal kunstig eng. 800 maal havnegang.

Utsæd: 4,2 hl. rug, 28 hl. havre og 9 hl. poteter.

Husdyrhold 31te december 1907: 5 hester og 17 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

595 maal aker og dyrket eng, 67 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Et ganske betydelig areal udyrket jord ansees skikket til opdyrkning.

Utsæd: $2\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{3}{4}$ td. hvete, 4 tdr. byg, $\frac{3}{4}$ td. erter, 24 tdr. havre, 10 tdr. poteter.

Husdyrhold: 7 hester, 24 storfæ, 10 faar.

Eiendommen er noksaa letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Folketal 31, derav 1 selveier, 6 husmænd, 2 haandverkere, 2 dagleiere, 2 tjenere og 2 fattiglemmer.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{1}{4}$, rug 1, byg $1\frac{1}{2}$, havre 25, erter 1, poteter 5.

Husdyrhold: 4 hester, 16 kjør, 10 faar og 2 svin.

Tveiter, Mellem Søndre,

g.-nr. 60, br.-nr. 2, skyld 8,21 mark. Brukes sammen med
g.-nr. 61, br.-nr. 1, skyld 4,28 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Iver Johnsen. Indmark ialt
355 maal, hvorav 113 maal aker og 242 maal kunstig eng.
700 maal havnegang.

Utsæd: 1,4 hl. hvete, 3,5 hl. rug, 19,6 hl. havre, 0,2 hl.
erter, 16 hl. poteter og 4,2 hl. til grønfor.

Husdyrhold 31te december 1907: 4 hester, 18 storfæ og
1 svin.

Har endvidere 1 husmandsplads og 1 bortforpagtet parcel.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

595 maal aker og dyrket eng, 67 maal naturlig eng.
Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. En betydelig del udyrket
jord er skikket til opdyrkning.

Utsæd: $2\frac{1}{2}$ tdr. rug, $\frac{3}{4}$ tdr. hvete, 4 tdr. byg, $\frac{3}{4}$ tdr. erter,
24 tdr. havre, 10 tdr. poteter.

Husdyrhold: 7 hester, 24 storfæ, 10 faar.

Skog til husbruk, sælger gran og furutømmer for ca.
20—25 spd. aarlig.

Eiendommen er forholdsvis letbrukt, frostfri og godt dyrket.

(113 maal aker og dyrket eng, 5 maal naturlig eng. Ingen
utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrk-
ning.

Utsæd: $\frac{1}{2}$ tdr. rug, $\frac{1}{4}$ tdr. hvete, 1 tdr. byg, 4 tdr. havre,
2 tdr. poteter.

Husdyrhold: 1 hest, 5 storfæ, 2 faar.

Skog til husbruk.

Eiendommen er letbrukt, frostfri og godt dyrket.)

Ifølge tællingen i 1835 (Tveter Mellem):

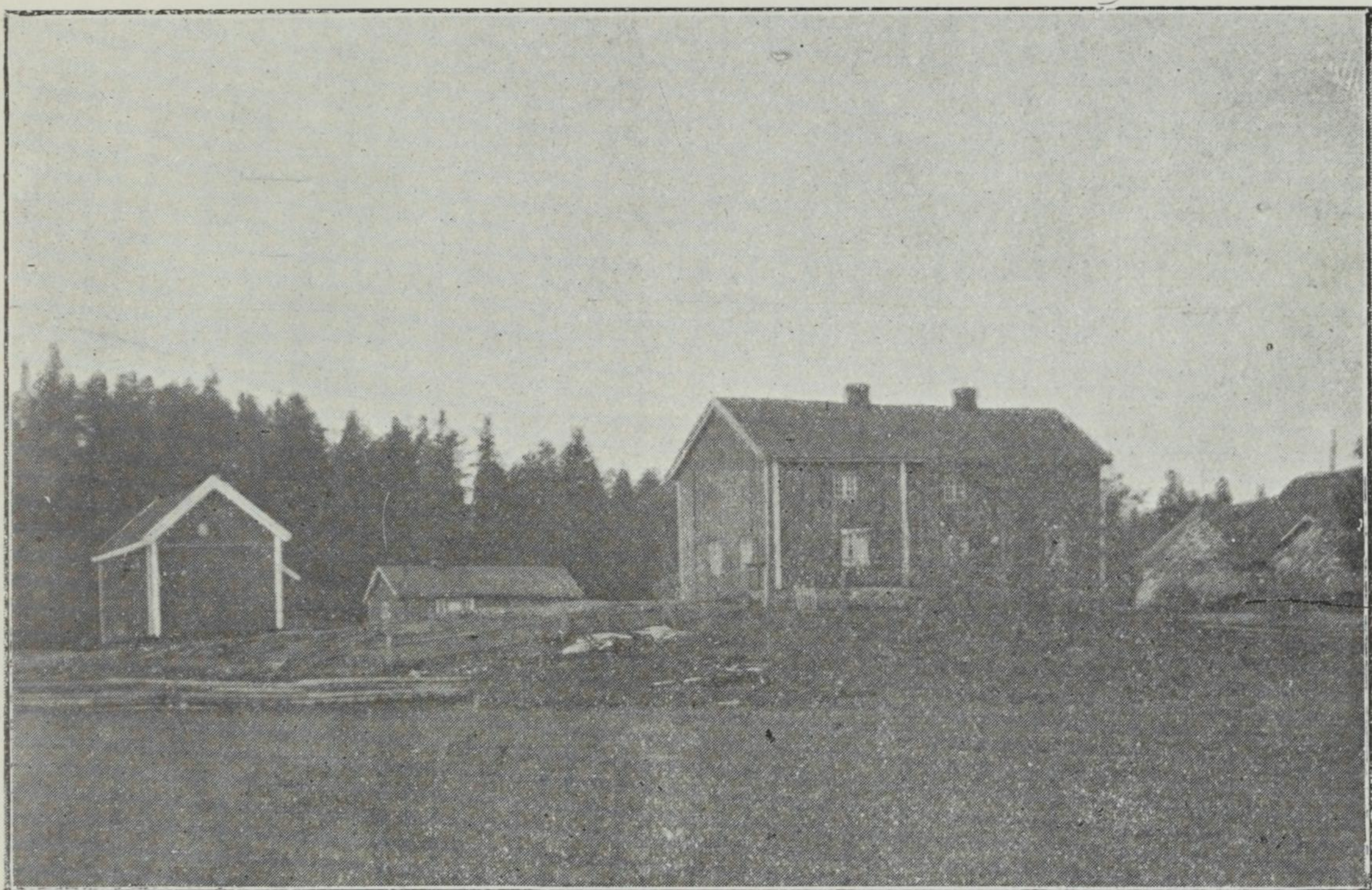
Folketal 31, derav 1 selveier, 6 husmænd, 2 haandverkere,
2 dagleiere, 2 tjenere, 2 fattiglemmer.

Utsæd i tønder: $\frac{1}{4}$ hvete, 1 rug, $1\frac{1}{2}$ byg, 25 havre, 1 erter,
5 poteter.

Husdyrhold: 4 Hester, 16 storfæ, 10 faar, 2 svin.

Nuværende eier er sønnen Ludvig Aastorp.

RØD.

Rød,

g.-nr. 65, br.-nr. 1, skyld 10,17 mark.

- I. Ifølge tællingen 1907: Eier Johan Liverud. Indmark ialt 306 maal, hvorav 93 maal aker og 213 maal kunstig eng. 275 maal havnegang.
Utsæd: 2,10 hl. hvete, 2,8 hl. rug, 16,8 hl. havre og 16 hl. poteter.
Husdyrhold 31te december 1907: 3 hester, 17 storfæ, 5 faar og 2 svin.
- II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:
224 maal aker og dyrket eng, 42 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter, ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.
Utsæd: $\frac{7}{8}$ tdr. rug, $\frac{1}{2}$ tdr. hvete, $1\frac{1}{4}$ tdr. byg, $1\frac{1}{4}$ tdr. erter, 10 tdr. havre, 5 tdr. poteter.
Husdyrhold: 2 hester, 10 storfæ, 4 faar.
Skog til husbruk, sælger intet.
Eiendommen er tungbrukt, frostfri, godt dyrket.
- III. Ifølge tællingen 1835:
Folketal 8, derav 2 selveiere, 2 tjenere og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Rug $\frac{1}{2}$, byg $\frac{1}{2}$, havre 10, erter $\frac{1}{4}$, poteter 4.

Husdyrhold: 2 hester, 9 kjør, 6 faar og 1 svin.

Rød,

g.-nr. 65, br.-nr. 1, av skyld mark 10,17.

Ældre skriveform: Rud 1400 — Rudt 1600 — Røed 1723.

Uttales: Rø.

Gaarden har, efter hvad der berettes, været i samme slegts eie i flere hundrede aar og har indtil første halvdel av forrige aarhundrede været brukt sammen med en av Høiegaardene i Eidsberg, som mulig kan ha tillagt Rød som underbruk. Til gaarden Rød hørte tidligere ogsaa Finsrud, Aslachsrud — mulig ogsaa Bøierud (Børud) og flere gaarde paa Rud. Disse gaarde skal være frasolgt Rød og faat navn efter eierne.

Omkring 1800 eiedes gaarden av Christian Svendsen Høie. Ved dennes død 1835 beholdt enken Anne Clementsdatter den halve gaard, mens den anden halvdel overgik til sønnen Syver Christensen Rød. Efter dennes død overtok hans søn Andreas Syversen Rød hele gaarden, som igjen har overdraget den til sin søstersøn Johan Liverud, som er nuværende eier.

Man antar, at den søndre del av hovedbygningen paa Rød skal være den ældste i bygden — antagelig omkring 400 aar gammel. Den nordre del av bygningen skal være tilbygget av Andreas Syversen Røds oldefar, Svend Svendsen Rød, for ca. 200 aar siden. For ca. 65 aar siden fandtes der endel blyvinduer i 2den etage, men er disse da blit ombyttet ved en foretat restaurering av bygningen. Mellem vinduerne paa sydsiden var der indtil for ca. 60 aar siden fæstet en tavle (høisædetavle) med billede av kong Salomo og andre bibelske billeder.

Av historie, som knytter sig til gaarden, kan nævnes, at i 1814 var et par kompanier saakaldte Bergenhusere stationert der. Gamle Syver Rød har fortalt, at de kokte sin mat i bryggerhuset i en gammel „kjone“ og i fjeldkløfter oppe i aasen. De fik utlevert fra gaarden havremel, kjøtt, flesk og ubrændt kaffe, som de kokte i en gryte og spiste som suppe.

Aslaksrud,

g.-nr. 67, br.-nr. 5, skyld 10,35 mark.

- I. Ifølge tællingen 1907: Eier Olaus O. Dahl. Indmark ialt 280 maal, hvorav 106 maal aker og 174 maal kunstig eng.

150 maal skogmark og 180 maal havnegang.

Utsæd: 1,4 hl. hvete, 2,8 hl. rug, 1 hl. byg, 17,9 hl. havre, 12,8 hl. poteter og 1 hl. til grønfor.

Husdyrhold 31te december 1907: 3 hester, 19 storfæ og 2 svin.

Har endvidere 1 husmandsplads med 22 maal indmark, hvorav 10 maal aker og 12 maal kunstig eng. Husdyr: 3 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

252 maal aker og dyrket eng, 46 maal naturlig eng.

Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: 1 td. rug, $\frac{1}{2}$ td. hvete, $1\frac{1}{2}$ td. byg, $\frac{1}{4}$ td. erter, 14 tdr. havre, 5 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 9 storfæ, 4 faar.

Skog: Ikke til husbruk.

Eiendommen er noksaa letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835 (2 bruk):

Folketal 22, derav 1 selveier, 2 husmænd og 2 tjenere.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{1}{8}$, rug 1, byg 1, blandkorn $\frac{1}{4}$, havre 16, erter $\frac{1}{2}$, poteter 6.

Husdyrhold: 3 hester, 12 kjør, 8 faar og 1 svin.

Folketal 10, derav 1 selveier og 2 husmænd.

Utsæd i tønder: Rug $\frac{1}{4}$, byg $\frac{1}{4}$, havre 4, erter $\frac{1}{4}$, poteter 2.

Husdyrhold: 1 hest, 3 kjør og 3 faar.

Vister, Østre,

g.-nr. 68, br.-nr. 1—5, av samlet skyld 24,60 mark.

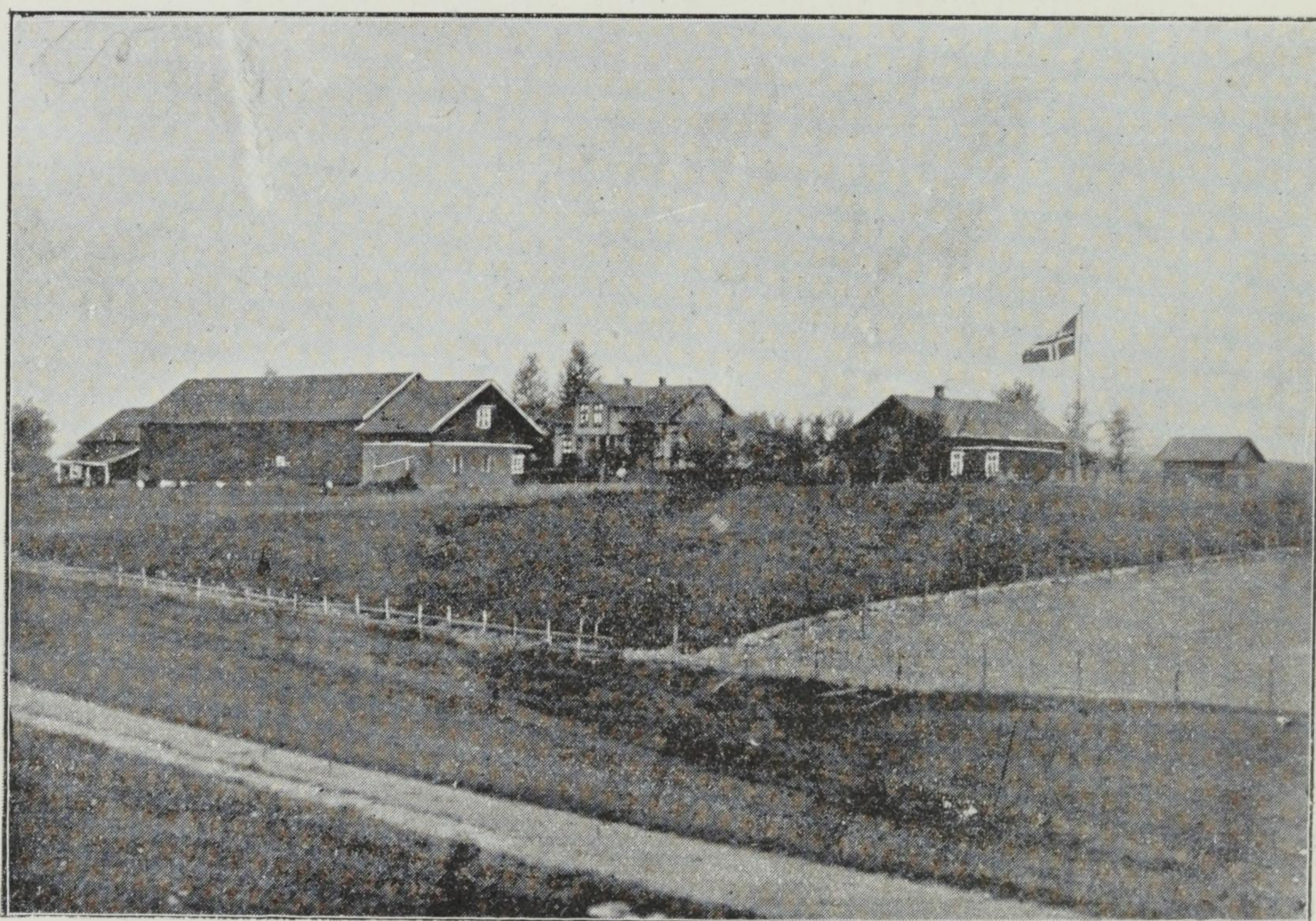
Av ældre skriveformer nævnes: Viflastadhom omkr. 1400 — Viflastadha 1404 — Viuitstade 1410 — Viflastada - Wiuelstad 1456, Vister 1640 — Wister 1667 — Wister med Schiffuerød og pladsen Stochebæchen 1723.

Gaarden har været i en slegts eie i flere aarhundreder.

I 1778 eies den av Isak Syversen, som ogsaa eiede Smertu og Wang. Hans sønner fik hver sin gaard. Den ældste, Ole Isaksen, fik Smertu, den anden, Lars Isaksen, fik Vang, medens

den yngste, Andreas Isaksen, blev overdraget hovedgaarden Vister Østre. I 1820 blev gaarden overtat av hans søn, Isak Andreassen. I aarhundredets løp er gaarden delt først i en nordre og søndre, og senere er hver av disse igjen delt i 2 dele. Isak Andreassens ældste søn, Andreas Isaksen, eier nu den ene av de 2 nordre halvdele og den yngste søn, Syver Isaksen, den 2den halvdel.

Den søndre halvpart av gaarden overgik ved skifte efter forannævnte Andreas Isaksen 1820 til enken Helga Fredriksdatter,

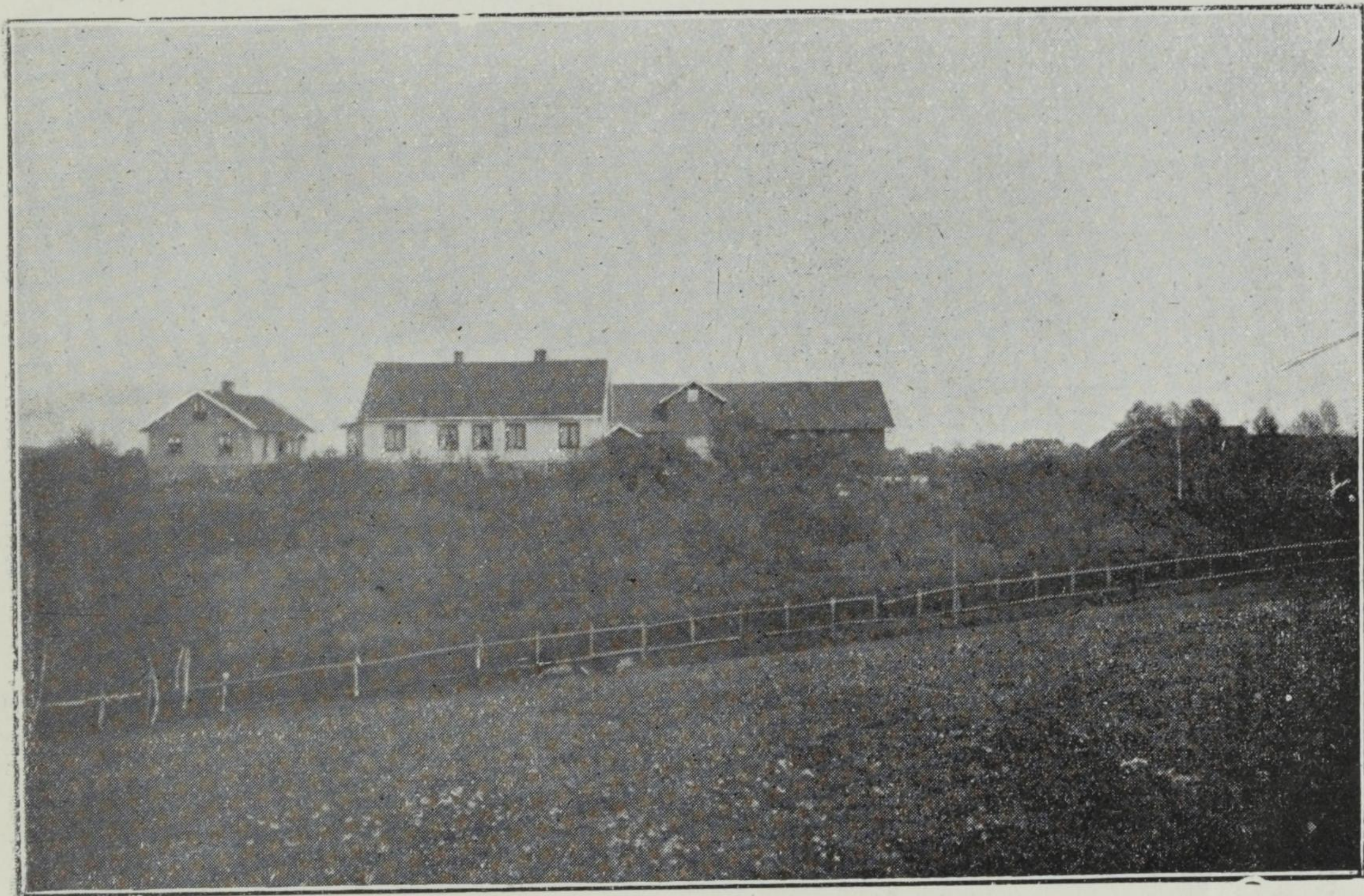
VISTER ØSTRE.

som igjen omkr. 1830 overdrog den til sin datter Helene Andreasdatter Onstad — enke efter Anders Christophersen Onstad. Hun blev senere igjen gift med Mathis Thorsen Finnestad fra Eidsberg og besat i fællesskap med ham gaarden indtil 1856, da den blev delt mellem hendes sønner, Thorkild og Hans Mathissønner. Den nordre av den søndre del eiedes av Thorkild Mathisen indtil 1889, da han solgte den til sin svigersøn, lensmand J. Christiansen. Efter dennes død 1913 er denne del overdraget hans søn Christian Christiansen. Den søndre del eiedes av Hans Mathisen og efter dennes død av hans enke, Anne Isaksen, indtil 1913, da den overgik til sønnen, Johan Hansen Vister.

Skallerud,

g.-nr. 69, br.-nr. 3, skyld 16,54 mark. Brukes sammen med
g.-nr. 34, br.-nr. 4, skyld 0,08 mark.

- I. Ifølge tællingen 1907: Eier Hans O. Skallerud. Indmark ialt 450 maal, hvorav 133 maal aker og 317 maal kunstig eng. 100 maal skogmark og 400 maal havnegang.
Utsæd: 2,5 hl. hvete, 5,5 hl. rug, 1,5 hl. byg, 18 hl. havre, 0,5 hl. erter, 15 hl. poteter og 1,5 hl. til grønfor.

SKALLERUD.

Husdyrhold 31te december 1907: 7 hester, 26 storfæ, 2 faar og 1 svin.

- II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

419 maal aker og dyrket eng, 62 maal naturlig eng.
Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Endel udyrket jord ansees skikket til opdyrkning.

Utsæd: 2 tdr. rug, 1 td. hvete, 4 tdr. byg, 14 tdr. havre, 10 tdr. poteter.

Husdyrhold: 4 hester, 18 storfæ 8 faar.

Skog: Ikke til husbruk.

Eiendommen er letbrugt, frostfri og godt dyrket.

(102 maal aker og dyrket eng. 56 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: $\frac{3}{8}$ td. rug, $\frac{1}{2}$ td. byg, 8 tdr. havre, 3 tdr. poteter.

Husdyrhold: 2 hester, 4—5 storfæ.

Skog til husbruk.

Eiendommen er letbrukt, undertiden litt frostlændt. Godt dyrket).

Ifølge tællingen 1835 (2 bruk).

Folketal 31, derav en selveier, 1 leilæending, 3 husmænd, 1 pensionist, 1 dagleier og 1 tjener.

Utsæd i tønder: Rug $\frac{1}{2}$, byg $\frac{1}{2}$, havre 10, erter $\frac{1}{2}$, poteter 3.

Husdyrhold: 2 hester, 7 kjøer, 6 faar og 1 svin.

Folketal 3, derav 1 selveier.

Utsæd i tønder: Rug $\frac{1}{2}$, byg $\frac{1}{2}$, havre 10, erter $\frac{1}{2}$, poteter 3.

Husdyrhold: 2 hester, 7 kjøer, 6 faar og 1 svin.

Skallerud,

g.-nr. 69, br.-nr. 4, av skyld mark 16,64.

Av ældre skriveformer nævnes: Skallerudt 1600 — Schallerød 1640, 1667 og 1723. Uttales: Skæ'lleru.

Gaarden eiedes omkring 1750 av major Ulrich Ditlef von Scharffenberg, som ogsaa eiede nabogaarden Kjos. Fra major v. S. gik eiendommen over til sønnen kapitaine Herman Nicolai v. Scharffenberg, fra hvilken den 1787 kom i Jens Thorsen Lund's eie. Den var saa i denne families eie til 1847, da den ved tvangsauktion blev solgt til grosserer Wilhelm Engel Bredal. Pladserne Libru og Bakkerud var tidligere frasolgt. Gaarden var i Bredalfamiliens eie til 1876, da den nuværende eier, Hans O. Skallerud, kjøpte den.

Skallerud er en av bygdens største og bedste gaarde og er meget godt brukt.

KJOS.

Kjos,

g.-nr. 70, br.-nr. 1, skyld 22,67 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier M. O. Skipperud.

Indmark ialt 600 maal, hvorav 207 maal aker og 393 maal kunstig eng. 500 maal skog og havnegang.

Utsæd: 3,5 hl. rug, 43 hl. havre, 15 hl. poteter og 1,6 hl. til grønfor.

Husdyrhold 31. december 1907: 5 hester, 32 storfæ og 2 svin.

Har endvidere 1 husmandsplads med 40 maal indmark, hvorav 20 maal aker og 20 maal kunstig eng.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

667 maal aker og dyrket eng, 57 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Noget udyrket jord er skikket til opdyrkning.

Utsæd: $2\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{3}{4}$ td. hvete, $3\frac{1}{2}$ td. byg, $\frac{1}{2}$ td. erter, 22 tdr. havre, 12 tdr. poteter.

Skog til husbruk, men sælger intet. Eiendommen er letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Folketal 22, derav 1 selveier, 3 husmænd, 4 tjenere og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{1}{4}$, rug $1\frac{1}{2}$, byg 2, havre 30, erter 1 og poteter 8.

Husdyrhold: 6 hester, 20 kjøer, 16 faar og 2 svin.

IV. Ifølge Kraft (1816—20):

Gaardens gamle skyld 2 skippund, 10 lispund. Har vandfald med kvernbruk.

Kjos,

g.-nr. 70, br.-nr. 1, av skyld 22,67.

Ældre skriveformer: Kios 1400 — Kiøes 1546 — Kius 1600 — Kiosz 1640.

Omkring midten av det 18de aarhundrede eiedes gaarden av major Ulrick Ditlef von Scharffenberg, som ogsaa eiet nabo-gaarden Skallerud. 1769 sælger kapitaine Herman Nicolai von Scharffenberg gaarden til Gullich Corfitssen, fra hvilken den 1784 kom i Truels Hansen Kjos' eie og hvis slegt beholdt gaarden i over 100 aar. 1823 er nemlig hans enke Kari Halvorsdatter utlagt gaarden, hvorefter den 1841 er kommet i sønnen Hans Trulsens' eie. Efter dennes død besat hans enke Marie Hansdatter gaarden en tid, til hun i 1860 indgik nyt egteskap med Olaus Madsen Kjos. Hendes søn av første egteskap Thorvald Hansen Kjos kjøpte omkring 1870 halvdelen og senere den anden halvdel, men besat den kun til 1874, da han blev dræpt ved en kjøreulykke. Gaarden gik derpaa igjen over til hans mor, og Olaus M. Kjos, som hadde den til 1897, da den blev solgt til agronom Nils Koren Lund fra Hardanger. Denne drev gaarden til 1901, da den nuværende eier vagtmester M. O. Skipperud tilbyttede sig den mot en Kristiania-eiendom.

Rjuk,

g.-nr. 72, br.-nr. 1, skyld 7,49 mark.

Brukes sammen med g.-nr. 71, br.-nr. 2, skyld 1,18 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Hans Skaarberg.

Indmark ialt 250 maal, hvorav 72 maal aker og 178 maal kunstig eng. 218 maal havnegang.

Utsæd: 4,2 hl. rug, 13,3 hl. havre, 16 hl. poteter og 0,7 hl. til grønfor.

Husdyrhold 31. december 1907: 6 hester, 13 storfæ og 4 faar.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865.

173 maal aker og dyrket eng, 15 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: 1 td. rug, $\frac{1}{4}$ td. hvete, $1\frac{1}{4}$ td. byg, $\frac{1}{4}$ td. erter, 8 tdr. havre, 5 tdr. poteter.

Husdyrhold: 2 hester, 7 storfæ, 3 faar.

Skog: Ikke til husbruk.

Eiendommen er tungbrukt, men frostfri og særdeles godt dyrket.

(45 maal aker og dyrket eng, 5 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: $\frac{1}{8}$ td. rug, $\frac{1}{8}$ td. byg, 2 tdr. havre, $\frac{1}{2}$ td. poteter.

Husdyrhold: 2 storfæ.

Ingen skog.

Eiendommen er tungbrukt, men frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen i 1835:

Folketal 7, derav 1 leilæending, 1 tjener.

Utsæd: $\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{3}{4}$ td. byg, 7 tdr. havre, $\frac{3}{4}$ td. erter og 4 tdr. poteter.

Husdyrhold: 2 hester, 5 storfæ, 4 faar, 1 svin.

Rjuk,

gr.-nr. 72, br.-nr. 1, av skyld 7,35 mark.

Ældre skriveformer: Riuki 1400 — Riuck 1600 — Rjukr 1620 — Riug 1667—1723. Uttales: Ruk.

Denne gaard har i det svundne aarhundrede været i en slegts eie indtil 1900, da Hans Larsen fra Spydeberg kjøpte den. 1811 blev gaarden overdrat Andreas Andersen, efter hvis død den blev utlagt sønnen Christian Andreassen for 1150 spd. Dennes enke Anne Kristine Andersdatter besat da gaarden indtil sønnen Anton C. Riuk overtok den 1883 og besat den til 1900, da Hans Larsen kjøpte den. Den eiedes saa en tid av Larsens søstersøn Hans Skaarberg, som 1909 solgte den til den nuværende eier, Peder B. Holene.

Rjuk er en veldrevet og særlig veldyrket gaard, men er meget tungbrukt ved at gaardens huse ligger i det ene hjørne og at al avling maa transporteres opfor bakkerne. Ved siden av gaarden har der, iallefald fra 1865, været brukt endel som er avkjøpt nabogaarden Torberud ca. 50 da. Fra gaarden har man en meget vakker utsigt over nedre del av Eidsberg og Skiptvedt.

ONSTAD SØNDRE.

Onstad, Søndre,

g.-nr. 78, br.-nr. 4, skyld 9,77 mark.

I. Ifølge tællingen 1908: Eier Anton Christoffersen.

Indmark ialt 310 maal, hvorav 71 maal aker, 164 maal kunstig eng og 75 maal naturlig eng. 100 maal havnegang.

Utsæd: 2,8 hl. rug, 15,4 hl. havre og 12,8 hl. poteter.

Husdyrhold 31. december 1907: 3 hester, 13 storfæ og 4 svin.

Har endvidere 1 husmandsplads med 25 maal indmark, hvorav 11 maal aker og 14 maal kunstig eng.

Husdyr: 3 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865.

322 maal aker og dyrket eng, 100 maal naturlig eng.

Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: 1 td. rug, $\frac{1}{2}$ td. hvete, 2 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ td. erter, 15 tdr. havre, 8 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 12 storfæ, 6 faar.

Skog: Ikke til husbruk.

Eiendommen er noksaa letbrukt, frostfri og særdeles godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Opgave sammen med Onstad, Nordre.

Onstad, Nordre,

g.-nr. 78, br.-nr. 1, skyld 12,06 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Johan Hansen.

Indmark ialt 300 maal, hvorav 81 maal aker og 219 maal kunstig eng. 200 maal havnegang.

Utsæd: 2,8 hl. rug, 21 hl. havre og 12,8 hl. poteter.

Husdyrhold 31. december 1907: 4 hester og 7 storfæ.

Har endvidere 2 bortforpagtede parceller med tilsammen 35 maal indmark, hvorav 11 maal aker og 24 maal kunstig eng.

Husdyr: 3 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

344 maal aker og dyrket eng, 63 maal naturlig eng. Ingen fjeldslaatter eller utslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: 1 td. rug, $\frac{1}{2}$ td. hvete, 2 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ td. erter, 14 tdr. havre, 8 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 10 storfæ, 5 faar.

Skog: Ikke til husbruk.

Eiendommen er noksaa letbrukt, frostfri og noksaa godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Folketal 45, derav 2 selveiere, 4 husmænd, 1 dagleier, 1 tjener og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Rug 1, byg 2, havre 24, erter $\frac{1}{2}$, poteter 4.

Husdyrhold: 4 hester, 20 kjør, 16 faar og 2 svin.

Onstad,

g.-nr. 78, br.-nr. 1—6, av samlet skyld 26,51 mark.

Av ældre skriveformer nævnes: Augunastada 1400 — Onstadt 1600 — Vndstad 1640 — Onstad med Piberud 1723. Uttales: Ö'nsta.

Gaarden har i de sidste par aarhundreder været i en og samme slegts besiddelse. Omkring 1770 eiedes hele gaarden av Erich Olsen, som da delte den i 2 like parter mellem sine sønner Ole og Christopher Erichssønner. Pladsen *Mathishuset* er 1790 overgaaet til selvstændig bruk, men er ikke lovlig fraskilt før 1846. — Ved skifte efter Ole Eriksen 1813 er hans halvpart overdraget sønnen Willum Olsen for takstsummen 2000 rdl. Denne besat eiendommen indtil 1847, da den ved skifte overgik til sønnesønnen Hans Hansen Onstad for en løsningssum stor 3000 spd. Det var Hans Hansen Onstad's værge Christen Willumsen Høie i Eidsberg, som under skiftet efter Ole Erichsen gjorde paastand paa, at eiendommen skulde utlægges sin myndling, som var odelsberettiget. Eiendommen var saa i Hans Onstads besiddelse indtil 1898, da han overdrog den til sine 2 sønner Hilmar og Johan Onstad for kjøpesum 19 000 kr. Johan Onstad er nu eneeier av eiendommen.

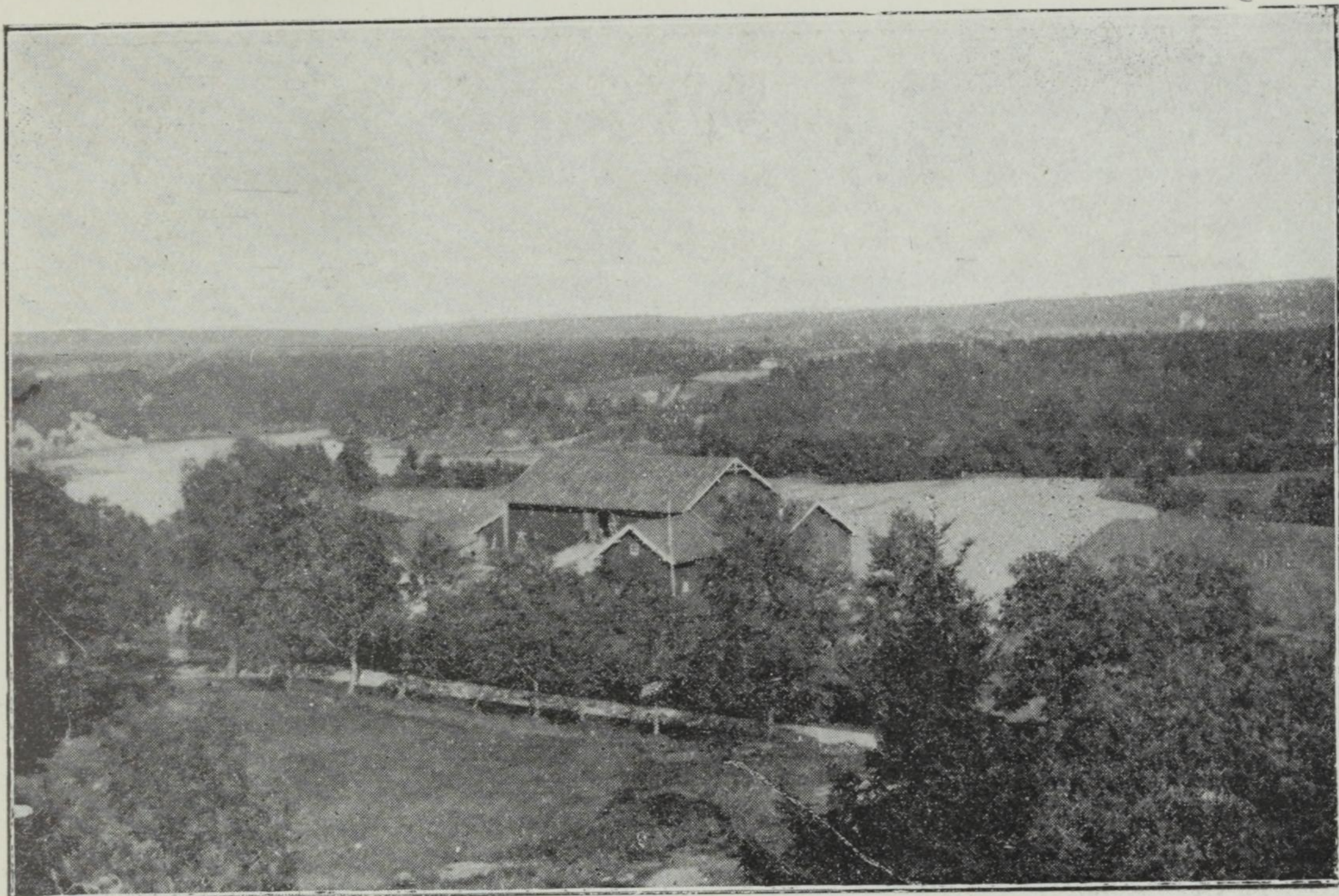
Den søndre del av gaarden overgik til Christopher Erichsens søn Anders Christophersen, efter hvis død omkring 1820 hans gjenlevende enke Helene Andreasdatter — senere gift med Mathis Thorsen Vister — er blit eier mot løsningssum 2100 spd. Mathis Thorsen Vister overdrog 1838 eiendommen til sin stedsøn Christoffer Andersen, som besat eiendommen indtil 1889, da den blev solgt til sønnen Anton Christoffersen Onstad for kr. 16 000. Denne hadde saa gaarden indtil 1913, da den solgtes til sønnen Hilbert A. Onstad.

Aas — (Sundaas),

gr.-nr. 80, br.-nr. 1, av skyld mark 8,03.

Ældre skriveformer: „I Ase“ 1400 — Aasz 1574 og 1667. Almindelig kaldt og skrevet for Sundaas.

Gaarden tilhørte indtil 1807 Skiptvet Kirkes gods og har skiftet eiere med denne gang paa gang, indtil Christen Syversen

SUNDAAS.

Salmonrud ovennævnte aar fik skjøte paa halvdelen og 1810 paa den anden halvdel av gaarden. 1820 fik Christen Syversen Salmonrud ret til at drive gjestgiveri paa gaarden. 1829 gik gaarden over til Henrik Nicolai Lund, som drev privilegeret landhandel paa gaarden indtil sin død. Hans enke Anna Elisabeth Lund besat saa gaarden nogle aar, indtil hun blev gift med kjøbmand Bjørnstad, som 1854 solgte den til lensmand Niels Nielsen. Lensmand Nielsen hadde gaarden til sin død 1889, hvorefter enkefru Nielsen drev den til 1892, da den nuværende eier Hans Halvorsen kjøpte den.

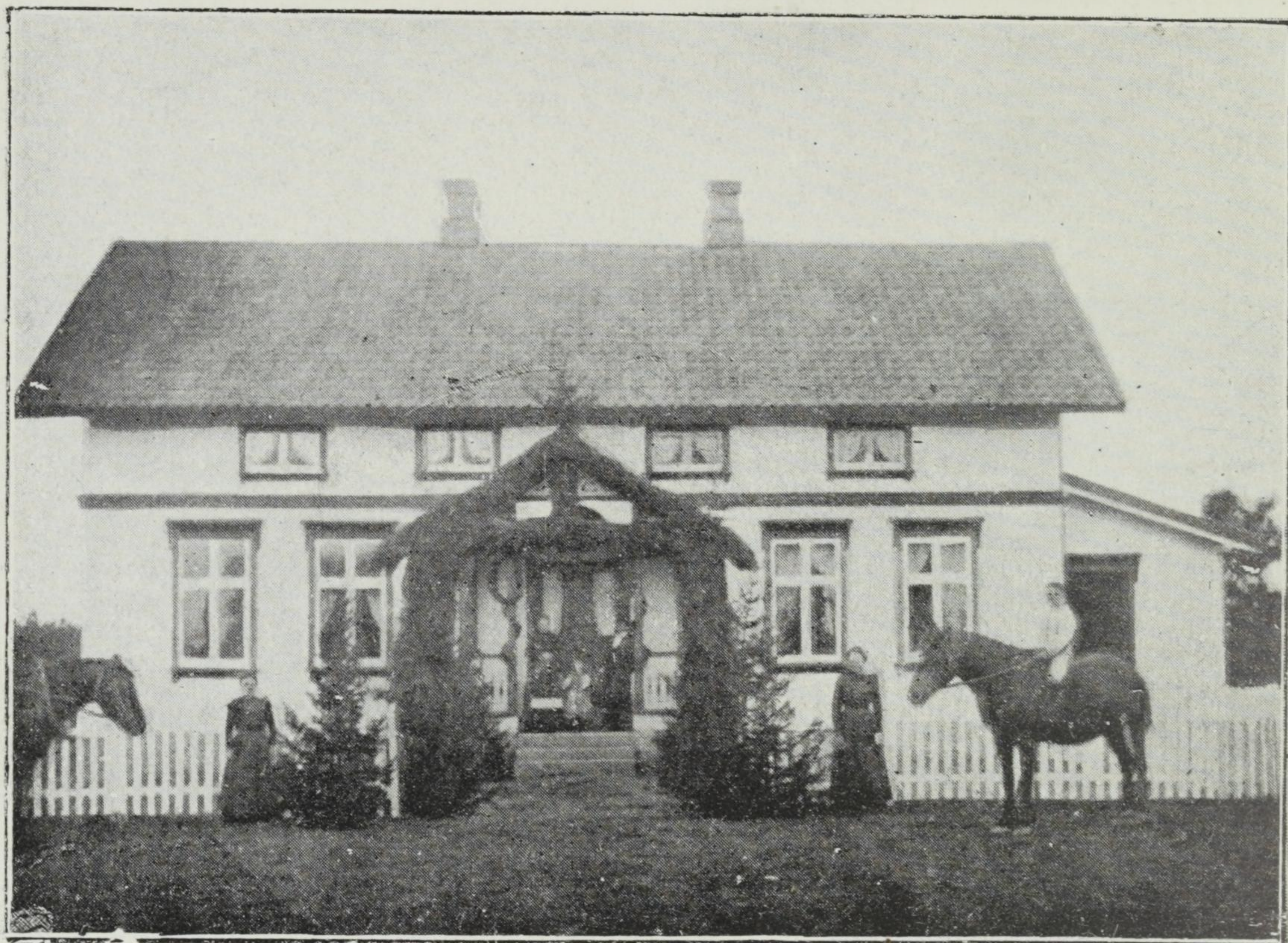
Sundaas har en meget naturskøn beliggenhet paa lavplataet ved Glommen og er især i den sidste tid meget godt dreven. Ved gaarden er der færgested over Glommen til Salmonrud i Eidsberg.

Foss,

g.-nr. 83, br.-nr. 1, skyld 15,90 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Hans Christiansen.

Indmark ialt 500 maal, hvorav 164 maal aker og 336 maal kunstig eng. 250 maal havnegang.

FOSS.

Utsæd: 3 hl. hvete, 3 hl. rug, 1 hl. byg, 35 hl. havre, 3 hl. blandkorn, 0,5 hl. erter og 16 hl. poteter.

Husdyrhold 31. december 1907: 4 hester, 24 storfæ, 7 faar og 5 svin.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

534 maal aker og dyrket eng, 38 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: $1\frac{1}{2}$ tdr. rug, $\frac{1}{2}$ tdr. hvete, 2 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ tdr. erter, 20 tdr. havre, 8 tdr. poteter.

Ingen skog.

Eiendommen er forholdsvis letbrukt, men utsat for jordskred og slet dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Folketal 28, derav 1 selveier, 1 leilæending, 4 husmænd og 1 tjener.

Utsæd i tønder: Rug $\frac{3}{4}$, byg $1\frac{1}{2}$, havre 24, erter $\frac{1}{2}$ og poteter 6.

Husdyrhold: 3 hester, 16 kjør, 8 faar.

Foss.

Ældre skriveformer: „i Forsse“ 1400 — Fooss 1456 — Faass 1600 — Foesz 1667 — Foss med Tinodden 1723. Utales: Fåss.

Gaarden har i det 18de aarhundrede og indtil 1864 tilhørt det offentlige og underlagt Skiptvet sogneprestembede som prestenkesæte. Som saadant har gaarden av de forskjellige sogneprester og presteenker været bortforpagtet. Fra 1810 til 1825 forpagtedes den av Jens Olsen og fra 1825 indtil 1864 av Ole Jensen Foss. 1864 blev enkesættet solgt ved offentlig auktion til Christian Halvorsen fra Nordby i Ous, som besat gaarden til 1897, da sønnen Hans Christian Foss, — den nuværende eier — overtok den.

Foss er en meget vakker gaard med vakker bebyggelse. Den ligger øverst paa den mellem Glommen og Skipperudaasen værende landtange med god utsigt sydover langs Glommen til Rakkestad. Til gaarden hører 2 mindre fossefald, hvor der tidligere har været drevet mølle- og sagbruk, men er begge disse for endel aar siden nedlagt.

Nes,

g.-nr. 84, br.nr. 1, skyld 16,97 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Th. Kopang.

Indmark ialt 367 maal, hvorav 99 maal aker og 268 maal kunstig eng. 124 maal havnegang.

Utsæd: 4,9 hl. rug, 16,8 hl. havre, 20,8 hl. poteter og 2 hl. til grønfor.

Husdyrhold 31te december 1907: 6 hester, 24 storfæ, 4 faar og 1 svin.

Har endvidere 6 husmandspladser med tilsammen 75 maal indmark, hvorav 32 maal aker og 45 maal kunstig eng.

Husdyr: 9 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

415 maal aker og dyrket eng, ingen naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter; ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: $4\frac{1}{2}$ tdr. rug, $\frac{1}{2}$ tdr. hvete, 7 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ tdr. erter, 16 tdr. havre, 16 tdr. poteter, 4 maal turnips.

NES.

Eiendommen har ikke skog til husbruk. Gaarden er letbrukt, frostfri og særdeles godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

Folketal 9, derav 1 selveier, 1 husmand, 1 tjener og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Rug 1, byg $1\frac{1}{4}$, havre 20 og poteter 6.

Husdyrhold: 3 hester, 16 kjør og 10 faar.

Nes,

g.-nr. 84, br.-nr 1—4, av samlet skyld mark 16,97.

Ældre skriveformer: „i Nese“ 1400 — Næss, Ness, Neess 1856 — Næsz 1667 — Næs 1723.

Gaarden har i det 18de og 19de aarhundrede været i en slegts besiddelse indtil 1862. Fra 1812 indtil det nævnte aar eiedes gaarden av Lars Nilsen Næs, som da solgte den til lensebestyrer Paul Hansen. 1879 kom gaarden i Ole I. Koppang's besiddelse og eiedes av denne indtil 1896, da den nuværende eier, sønnen Theodor Koppang, overtok den.

Nes er en av bygdens vakreste eiendomme, beliggende paa tangen mellem Glommen og den fra denne utgaaende Skippe-

rudaa (-evje). Væsentlig paa denne gaards grund har Fredrikstad tømmerdirektion anlagt sin nye sorteringslense (Nes lense). Der har ogsaa tidligere været lenseanlæg ved gaarden, idet „Direktionen for tømmerfløtningen nedenfor Mørkfos“ 1843 har erholdt ret til at anlægge en samlelense med bilenser paa gaardens strande. 1853 har gaardens daværende eier, Lars Nilsen, overdrat tømmerdirektionen ret til yderligere lenseanlæg (Næs og Buskildsruuds lænsler) mot en aarlig avgift av 250 spd.

Skipperud, Vestre.

g.-nr. 85, br.-nr. 1, skyld 15,38 mark.

I. Ifølge tællingen 1907: Eier Johan Hansen.

Indmark ialt 500 maal, hvorav 135 maal aker og 365 maal kunstig eng. 360 maal havnegang.

Utsæd: 2,1 hl. hvete, 4,2 hl. rug, 28 hl. havre, 1,4 hl. blandkorn og 11,2 hl. poteter.

Husdyrhold 31te december 1907: 5 hester, 21 storfæ.

II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:

541 maal aker og dyrket eng, 24 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.

Utsæd: $1\frac{1}{2}$ tdr. rug, 1 tdr. hvete, 2 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ tdr. erter, 16 tdr. havre, 8 tdr. poteter.

Husdyrhold: 3 hester, 12 storfæ, 3 faar.

Skog: Ikke tilstrækkelig til husbruk.

Eiendommen er letbrukt, frostfri og godt dyrket.

III. Ifølge tællingen 1835:

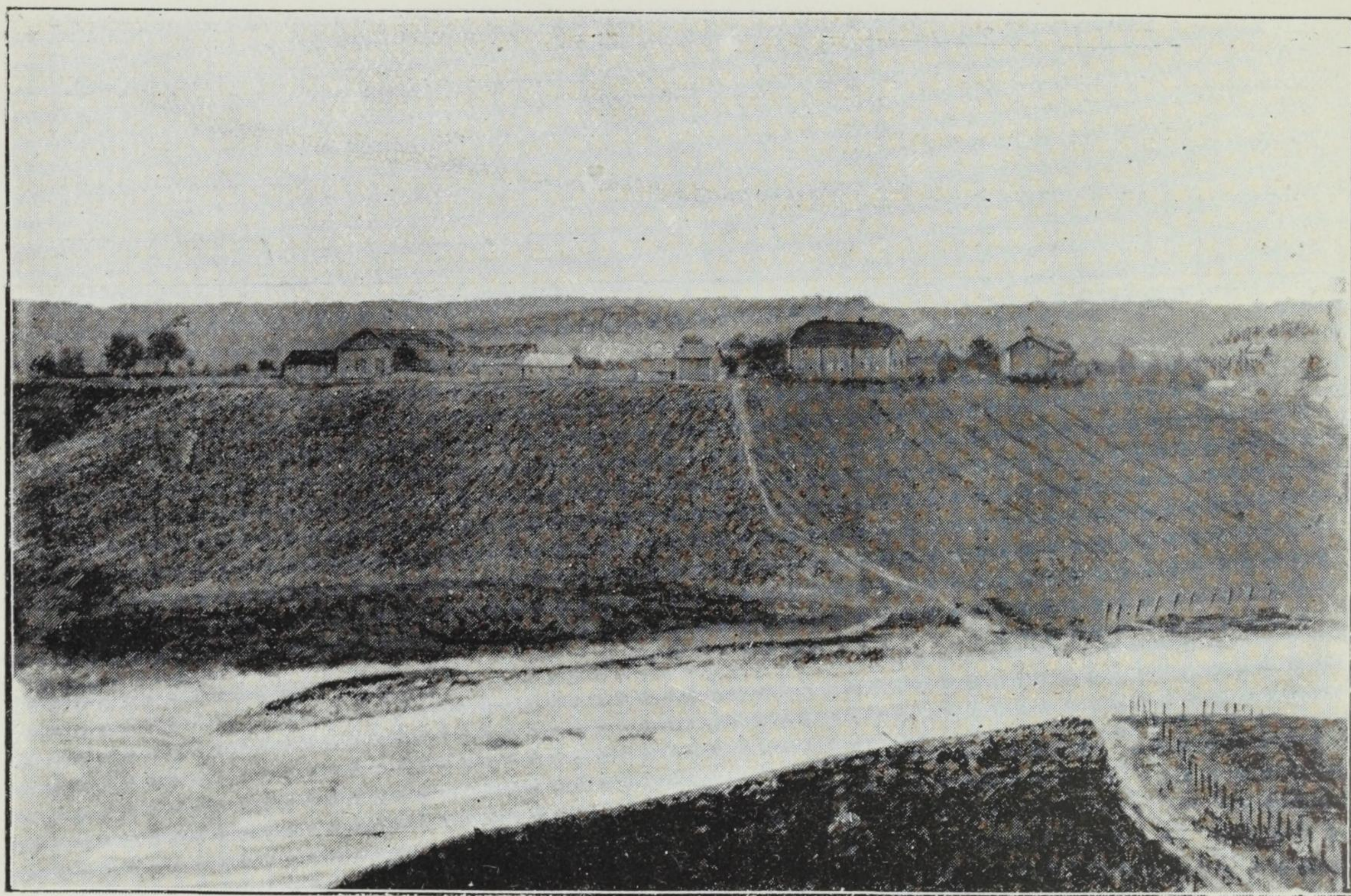
Folketal 13, derav 1 selveier, 1 husmand, 1 dagleier, 3 tjenere og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{1}{8}$, rug $\frac{3}{4}$, byg 1, havre 21, erter $\frac{3}{4}$ og poteter 8.

Husdyrhold: 4 hester, 10 kjør, 6 faar og 2 svin.

Nuværende eier Johan Langholen, som overtok eiendommen 1914 efter sin svigerfar Johan H. Skipperud.

SKOG.

Skog,

g.-nr. 87, br.-nr. 1, skyld 19,89 mark.

- I. Ifølge tællingen 1907: Eier Carl Arnesen.
Indmark ialt 520 maal, hvorav 158 maal aker og 362 maal kunstig eng, 120 maal skogmark og 60 maal havnegang.
Utsæd: 1,2 hl. hvete, 9 hl. rug, 0,5 hl. byg, 18,2 hl. havre, 1,4 hl. erter og 17,6 hl. poteter.
Husdyrhold 31te december 1907: 6 hester, 25 storfæ og 6 svin.
- II. Ifølge matrikuleringen omkring 1865:
469 maal aker og dyrket eng, 50 maal naturlig eng. Ingen utslaatter eller fjeldslaatter. Ingen udyrket jord, skikket til opdyrkning.
Utsæd: 2 tdr. rug, 1 td. hvete, 4 tdr. byg, $\frac{1}{2}$ td. erter, 12 tdr. havre og 12 tdr. poteter.
Husdyrhold: 6 hester, 24 storfæ og 10 faar.
Eiendommen har ikke skog til husbruk. Er letbrukt, frostfri og godt dyrket.
- III. Ifølge tællingen 1835:
Folketal 44, derav 1 selveier, 6 husmænd, 3 tjenere og 1 fattiglem.

Utsæd i tønder: Hvete $\frac{3}{8}$, rug $2\frac{1}{2}$, byg 4, havre 46, erter 3 og poteter 32.

Husdyrhold: 10 hester, 37 kjøer, 24 faar og 3 svin.

VI. Ifølge Kraft (1816—20):

Gaardens skyld 2 skippund tunge. Paa gaardens grund har indtil den seneste tid en gavekirke staat.

Skog,

g.-nr. 87, br.-nr. 1—10, av samlet skyld 39,46 mark.

Ældre skriveformer: „a Skoghæ“ 1400 — Skough 1600 — Schouff 1640 — Schoug 1667. Uttales: Skau.

Gaarden har været samlet paa en haand indtil omkring midten av det 18de aarhundrede, idet den 1768 ved skifte blev delt i fire dele. Den er imidlertid igjen kommet over paa en haand, idet en Ole Evensen 1780 har kjøpt den halve gaard og 1785 den anden halvdel. 1789 er gaarden samlet kommet i Ole Syversen's eie, efter hvis død den er overtat av sønnen Amund Olsen. Fra denne er gaarden 1833 overgaaet til hans enke Sidsel Pedersdatter med mand Syver Pedersen Skareberg. Denne eiet ogsaa Skiptvet kirke, vestre Skipperud, Unnestad m. fl. eiendomme som tillaa kirken. Bruket Bækhus synes dog allerede 1770 at være overgaaet til selvstændig bruk, idet det da ifølge panteregistret sees at være solgt til en Anders Pedersen. 1854 blev gaarden delt i 3 dele, hvorav hovedbøllet, det nuværende br.-nr. 1, 9 og 10 blev overdradd Arne Johnsen Tveter, en svigersøn av Amund Olsen Skaug, mens de andre to dele blev overtat av brødrene Paul og Syver Amundsen — sønner efter ovennævnte Amund Olsen.

Hovedgaarden gik 1890 over til Arne Johnsen's søn, Carl Johan Arnesen Skaug, som 1909 igjen har overdrat den til sine to sønner Arthur og Josef Skaug med undtagelse av en parcel (br.-nr. 9), paa hvilken han har opført nye huse. Arthur og Josef Skaug har igjen delt hovedbøllet i to dele, saaledes at Josef Skaug beholder det gamle br.-nr. 1 og Arthur Skaug har opført nye bygninger paa det fradelte br.-nr. 10.

Den nuværende eier av søndre Skaug (br.-nr. 2) er Ole Chr. Johansen.

Til Skaug hørte i forrige aarhundrede 8 husmandspladser, som alle nu er overgaaet til selvstændige bruk.

Skaug har en særdeles vakker og dominerende beliggenhet paa tangen mellem Skipperud og den fra Glommen indskjærte Skaugsaa med utsigt over hele nedre del av Skiptvet, Eidsberg, Ous og syd mot Tunø. Skaugsgaardene har fra gammel tid været anset for at være bygdens bedste eiendomme med særlig god jordbund og har i en længere aarrække været godt dyrket. Til bruk nr. 1 var der indtil slutningen av det forrige aarhundrede møllebruk, som Carl Skaug flyttede op til gaarden, hvor det nu benyttes som kornbod.

I den tid Skaug var samlet som en eiendom var det bygdens største gaard.

Paa gaarden blev antagelig 1637 opført en gavekirke, hvor der indtil slutten av det 18de aarhundrede blev holdt nogen gudstjenester om aaret. Under restaureringen av Skiptvet kirke blev ogsaa kirken paany tat i bruk. Den stod paa gaarden indtil 1820—30-aarene, idet Carl Skaugs tante kunde erindre, at den i hendes fars — Amund Skaug — tid blev benyttet til sauestald.

